

МАЗМУНЫ

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының жалпы отырысы.....2

«Соттардың Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасы Кодексінің Ерекше бөлігінің нормаларын қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2017 жылғы 6 қазандағы № 7 нормативтік қаулысы6

«Сақтандыру шарттарынан туындаитын даулар бойынша сот практикасы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2017 жылғы 6 қазандағы № 8 нормативтік қаулысы.....36

«Соттардың еңбек дауларын шешу кезінде заңнаманы қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2017 жылғы 6 қазандағы № 9 нормативтік қаулысы68

СОДЕРЖАНИЕ

Пленарное заседание Верховного Суда Республики Казахстан4

Нормативное постановление Верховного Суда от 6 октября 2017 года № 7 «О некоторых вопросах применения судами норм Особенной части Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях»21

Нормативное постановление Верховного Суда от 6 октября 2017 года № 8 «О судебной практике по спорам, вытекающим из договоров страхования»52

Нормативное постановление Верховного Суда от 6 октября 2017 года № 9 «О некоторых вопросах применения судами законодательства при разрешении трудовых споров».....88

**Қазақстан Республикасы
Жоғарғы Сотының жалпы отырысы**

2017 жылғы 6 қазанда Жоғарғы Сотта Қ.Мәмидің төрағалығымен кезекті жалпы отырыс өтті.

Іс-шараға Жоғарғы Соттың алқа төрғалары мен судьялары, Ғылыми-консультативтік қеңестің мүшелері, Конституциялық Қеңестің, Бас прокуратуралың, Ұлттық қауіпсіздік комитетінің өкілдері және әділет, ішкі істер, қаржы, еңбек және халықты әлеуметтік қорғау, дін істері және азаматтық қоғам министрліктерінің, Ұлттық Банк пен Кәсіподактар федерациясының жауапты қызметкерлері қатысты.

Бекітілген күн тәртібіне сәйкес бірқатар нормативтік қаулылардың жобалары талқыланды.

Жоғарғы Соттың судьясы Денис Шипп «Соттардың Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасы Кодексінің Ерекше бөлігінің нормаларын қолдануының кейбір мәселелері туралы» нормативтік қаулының жобасына қатысты ой-пікірін білдіре отырып, аталған жобаның көші-қон заңнамасы мен көліктегі әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша істерді қарau кезінде сот практикасында туындастын бірқатар мәселелерді шешуге бағытталғанына тоқталды. Нормативтік қаулының өзектілігін соттар мен барлық уәкілетті органдардың аталған нормалардың күнделікті қолдануы (ағымдағы жылғы 9 ай ішінде соттар әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы 244 550 істі қарады) дәлелдейді. Нормативтік қаулының жобасында бірқатар мәселелерге түсіндірме берілген. Атап айтқанда, жобада дара кәсіпкерге немесе заңды тұлғаға жаза шараларын қолдану және оларды арнайы құқығынан айыру мерзімін санау, қызметін тоқтата тұру немесе тыйым салу тәртібіне назар аударылған. Көші-қон заңнамасы саласындағы құқық бұзушылықтарды саралау кезінде келушілерді тіркеу мерзімін санау, шетелдіктердің визалық және визасыз болу ерекшеліктері нактыланған.

Одан соң сөз кезегін алған Жоғарғы Соттың судьясы Альфия Савинова «Сақтандыру шарттарынан туындастын даулар бойынша сот практикасы туралы» нормативтік қаулының жобасын таныстыра келе, сақтандыруды маңызды экономикалық институттардың бірі деп атады. Нормативтік қаулының өзектілігі осы санаттағы даулардың күн санап өсуінен байқалады. Нормативтік қаулының жобасында көлік құралдары иелерінің, туроператорлар мен турагенттердің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін сақтандыру, еңбек міндеттерін орындау кезінде қызметкерлерді жазатайым оқиғалардан сақтандыру шарттарынан, ерікті сақтандыру шарттарынан туындастын сот практикасының мәселелері көрсетілген.

Сақтандыру шарттарына қатысты талаптарға талап қоюдың жалпы ескіру мерзімі – 3 жыл. Егер шартта көзделсе немесе заңнамалық актілерде белгіленсе, олардан ортақтасқан міндеги туындауды. Сақтандырушының сақтандыру төлемін толық немесе ішінәра жүзеге асырудан бас тарту құқығының негіздері ашылып көрсетілген. Бұдан басқа, туроператор мен турагенттің арасындағы жауапкершіліктің аражігі ажыратылған. Нормативтік қаулы сапарға шығу туризмі саласында туристік өнімді қалыптастыру қызметін жүзеге асыру кезінде туристің мұдделеріне келтірілген зиянды өтеу міндегі туроператорға, ал туристік өнімді ұсыну және оны өткізу қызметін жүзеге асыру кезінде турагентке жүктелетінін түсіндіреді.

Күн тәртібіндегі азаматтық істер бойынша еңбек дауларына қатысты мәселенің өзектілігін Жоғарғы Соттың судьясы Тыныштық Молдахметова өрбітіл, «Соттардың еңбек дауларын шешу кезінде заңнаманы қолдануының кейбір мәселелері туралы» нормативтік қаулының жобасына кеңінен тоқталды. Нормативтік қаулыда ұйымдардың, оның филиалдары мен өкілдіктерінің жаңындағы келісу комиссияларына жеке еңбек дауларын (ЖЕД) аралық, сонымен қатар міндегі саты деңгейінде шешу функциясын жүзеге асыратын тұрақты жұмыс істейтін орган мәртебесі берілетіндігіне баса назар аударылады. ЖЕД туындаған жағдайда келісу комиссиясына жүгінуден босатылған қызметкерлер тобы нақтыланған. Келісу комиссиясының шешімімен келіспеу немесе оны орындауда ЖЕД тарапына сотта қорғану үшін сотқа жүгіну құқығын береді. Бұл ретте соттың шешімі келісу комиссиясының тұжырымдарына тәуелді емес және ЖЕД талап қоюшы мәлімдеген талаптар шегінде мәніне қарай шешіледі.

Нормативтік қаулы жұмыс берушінің экономикалық жағдайын нашарлатуға алып келген өндіріс көлемінің азауына байланысты еңбек шарттың бұзудың негіздемесі мен тәртібін түсіндіреді. Еңбек заңнамасына сәйкес қызметкерлерді толық материалдық жауапкершілікке тарту үшін материалдық жауапкершілік туралы шарттың болуы барлық жағдайларда талап етіле берілмейтіндігі атап көрсетілген. Нормативтік қаулыда жүкті әйелдермен және үш жасқа дейінгі балалары бар қызметкерлермен еңбек шартының мерзімін ұзартуға қатысты ұсынымдар алғаш рет бекітілген, олар ЖЕД-ті қарau кезінде қолданылады.

Жалпы отырысқа қатысушылар нормативтік қаулылардың жобаларын талқылап, нормативтік қаулыларды қабылдауға бірауыздан дауыс берді.

Редакциялық алқа

Пленарное заседание Верховного Суда Республики Казахстан

6 октября 2017 года состоялось очередное пленарное заседание Верховного Суда Республики Казахстан под председательством Мами К.А.

В мероприятии приняли участие председатели судебных коллегий и судьи Верховного Суда, члены Научно-консультативного совета, представители Конституционного Совета, Генеральной прокуратуры, Комитета национальной безопасности. Также присутствовали ответственные работники министерств юстиции, внутренних дел, финансов, труда и социальной защиты населения, по делам религий и гражданского общества, Национального Банка и Федерации профсоюзов РК.

Согласно утвержденной повестке состоялось обсуждение трех проектов нормативных постановлений (далее – НП).

Говоря о проекте НП «О некоторых вопросах применения судами норм Особенной части Кодекса Республика Казахстан об административных правонарушениях», судья Верховного Суда Денис Шипп отметил, что проект НП направлен на разрешение имеющихся в судебной практике проблем, возникающих при рассмотрении дел об административных правонарушениях в сфере миграционного законодательства и о правонарушениях на транспорте.

Актуальность НП подтверждает повседневное применение указанных норм судами и всеми уполномоченными органами (за 9 мес. т.г. судами рассмотрено 244 550 дел об административных правонарушениях). В проекте НП разъяснен ряд конкретных моментов. В частности, обращено внимание на порядок применения мер взыскания и исчисления сроков лишения специального права, назначения, приостановления или запрещения деятельности индивидуального предпринимателя или юридического лица. При квалификации правонарушений в сфере миграционного законодательства уточняются особенности исчисления сроков регистрации мигрантов, визового и безвизового пребывания иностранцев.

Представляя проект НП «О судебной практике по спорам, вытекающим из договоров страхования», судья Верховного Суда Альфия Савинова назвала страхование одним из важнейших экономических институтов. Актуальность НП обусловлена ростом количества споров данной категории. В проекте НП отражены вопросы судебной практики, вытекающие из договоров страхования гражданско-правовой ответственности владельцев транспортных средств, туроператоров и турагентов, страхования работников от несчастных случаев при исполнении трудовых обязанностей, договоров добровольного страхования.

Разъяснено, что на требования, вытекающие из договоров страхования, распространяется общий срок исковой давности – 3 года, солидарная обязанность возникает, если это предусмотрено договором или установлено законодательными актами. Раскрыты основания, по которым страховщик вправе полностью или частично отказать в осуществлении страховой выплаты. Кроме того, приведено разграничение ответственности между туроператором и турагентом. Проект разъясняет, что в сфере выездного туризма обязанность по возмещению вреда, причиненного интересам туриста при осуществлении деятельности по формированию туристского продукта, лежит на туроператоре, при осуществлении деятельности по продвижению и реализации туристского продукта – на турагенте.

Проектом НП «О некоторых вопросах применения судами законодательства при разрешении трудовых споров», как отметила судья Верховного Суда Тыныштык Молдахметова, охвачены вопросы применения некоторых норм нового трудового законодательства. НП обращает внимание на приятие согласительной комиссии, создаваемой на предприятиях, статуса постоянно действующего органа, осуществляющего функцию промежуточной, но вместе с тем обязательной стадии в разрешении индивидуальных трудовых споров. Конкретизирован круг работников, освобожденных от обращения в согласительную комиссию в случае возникновения спора. Несогласие с решением согласительной комиссии либо его неисполнение дает несогласной стороне право обращения в суд за судебной защитой. При этом суд не связан с выводами согласительной комиссии и спор разрешается по существу в пределах заявленных истцом требований.

Данный проект разъясняет основания и порядок расторжения трудового договора в связи со снижением объёма производства, повлекшим ухудшение экономического состояния работодателя. Акцентировано внимание на том, что для привлечения работников к полной материальной ответственности трудовое законодательство не во всех случаях требует наличие договора о материальной ответственности. Впервые закреплены рекомендации касательно продления срока трудового договора с беременными женщинами и работниками, имеющими детей до трех лет, которые рекомендуется применять при рассмотрении трудовых споров.

Члены пленарного заседания обсудили проекты нормативных постановлений и единогласно проголосовали за принятие нормативных постановлений в целом.

Редакционная коллегия

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҒАРҒЫ СОТЫНЫҢ № 7 НОРМАТИВТІК ҚАУЛЫСЫ

2017 жылғы 6 қазан

Астана қаласы

Соттардың Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасы Кодексінің Ерекше бөлігінің нормаларын қолдануының кейбір мәселелері туралы

Сот практикасын қорыту нәтижелерінің негізінде, Соттардың Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасы кодексінің Ерекше бөлігінің нормаларын қолдануының біркелкі практикасын қамтамасыз ету мақсатында, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарau кезінде соттарда туындастын мәселелерді ескере отырып, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының жалпы отырысы мынадай түсіндірмелер беруді қаулы етеді.

1. Соттарға Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасы кодексі (бұдан әрі – ӘҚтК) 64-бабының бірінші бөлігіне сәйкес ӘҚтК-нің 73-бабында көзделген әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер осы бапқа Ескертпеде көрсетілген жәбірленуші адамдардың арызы бойыншағана қозғалатындығы түсіндірлісін. Құқық бұзушының осы бапта аталған әрекеттердің кез келгенін жеке тұрғын үйде (ауланы немесе үй жанындағы учаскені қоса алғанда), пәтерде немесе басқа да тұрғын жайда жасауы құқық бұзушымен отбасы-тұрмыстық қатынастағы адамдарды сыйламаушылық және олардың тыныштығын бұзу болып саналады. Осы бапқа Ескертпеде аталған белгілерге (мысалы, құқық бұзушыға алыс туыстары немесе жекжаттары болып келетін, яғни зайыбы жағынан жақын, бірақ құқық бұзушыдан бөлек тұратын туыстары) сәйкес келмейтін адамдарға қатысты жасалған, осы баптың диспозициясында сипатталған іс-әрекеттер ӘҚтК-нің және Қазақстан Республикасы Қымыстық кодексінің (бұдан әрі – ҚҚ) адамға карсы құқық бұзушылықтар үшін жауаптылықты көздейтін баптарына сәйкес сараланғаны жөн. Осы бапта көрсетілген үй-жайлардан тыс (мысалы, көп қабатты тұрғын үйлердің кіре берістеріндегі баспалдақ аландарында) болған кез келген адамдардың тыныштығын бұзатын, оларға сыйламаушылық білдіретін нақ сол әрекеттер ӘҚтК-нің 73-бабы бойынша жауаптылықты тудырмайды.

2. «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасы кодексінің ережелеріне сай кәмелетке толмаған балаларды тәрбиелу мен оқыту, мысалы, баланы тұрмыстағы, қоғамдық орындардағы

мінез-құлық қағидаларына үйрету, қоғамның моральдық және адамгершілік қағидаттарымен таныстыру жүктелген ата-аналардың немесе кәмелетке толмағандардың басқа да заңды өкілдерінің ӘҚтК-нің 127-бабы бойынша жауаптылығы олар осы міндетті бұзған кезде басталады. Сол адамдардың «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-ІІ Заңының 49-бабынан туындайтын міндеттерді бұзғаны үшін, мысалы, мектеп алды даярлықты қамтамасыз етпегені немесе дәлелсіз себептермен оқу сабактарына жүйелі түрде қатыспаганы үшін жауаптылық ӘҚтК-нің 409-бабының екінші бөлігі бойынша белгіленеді.

3. ӘҚтК-нің кейбір баптары алдыңғы бөлімдерде көрсетілген құқыққа қарсы әрекеттерді жасағаны үшін жауаптылықты қүшайтетін бөлімдерді қамтиды: ұлғайтылған айыппұл мөлшері, қосымша жаза. Бұл ретте қызметті немесе қызметтің жекелеген түрлерін тоқтата тұру не оған тыйым салу секілді қосымша жазалар, сол сияқты тиісті қызмет түріне арналған лицензияның қолданылуын тоқтата тұру немесе одан айыру осындай қызметті жүзеге асыруға тиісті рұқсаты бар адамдарға қолданылуы тиіс. Арнайы рұқсатты талап ететін кәсіпкерлік субъектілердің қызметкерлері, егер ӘҚтК-нің Ерекше бөлігінде көзделген іс-әрекетті заңды тұлғаны басқару функциясын жүзеге асыратын орган, адам немесе ұйымдастырушылық-әкімдік немесе әкімшілік-шаруашылық функцияларды атқаратын дара кәсіпкердің және заңды тұлғаның қызметкери санкцияламаған, макулдамаған, жасамаған жағдайларда ғана, осындай құқық бұзушылық субъектілері болуы мүмкін. Бұл ретте қызметкердің еңбек міндеттерін орындау кезінде жасаған кез келген мәмілелер мен деликтерінің жұмыс берушіге қатысты азаматтық-құқықтық салдарын ескере отырып, басқа жағдайлар дәлелденге дейін мұндай макулдауды, санкциялауды еңбек қатынастарының болуы негізінде (оның ішінде еңбек қатынастары тиісті түрде ресімделмеген жағдайда - еңбек міндеттерін орындауга рұқсат ету фактісі бойынша) анықталған деп есептеу қажет.

Соттар ӘҚтК-нің 133-бабы бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қараған кезде ӘҚтК-нің 33-бабының төртінші бөлігін басшылыққа алуды қажет, оған сәйкес дара кәсіпкерлер мен заңды тұлғаларды әкімшілік жауаптылыққа тарту дара кәсіпкердің және заңды тұлғаның қызметкерін осы құқық бұзушылық үшін әкімшілік жауаптылықтан босатады. Осы құқық бұзушылықты дара кәсіпкердің немесе заңды тұлғаның қызметкері-жеке тұлға жасаған кезде әкімшілік жауаптылыққа кәсіпкерлік қызмет субъектісі – мұндай сатушының жұмыс берушісі жатады, оған осы баптың екінші бөлігінің санкциясында көзделген қызметті немесе қызметтің жекелеген түрлерін тоқтата тұру түріндегі әкімшілік жаза қолданылуы мүмкін.

Санкциясы қызметті немесе қызметтің жекелеген түрлерін тоқтата түруды не оған тыйым салуды, сол сияқты тиісті қызмет түріне арналған

лицензияның қолданылуын тоқтата түруды немесе одан айыруды көздейтін ӘҚтК-нің Ерекше бөлігінің баптары бойынша кәсіпкерлік субъектісінің қызметкерлері еңбек міндеттерін орындау кезінде жұмыс орнында жасайтын әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерге жаза тағайындау мәселесі осындай тәртіппен шешілуге жатады.

Өз қызметін еңбек міндеттемелерін орындаумен байланысты емес, тек өз атынан ғана жүзеге асыратын жеке тұлғалар аталған құқық бұзушылықтарды жасаған кезде жауаптылыққа өз бетінше тартылуға тиіс. «Соттардың Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің Жалпы бөлігінің нормаларын қолдануының кейір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2016 жылғы 22 желтоқсандағы № 12 нормативтік қаулысының 8-тармағына сәйкес осы жеке тұлғаларға қосымша жаза қолдану міндетті. Мұндай қызметті жүзеге асыру үшін лицензияның болуы талап етілетін жағдайларда, аталған жеке тұлғалар ӘҚтК-нің 463-бабының бірінші бөлігі бойынша қосымша жауаптылыққа тартылуға жатады.

4. Қадағалау және бақылау функцияларын жүзеге асыратын мемлекеттік органдардың, сондай-ақ жергілікті атқарушы органдардың лауазымды адамдарының дара кәсіпкерлердің, заңды тұлғалардың кәсіпкерлік қызметіне кедергі келтіретін заңсыз актілер шығару және заңсыз тапсырмалар беру арқылы заңсыз араласуы ӘҚтК-нің 173-бабына сәйкес әкімшілік құқық бұзушылық болып табылады.

Соттардың ӘҚтК-нің 173-бабы бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қараған кезде көрсетілген кәсіпкерлік субъектілеріне қатысты істер бойынша қаулылардың күшін жоюы, оларды заңсыз әкімшілік жауаптылыққа тартылғанын қуәландыратынын және заңда көзделген салдарларға әкеп соғуы мүмкін екенін ескергені жөн. Алайда күші жойылған қаулыларды шығарған органдардың (лауазымды адамдардың) әрекеттерінде ӘҚтК-нің 173-бабында көзделген құқық бұзушылық белгілерінің бар болуы үшін бір ғана қаулылардың күшін жою жеткіліксіз. Кәсіпкерлік қызметке заңсыз араласудың дәлелдемелері болмаған кезде лауазымды адамға өзінің лауазымдық міндеттерін орындағаны кінә болып саналуы мүмкін емес.

Мемлекеттік органдардың лауазымды адамдарының заңсыз араласуы билікті асыра пайдаланудан не лауазымдық өкілеттігінтеріс пайдаланудан көрінуі мүмкін. Заңсыз араласу кейіннен белгіленген тәртіппен заңсыз деп танылған актінің шығарылуына, тапсырманың берілуіне не басқа да әрекетті жасалуына негізделеді.

5. ӘҚтК-нің кейбір баптарында ірі залал келтіруге әкеп соқпаған салдарлардың орын алуы әкімшілік жауаптылықтың шарты ретінде қамтылған. Мұндай жағдайларда залал мөлшерін анықтау ҚҚ-де қамтылған, өйткені ӘҚтК-нің 25-бабының екінши бөлігіне сәйкес ӘҚтК-нің Ерекше бөлігінің баптарында көзделген құқық бұзушылықтар үшін

әкімшілік жауаптылық, егер осы құқық бұзушылықтар өзінің сипатымен заңнамаға сәйкес қылмыстық жауаптылыққа әкелмеген жағдайда басталады. Демек, бұрмаланған қаржылық есептілік жүргізу, бухгалтерлік есепте көрсетілуге тиіс деректерді жасырып қалу, сол сияқты ірі залал келтірмеген бухгалтерлік құжаттаманы жою түрінде жасалған, жеке және лауазымды адамдардың Қазақстан Республикасының бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңнамасында көзделген міндеттерді орындамауы және (немесе) тиісінше орындамауы ӘҚтК-нің 238-бабының бірінші бөлігінің 2) тармақшасы бойынша әкімшілік жауаптылыққа әкеп соғады. Ирі залал мөлшері ҚК-нің 3-бабының 38) тармақшасында көрсетілген.

6. ӘҚтК-нің 274-бабының бірінші бөлігіне сәйкес мемлекеттік лауазымды атқаратын адамның, мемлекеттік қызметтен теріс себептермен босатылған адамның, сол сияқты аталған адамдардың жұбайының (зайыбының) салық салу объектілері болып табылатын табыстары мен мұлкі туралы декларацияларды және мәліметтерді Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімдерде қасақана ұсынбауы немесе толық, анық ұсынбауы әкімшілік жауаптылыққа әкеп соғады. «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы (Салық кодексі)» Қазақстан Республикасы Кодексінің 404-бабы 3-тармағының ережелерін ескере отырып, меншік иелерінің бірінің ғана бірлескен ортақ меншіктегі мұлкі туралы мәліметтерді ұсынуы басқа меншік иелері үшін осы құқық бұзушылық құрамын құрмайды.

7. ӘҚтК-нің 281-бабының бесінші бөлігінің санкциясында әкімшілік құқық бұзушылық жасаудың тікелей құралдары және (немесе) құқық бұзушылық жасау салдарынан алынған кірістер болып табылатын мұнай өнімдерін тәркілеу түріндегі қосымша әкімшілік жаза көзделген. Мұндай қосымша жаза қолдану міндетті болып табылады. Санкцияда құқық бұзу салдарынан алынған кірістерді тәркілеу мүмкіндігінің тікелей көзделгенін ескере отырып, мұнай өнімдерін тәркілеу мүмкін болмаған жағдайда оларды сатудан алынған кірістерді іс бойынша сотқа дейінгі іс жүргізу барысында уәкілетті орган белгілеген мөлшерде тәркілеп алу қажет.

8. МЕМСТ-ке сәйкес келмейтін, құрамында қолдан жасалған спирті бар сусындардың айналымы және оларды пластикалық не қаңылтыр ыдыста немесе этикеткасыз, сол сияқты ілеспе құжаттарсыз өткізу ӘҚтК-нің 282-бабы үшінші бөлігі бойынша жауаптылыққа әкеп соқпайды.

«Этил спирті мен алкоголь өнімінің өндірілуін және айналымын мемлекеттік реттеу туралы» Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 16 шілдедегі № 429-І Заңының 5-бабында алкоголь өнімі түрлерінің түпкілікті тізбесі белгіленген. Осы баптан басқа да күшті алкоголь және әлсіз алкоголь сусындары «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне салық салу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2006 жылғы 11 желтоқсандағы № 201-III Қазақстан Республикасы Заңымен

алып тасталған. Кәсіпкерлік субъектілері ретінде тіркелмеген адамдардың мұндай өнімді сатуы, лицензиясыз кәсіпкерлік немесе өзге де қызметпен айналысқаны үшін ӘҚтК-нің 463-бабының бірінші бөлігінде көзделген құқық бұзушылық құрамын құрайды.

9. Кәсіпкерлік субъектісі лицензияланған қызметін жалғастырудан өз еркімен бас тартқан немесе кәсіпкерлік қызметі толық тоқтатылған кезде оның лицензиясының және (немесе) лицензияға қосымшасының қолданысы «Рұқсаттар және хабарламалар туралы» Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 16 мамырдағы № 202-V Заңының (бұдан әрі - Рұқсаттар және хабарламалар туралы) 35-бабы 1-тармағының 4) және 5) тармақшаларына сәйкес тоқтатылады. Мұндай жағдайларда лицензиат Рұқсаттар және хабарламалар туралы Заңының 35-бабының 2-тармағына сәйкес, лицензия электрондық нысанда ғана ресімделген жағдайларды қоспағанда, лицензияны және (немесе) лицензияға қосымшаны он жұмыс күні ішінде лицензиарға қайтаруға міндетті. Олай болмаған жағдайда кәсіпкерлік қызметінің тоқтатылуы заңда белгіленген тәртіппен тіркелгенге дейін лицензиат лицензияланған қызметін жалғастыруда немесе жалғастыруниеті бар деп санаған жөн, осыған байланысты мұндай әрекет ӘҚтК-нің 467-бабында көзделген құқық бұзушылық құрамын құрамайды және оған Салық кодексінде белгіленген мерзімдерде және мөлшерде жыл сайынғы лицензиялық алым төлеу міндеттілігі жүктеледі.

Егер лицензия және (немесе) лицензияға қосымша тапсырылmasa, жыл сайынғы лицензиялық алымды белгіленген мөлшерлерде және мерзімде төлемеу лицензияланған қызметті іс жүзінде жүзеге асырмадының қарамастан, ӘҚтК-нің 282-бабының сегізінші бөлігі бойынша әкімшілік жауптылыққа әкеп соғады. Бұл ретте осы құқық бұзушылық құрамы үшін лицензиялық алымның төлену тек мерзімімен және мөлшерімен қатар төлеу орны да маңызды, өйткені бюджеттік заңнамаға сәйкес жекелеген қызмет түрлерімен айналысу құқығын беруден алынатын лицензиялық алым - республикалық маңызы бар қала, астана немесе аудан (облыстық маңызы бар қала) бюджеттерінің салық түсімдеріне жатады.

Салық кодексінде көзделген салық немесе бюджетке төленетін өзге де міндетті төлемдер мерзімін өзгерту, мұндай мерзімді бұзуға қатысты бұрындары жасалған құқық бұзушылықтары үшін жауптылықтан босатпайды.

10. ӘҚтК-нің Жалпы бөлімінің 55-бабының бірінші бөлігіне сәйкес әкімшілік құқық бұзушылық үшін әкімшілік жаза ӘҚтК-нің ережелеріне дәл сәйкестікте сол әкімшілік құқық бұзушылық үшін аталған бөлімнің Ерекше бөлігінде бабында көзделген шекте қолданылады. Нақ сол баптың алтыншы бөлігімен бір әкімшілік құқық бұзушылық үшін бір негізгі не негізгі және қосымша әкімшілік жазалар қолданылуы мүмкін. Яғни жаза тағайындаудың жалпы нормаларында бір қосымша жазадан артық жаза қолдану көзделмеген.

ӘҚтК-нің 283-бабының санкциясы құқық бұзушылықтың тікелей нысанасы болып табылған акцизделетін тауарларды тәркілеуді, сондай-ақ тиісті қызмет түріне лицензиядан айыра отырып, айыппұл салуды көздейді. Соттарға ӘҚтК-нің 283-бабы бойынша істерді қараған кезде ӘҚтК-нің Жалпы бөлігі нормаларының ӘҚтК-нің Ерекше бөлігі ережелерінен басым болатынын ескеру және құқық бұзушылық сипатының негізінде және ӘҚтК-нің 40-бабында көрсетілген мақсаттарға қол жеткізе отырып, нақты қосымша жазаның тандалуын уәждеу қажет.

11. ӘҚтК-нің 314-бабының санкциясында жүргізіліп жатқан жұмыстарды тоқтата тұру түріндегі қосымша жаза көзделген. Осы жаза шарасы ӘҚтК-нің 48-бабында сәйкес қолданылуы тиіс.

12. Экологиялық рұқсаттың болмауын қоспағанда, табиғат пайдалануши ӘҚтК-нің 328-бабында көзделген құқық бұзушылықты жасаған жағдайда, егер экологиялық рұқсатта көрсетілген табиғат пайдалану шарттарының орындалмауы қоршаған ортага эмиссиялар нормативтерінің асып кетуі түрінде ғана болса, оны ӘҚтК-нің 326-бабы бойынша бір мезгілде жауаптылыққа тартуға жол берілмейді. Табиғат пайдаланушины экологиялық рұқсаттың болмағаны үшін ӘҚтК-нің 328-бабы бойынша әкімшілік жауаптылыққа ӘҚтК-нің 326-бабы бойынша бір мезгілде тартуға жол берілмейді.

ӘҚтК-нің 440-бабының бірінші бөлігінде көзделген қоғамдық орындарға адамның қадір-қасиетін және қоғамдық имандылықты қорлайтын масаң күйде келгені үшін әкімшілік жауаптылық алкогольдік, сонымен қатар есірткілік немесе уытқұмарлық мас болу кезінде басталады.

13. Сол баптың екінші бөлігінде көзделген жасы он сегізге толмаған адамдардың алкогольдік ішімдіктерді ішкені үшін әкімшілік жауаптылық осындай әрекеттерді қоғамдық орындарда да, кез келген жерде де жасағаны үшін басталады.

Сол баптың үшінші бөлігінде белгіленген бір жылдық мерзімді ӘҚтК-нің 440-бабының бірінші немесе екінші бөлігі бойынша алдыңғы әкімшілік жаза қолдану туралы қаулы заңды күшіне енген күнінен бастап есептеген жөн. Нақ сол әрекеттерді осы баптың төртінші бөлігі бойынша саралау үшін бұдан бұрын адамның бір жыл ішінде осы бап бойынша әкімшілік жауаптылыққа екі рет тартылуы және екі қаулы бойынша да ӘҚтК-нің 61-бабында белгіленген мерзім өтпеуі тиіс.

14. «Жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 26 шілдедегі № 310-III Заңының 9-бабына сәйкес ӘҚтК-нің 460-бабында көзделген мерзімнің басталуы тұлғада жылжымайтын мүлікке құқықты мемлекеттік тіркеуге құжаттарды беру үшін қажетті және жеткілікті тіркеу объектісін куәланыратын құжаттар іс жүзінде болған және оларды ол уәкілетті органдардан алған кезде (мысалы, жер учаскесіне сәйкестендіру құжаты)

жылжымайтын мүлікке құқықтың туындауына негіз болып табылатын заң фактісі (атап айтқанда, нотариат куәландырған шарт, сottың қүшіне енген шешімі, өзге де құқық белгілейтін құжатты алу) басталған сәттен есептеуге жатады.

15. Соттар бюджеттен қаржыландырылатын мекемелерге немесе олардыңлауазымды адамдарына қатысты ӘҚтК-нің 462-бабының үшінші бөлігі бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарagan кезде мемлекеттік бақылау және қадағалау органдары (лауазымды адамдары), мемлекеттік органдардыңлауазымды адамдары берген заңды талаптарды немесе нұсқамаларды, ұсынуларды, қаулыларды (мысалы, өрт қауіпсіздігіне қатысты немесе халықтың санитариялық-эпидемиологиялық салауаттылығы туралы заңнама бұзушылықтарын жою туралы) орындау белгілі бір қаржы шығындарын талап ететіндігін және аталған мекемелердің басшыларында қажетті ақшалай қаражаттың бола бермейтінін ескерген жөн. Бюджеттік бағдарламалар әкімшілерінің қаражат белуі қосымша шығыстарды тиісті мәслихаттардың сессиясында бекіту, көрсетілетін қызметтерге мемлекеттік сатып алуды жариялау қажеттігімен үштасады.

Сондықтан нұсқамалардың заңды талаптарын орындауға өздеріне байланысты барлық шараларды қабылдаған, бірақ оларға тәуелсіз себептермен тұтастай орындалмаған, оның ішінде қажетті қаржыландырудың болмауынан орындалмаған лауазымды адамдарға қатысты іс жүргізу кінәнің жоқтығынан тоқтатылуы мүмкін.

Аталған лауазымды адамдарды ӘҚтК-нің осы бабы бойынша әкімшілік жауаптылыққа тартқан жағдайда, ӘҚтК-нің 48-бабының бірінші бөлігіне сәйкес қызметті немесе қызметтің жекелеген түрлерін тоқтата тұру түріндегі қосымша жаза лауазымды адамдарға қолданылмайтынын назарға алған жөн.

Сонымен қатар, нақ сол мән-жайлар кезінде заңды тұлғаларға қатысты мұндай істер тоқтатылуға жатпайды, өйткені ӘҚтК 25-бабының бірінші бөлігіне сәйкес ӘҚтК-да әкімшілік жауаптылық көзделген заңды тұлғаның заңға қарсы әрекеті немесе әрекетсіздігі әкімшілік құқық бұзушылық болып табылады.

16. Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактінің 21-бабына орай (Нью-Йорк, 1966 жылғы 16 желтоқсан, Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 28 қарашадағы № 91-III Заңымен ратификацияланған, Қазақстан Республикасы үшін 2006 жылғы 24 сәуірде қүшіне енген) бейбіт жиналыстарды өткізуді таныған құқықты пайдалану тек демократиялық қоғамның мемлекеттік, немесе қоғамдық қауіпсіздік, қоғамдық тәртіп, халықтың денсаулығы мен имандылығын сақтау немесе басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мүддесі үшін қажет етілетін, заңға сәйкес салынатын ешқандай шектеулерге жатпайды. Мұндай құқыққа Қазақстан Республикасы Конституциясының (бұдан әрі - Конституция) 32-бабымен кепілдік берілген.

Бұл құқықты іске асыру тәртібі және оны шектеу шарттары «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстар, митингілер, шерулер, пикеттер және демонстрациялар үйымдастыру мен өткізу тәртібі туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 17 наурыздағы № 2126 Заңында белгіленген, оның 8-бабында, егер: өтініш берілмеген болса, тыйым салу туралы шешім шығарылса, жоғарыда аталған Заңынң 4, 5 және 7-баптарында көзделген оларды өткізу тәртібі бұзылса, сондай-ақ азаматтардың өмірі мен денсаулығына қауіп төнген, қоғамдық тәргіп бұзылған кезде жиналыстар, митингілер, шерулер, пикеттер мен демонстрациялар республикалық маңызы бар қаланың, астананың, ауданнаның (облыстық маңызы бар қаланың) жергілікті атқарушы орган өкілінің талап етуі бойынша сөзсіз тоқтатылуы тиіс екендігі көзделген.

ӘҚтК-нің 488-бабының бірінші бөлігінде көзделген үйымдастырушылар болып табылмайтын, мұндай көпшілік іс-шараға қатысушылардың заңсыз жиналыстарға, митингілерге, шерулерге, демонстрацияларға не өзге де көпшілік іс-шараға қатысқаны үшін әкімшілік жауаптылығы жергілікті атқарушы орган өкілінің жоғарыда көрсетілген талаптарын орындағаннан кейін басталады. Сондықтан соттар ӘҚтК-нің 488-бабы бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қаралған кезде мұндай талаптың іс жүзінде мәлімделгені, оның негізділігі мен заңдылығы, сондай-ақ оны оған қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізіліп жатқан көпшілік іс-шараға қатысушының орындағаны жөніндегі дәлелдемелерді зерттеуі тиіс.

Митингті тоқтату туралы талаппен пропорционал қағидатының бұзылуы жөніндегі дәлелдер, кейіннен азаматтық сот ісін жүргізуде қаралуы мүмкін, бірақ жергілікті атқарушы орган өкілінің мұндай талапты мәлімдеуі сәтінде оның құзіреті даулануға тиіс емес.

Бұқаралық іс-шараны өткізуге рұқсат алғанға дейін оның үйымдастырушысы, сондай-ақ өзге де тұлғалар бұқаралық ақпарат құралдарында, Интернетте немесе өзге де ақпарат желілерінде оның өтетін күні, орны және уақыты туралы жариялауға, осы мақсатта парападарды, плакаттар мен өзге де ұқсас материалдарды дайындауға және таратуға құқылды емес. Осы талапты бұзу оны үйымдастырушының көпшілік іс-шараны үйымдастыру тәртібін бұзғаны үшін ӘҚтК-нің 488-бабының үшінші бөлігі бойынша жауаптылығына әкеп соғады.

17. Ғибадат үйлерінен (ғимараттарынан) тыс жерлерде діни іс-шаралар өткізу үшін үй-жайлардың орналасқан жерін келісу туралы шешімді беру жөніндегі мемлекеттік көрсетілетін қызметтің тегін болуы үй-жайдың орналасқан жерін келісу туралы келісім-хат нысанында берілетін жергілікті атқарушы органның тиісті шешімінсіз мұндай іс-шараларды өткізгені үшін ӘҚтК-нің 490-бабы бірінші бөлігінің 1) тармақшасы бойынша жауаптылықтан босатпайды.

18. Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясы арасындағы Қазақстан Республикасы азаматтарының Ресей Федерациясының аумағында және Ресей Федерациясы азаматтарының Қазақстан Республикасының аумағында болу тәртібі туралы келісімнің (2012 жылғы 7 маусым Астана, Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 14 қарашадағы № 250-V Заңымен ратификацияланған, 2015 жылғы 23 қантарда қүшіне енген) 1-бабымен Ресей Федерациясының азаматтары Қазақстан Республикасының аумағына кірген күннен бастап 30 күн ішінде тіркелу міндетінен босатылады. 30 күннен астам уақыт болған жағдайда аталған азаматтар Қазақстан Республикасының құзыретті органдарында тіркелуге міндетті.

Өйткені тіркелу міндеті 30 күндік мерзім өткеннен кейін ғана туындастынын ескере отырып, бұл міндетті орындау үшін уақыт кезеңі көшіп келушілердің өзге де санаттары үшін белгіленген, яғни күнтізбелік бес күннен кем болмауга тиіс. Сондықтан ӘҚтК-нің 517-бабының бірінші бөлігі бойынша Ресей Федерациясынан көшіп келушінің ол күнтізбелік бес күн өткеннен кейін үш тәулікке дейінгі мерзімде ішкі істер органдарында тіркеуден өтпей Қазақстан Республикасында болған жағдайда, осы уақыт ішінде Қазақстан Республикасының аумағында 30 күн болғаннан кейін тіркеуден өтуге міндетті көшіп келушінің әкімшілік жауаптылығы басталады.

Мұндай тәртіп Қазақстан Республикасымен ұқсас халықаралық келісімдері бар елдерден көшіп келушілерге де қолданылады.

19. Көшіп келушілерді тіркеу үшін ӘҚтК-нің 517-бабының бірінші бөлігінде көрсетілген, Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген күнтізбелік бес күнді есептеу («Көшіп келушілердің Қазақстан Республикасына келуінің және онда болуының, сондай-ақ олардың Қазақстан Республикасынан кетуінің қағидаларын және Көші-қон бақылауын жүзеге асыру, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасынан заңсыз өтетін, Қазақстан Республикасының аумағында заңсыз болатын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарды, сондай-ақ Қазақстан Республикасының аумағына келуге тыйым салынған адамдарды есепке алу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 21 қаңтардағы № 148 қаулысының 9-тармағы (бұдан әрі – Көшіп келушілердің келуі және болуы қағидалары) «Құқықтық актілер туралы» 2016 жылғы 6 сәуірдегі № 480-V Қазақстан Республикасы Заңының (бұдан әрі – Құқықтық актілер туралы заң) 14-бабының 2 және 3-тармақтарының ережелерін ескере отырып, көшіп келуші Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасынан өткен немесе қабылдаушы адамға келген тәуліктің 00.01 сағатынан басталады.

Осы мерзімге жұмыс күні емес уақытта енгізіледі, алайда, егер мерзімнің соңғы күні жұмыс күні болмаса, мерзімнің аяқталу күні сол күннен кейінгі таяудағы келесі жұмыс күні болып есептеледі

(Құқықтық актілер туралы заңының 14-бабының 3-тармағы). Осындай тәртіп ӘҚтК-нің 517-бабында аталған басқа да «үш тәулік» мерзімі үшін де қолданылады.

20. Көшіп келушілердің келуі мен болуы қағидаларының 17-тармағына сәйкес 45 мемлекеттің азаматтары, егер олардың Қазақстан Республикасында болу мерзімінің ұзақтығы Қазақстан Республикасының мемлекеттік шекарасынан өткен күннен бастап 30 күнтізбелік күннен аспаған болса, Қазақстан Республикасына визасыз кіре және шыға алады. Сонымен қатар олар Қазақстанға виза арқылы да кіре алады. Егер визаның ұзақтығы мерзімі визасыз болудың уақытынан бұрын аяқталған жағдайда, ол адам визасыз болудың қалған уақытын пайдалана алады. Бірақ бұл екі мерзім қатарлас есептеледі және бір біріне қосуға жатпайды.

Мысалы, АҚШ-тың азаматы Қазақстан Республикасының аумағына 2017 жылғы 28 қаңтарда мерзімі 2017 жылғы 30 қаңтарда аяқталатын визамен келген. Көшіп келушілердің келуі мен болуы қағидаларының 17-тармағына сәйкес бұл азамат Қазақстан Республикасының аумағында күнтізбелік 30 күн бойы, яғни 2017 жылғы 28 қаңтар-26 ақпан аралығында визасыз бола алады.

Алайда, егер шетел азаматы 2017 жылғы 1 қаңтарда кірсе, ал виза қолданысының мерзімі 2017 жылғы 2 ақпанда аяқталса, бұл азамат визасыз режимнің қосымша күнтізбелік 30 күнін пайдалана алмайды, себебі бұл мерзім визамен болу мерзімінің ішіне кіреді.

21. ӘҚтК-нің 517-бабының алтыншы бөлігі осы баптың бірінші және үшінші бөліктерінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған іс-әрекеттер үшін әкімшілік жауаптылықты көздейді. Сонымен қатар ӘҚтК-нің 517-бабының жетінші бөлігі де осы баптың екінші, төртінші және бесінші бөліктерінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған іс-әрекеттер үшін әкімшілік жауаптылықты көздейді. Осы құқық бұзушылықтар құрамының болуы үшін баптың диспозициясында көрсетілген барлық іс-әрекеттердің бір мезгілдегі жиынтығы міндетті емес.

Бұл ретте қайталап жасау сол адамның ӘҚтК-нің 517-бабының алтыншы немесе жетінші бөліктерінің диспозициясында көрсетілген кез келген әрекеттерді тиісінше жасаған кезде құралады. Жаңадан жасалған іс-әрекет адамның бір жыл ішінде әкімшілік жауаптылықта тартылған іс-әрекетіне үқсас болмауы мүмкін. Мысалы, Қазақстанда ішкі істер органдарында тіркелмestен осы баптың бірінші бөлігінде көзделген мерзімнен астам болғаны үшін ӘҚтК-нің 517-бабының екінші бөлігі бойынша бұрын әкімшілік жауаптылықта тартылған көшіп келуші кейін оның тіркеуде көрсетілген мекенжайда тұрмаяу анықталған немесе визада көрсетілген не көші-қон карточкасында тіркеу кезінде көрсетілген мерзім аяқталған соң үш тәуліктен асатын кезең ішінде шығудан жалтарған жағдайда осы баптың жетінші бөлігіне сәйкес жауаптылықта тартылуға жатады.

Егер бұрын жасалған құқық бұзушылық үшін адам заңда белгіленген негіздер бойынша әкімшілік жауаптылықтан және әкімшілік жазадан босатылған болса, құқық бұзушылық қайталап жасалған деп танылмайды.

22. Кеден одағының кедендік шекарасы арқылы өткізілетін не өткізілген тауарларды декларацияламау немесе дұрыс кедендік декларацияламау, мұндай іс-әрекеттер кедендік төлемдерді, салықтарды, арнайы, демпингке қарсы, өтемдік баждарды төлеуден босатуға немесе олардың мөлшерін төмендетуге негіз беретін жағдайда ғана ӘҚтК-нің 551-бабының бірінші бөлігі бойынша жауаптылыққа алып келеді.

Декларанттың, кеден өкілінің, уәкілетті экономикалық оператордың кеден декларациясында және кеден мақсаттары үшін қажетті өзге де құжаттарда тауарлар туралы, тандап алынған кедендік рәсім, тауарлардың кедендік құны не шыққан елі туралы белгіленген нысанда мәлімдемеуі немесе кеден төлемдерін, салықтарды, арнайы, демпингке қарсы өтемдік баждарды төлеуден немесе олардың мөлшерін төмендетуден босату үшін негіз бермейтін өзге де анық емес мәліметтерді мәлімдеуі, мысалы, декларанттың кеден декларациясында тауардың қате кодын мәлімдеуі оны заңнамада көзделген кедендік төлемдерді, салықтарды төлеуден босатуға немесе олардың мөлшерін төмендетуіне әкеп соқпаса, осы әкімшілік құқық бұзушылық құрамы болмайды.

23. ӘҚтК-нің 610-бабында көлік құралын жүргізген адамның жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз етудің белгіленген қағидаларын бұзыу салдарынан көлік құралдарына, жүктеге, жолдарға, жол және басқа құрылыштары немесе өзге де мүлікке зақым, материалдық залал не зардан шегушінің денсаулығына жеңіл зиян келтірілсе, әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін әкімшілік жауаптылық көзделген. Зардан шегушінің денсаулығына ауырлығы орташа зиян келтіруіне әкеп соққан нақ сол әрекет ҚҚ-нің 345-бабына сәйкес қылмыстық жазаланатын іс-әрекет болып табылады.

Егер көлік құралын басқаратын жүргізу什і жоғарыда көрсетілген құқыққа қайшы әрекеттердің салдарынан материалдық залалмен қатар бірнеше зардан шегушінің денсаулығына әр түрлі ауырлық дәрежесі бойынша (жеңіл, ауырлығы орташа, ауыр) зиян келтірсе не қаза түрінде өзге де салдар болса, онда кінәлі адам әкімшілік жауаптылыққа тартылмастан ҚҚ-нің 345, 346-баптарының тиісті бөлігі бойынша қылмыстық жауаптылыққа тартуға тиіс.

Жүргізушиңің іс-әрекеттерімен жәбірленушінің денсаулығына жеңіл зиян келтірумен қатар көлік құралдарын немесе өзге мүлікті зақымдау түрінде материалдық залал да келтірілген жағдайда, кінәлі адам ӘҚтК-нің 610-бабының екінші бөлігі бойынша ғана немесе жүргізуши масаң күйде болған кезде ӘҚтК-нің 608-бабының үшінші бөлігі бойынша әкімшілік жауаптылыққа тартылуға тиіс.

24. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарау кезінде көлік құралдарын басқару құқығы сот орындаушысының ұсынуымен тоқтатылған жүргізушилерге қарағанда көлік құралдарын басқару құқығынан айырылған жүргізушилер, екі субъекті бір мезгілде тікелей аталатын нормаларды (мысалы, ӘҚтК-нің 611-бабының үшінші бөлігінде) қоспағанда, көлік құралдарын басқару құқығы жоқ адамдарға жауаптылық көзделетін құқық бұзушылық субъектісі болып табылмайды.

Тиісті санаттағы көлікті басқару құқығы жоқ жүргізушилердің, екі субъекті бір мезгілде тікелей аталатын нормаларды (мысалы, ӘҚтК-нің 612-бабының екінші бөлігінде) қоспағанда, көлік құралын басқару құқығы жоқ жүргізушилерге теңестірілуі мүмкін емес. Сондықтан көлік құралын алкогольдік масаң күйде басқару жүргізуі қуәлігінде осы санаттағы көлік құралдарын басқаруға рұқсаты болмаған кезде ӘҚтК-нің 608-бабының алтыншы бөлігі бойынша емес, жиынтығы бойынша ӘҚтК-нің 608-бабының бірінші бөлігімен және өзге де саралау белгілері болмаған жағдайда ӘҚтК-нің 612-бабының екінші бөлігімен саралануға жатады.

Көлік құралын басқару құқығынан айыру автомобиль жүргізушилерімен қатар тракторлар және өзге де өздігінен жүретін машиналар, трамвайлар, троллейбустар, мотоциклдар және ӘҚтК-нің 590-бабына ескертпеде анықталған тағы басқа механикалық көлік құралдарын басқарушы адамдарға да бірдей қолданылады. Мысалы, жүргізуі қуәлігі бар, бірақ трактор жүргізуге құқығы жоқ адам тракторды алкогольдік масаң күйде басқарған кезде көлік құралын басқару құқығы жоқ адам ретінде қаралуы мүмкін емес және алдыңғы абзацта көрсетілген тәртіппен жауаптылыққа тартылуға тиіс.

Егер жүргізуі көлік құралын басқару құқығынан айыру түріндегі әкімшілік жазаны орындағаннан кейін белгіленген тәртіппен жүргізуі қуәлігін қайта алмаған жағдайда, онда әкімшілік немесе қылмыстық жауаптылықты айқындау мақсатында оған біртекtes құқық бұзушылықтарды жасағаны үшін мұндай құқығы жоқ жүргізуі ретінде қарау керек. Егер көлік құралын басқару құқығынан айыру туралы қаулыны орындағаннан кейін жүргізуі занда белгіленген тәртіппен қайтадан мұндай құқықты иеленсе, онда ӘҚтК-нің 608-бабының бірінші, екінші және үшінші бөліктері бойынша әкімшілік жаза мерзімі өткеннен кейін бір жыл ішінде құқық бұзушылық жасағаны үшін ол ӘҚтК-нің 608-бабының төртінші бөлігі бойынша, ал нақ сол бұзушылықты бір жыл өткеннен кейін жасаған жағдайда – бірінші, екінші және үшінші бөліктері бойынша тиісінше жауаптылыққа тартылады.

25. ӘҚтК-нің 611-бабының екінші бөлігінде көзделген әкімшілік құқық бұзушылық құрамы көлік құралын басқаратын адам жол-көлік оқиғасы болған жерден кетіп қалған кезден бастап аяқталған болып саналады.

Зардап шегушіні шүғыл жағдайда дәрігерге дейінгі медициналық көмек көрсету үшін емдеу мекемесіне жеткізу қажеттігіне байланысты жол-көлік оқиғасы болған жерден кетіп қалу кезінде, бағыттас көлікпен жүзеге асыру

мүмкін болмаса жүргізуші ӘҚтК-нің 611-бабына Ескертпеге сәйкес осы бап бойынша жауаптылықтан босатылады. Бұл ретте мұндай жүргізуші, зардап шегушіні емдеу мекемесіне жеткізгеннен кейін оқиға орнына қайтып келмеуін қоспағанда, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 13 қарашадағы № 1196 қаулысымен бекітілген Жол жүрісі қағидаларының (бұдан әрі - Жол жүрісі қағидалары) 2-бөлімі 1-тармағының 8) тармақшасында көзделген жол-көлік оқиғасына байланысты өзге де міндеттерді орындаған кезде ӘҚтК-нің 611-бабының бірінші бөлігі бойынша да жауаптылықтан босатылады.

Зардап шегушілер болмаған кезде жүргізушілер алдын ала оқиға схемасын жасап және оған қол қоя отырып, болған мән-жайларды бағалауда өзара келісім болған кезде ғана оқиға болған жерден кетіп қала алады (Жол жүрісі қағидаларының 1-бөлімінің 8-тармағы). Бұдан кейін жүргізушілер оқиғаны ресімдеу үшін жақын жердегі ішкі істер органдарының бөлімшесіне келуге міндетті. Көрсетілген міндеттерді орындаған кезде мұндай жүргізушілер ӘҚтК-нің 611-бабы бірінші бөлігі бойынша жауаптылыққа тартылады.

26. Жол-көлік оқиғасы адамның денсаулығына зиян келтіруге, қайтыс болуына, көлік құралдарының, құрылыштардың, жүктөрдің зақымдануына не өзге де материалдық залалға әкеп соқпаған жағдайларда, оқиға болған жерден кетіп қалу да ӘҚтК-нің 611-бабы бойынша жауаптылыққа әкеп соқпайды. Егер жол-көлік оқиғасында жалғыз зардап шегуші құқық бұзушының өзі болып табылса, ол ӘҚтК-нің 610 және 611-баптары бойынша әкімшілік жауаптылыққа жатпайды, бірақ ӘҚтК-нің Ерекше бөлігінің тиісті бабы бойынша Жол жүрісі қағидаларының нақты тармағын бұзганы үшін көзделетін әкімшілік жауаптылыққа тартылады. Бұл ретте басқа меншік иелерінің жүргізушімен ортақ мұліктеріне келтірілген зиянды өтеу мәселелері азаматтық іс жүргізу тәртібімен қаруаға және шешуге жатады.

Егер жол-көлік оқиғасы кезінде мал мен үй жануарлары шығыны 1.24 «Мал өткізу» туралы ескерту жол белгілері қойылған аумақтардан тыс жерде орын алған болса, жылдамдық режимін немесе Жол жүрісі қағидаларының басқа да ережелерін бұзу болмаған жағдайда көлік құралын жүргізуші ӘҚтК-нің 610-бабының бірінші бөлігі бойынша әкімшілік жауаптылыққа тартылуға жатпайды. Мұндай жағдайларда жол-көлік оқиғасының негізгі себебі мал иесінің жануарларды бақылауға қатысты Жол жүрісі қағидаларының 24-бөлімінің 8-тармағының 1) тармақшасы бойынша өзіне жүктелетін міндеттемелерді орындағандығы болып табылады.

27. Көлік құралын басқару құқығынан айырылған жүргізуші ӘҚтК-нің 30-тарауында ол үшін де көлік құралын басқару құқығынан айыру көзделген: ӘҚтК-нің 590-бабының төртінші бөлігі, 596-бабының бесінші бөлігі,

606-бабының екінші бөлігі, 607-бабының екінші бөлігі, 610-бабының бірінші және екінші бөліктері, 611-бабының үшінші бөлігі, 613-бабының бірінші, екінші және жетінші бөліктері бойынша құқық бұзушылықты жасаған жағдайда құқық бұзушының әрекеттері ӘҚтК-нің 612-бабының үшінші бөлігі бойынша қосымша саралануға жатады.

Көлік құралын басқару құқығынан айырылған жүргізуші көлік құралын басқарған кезде оның әрекеттері ӘҚтК-нің 612-бабының үшінші бөлігі бойынша сараланады. Мұндай әрекеттер ӘҚтК-нің 669-бабы бойынша қосымша саралануға жатпайды.

28. Адвокаттың кәсіби міндеттерін орындауға қажетті ол сұратқан қажетті құжаттарды, материалдарды немесе мәліметтерді белгіленген мерзімде бермегені не мұндай құжаттарды, материалдарды немесе мәліметтерді толық көлемде бермегені үшін лауазымды адам ӘҚтК-нің 668-бабы бойынша әкімшілік жауаптылықта тартылуға жатады.

29. Соттар ӘҚтК-нің 669-бабы бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қараған кезде соттың атқару құжаттарының түрлері «Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 2 сәуірдегі № 261-IV Заңының 9-бабының 1-тармағының 1)-5), 12) тармақшаларында көрсетілгенін ескеруі тиіс. Борышкердің сот актісінің белгілі бір бөлігін не толық көлемде орындауға нақты мүмкіндігінің болмауы адамды осы бап бойынша жауаптылықта тарту мүмкіндігін болдырмайды. Бұл ретте соттардың борышкер өзіне қатысты барлық шаралардың өз бетінше қабылдануына және сот актісі мен атқарушылық құжатты орындау бойынша оған жүктелген міндеттің барынша белсенді түрде орындалуына ықпал етуге міндетті екендігін негізге алғандары жөн. Сот орындаушысының қаулылары мен басқа да заңды талаптарын орындауда, атқару құжатын толығымен орындау туралы талапты қоспағанда, ӘҚтК-нің 670-бабы бойынша жауаптылыққа әкеп соғады.

ӘҚтК-нің 893-бабының бірінші бөлігіне сәйкес әкімшілік жауаптылықта тартылған адам айыппұлды қаулы заңды күшіне енген күннен бастап отыз тәуліктен кешіктірмей төлеуі тиіс. Сот салған айыппұл осы мерзім аяқталғаннан кейін немесе ӘҚтК-нің 888-бабында көзделген кейінге қалдыру мерзімі өткен соң төленбеген жағдайда, мұндай адам мәжбүрлеп орындауда қаулының болуына қарамастан ӘҚтК-нің 669-бабы бойынша жауапты болады.

30. Әкімшілік сыйайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасағаны үшін ӘҚтК-нің 34-тарауы баптарының санкцияларымен әкімшілік құқық

бұзушылықтар жасау салдарынан алынған мүлікті тәркілеу көзделмеген. Соттар мұндай әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша істерді шешкен кезде ӘҚтК-нің 822-бабының үшінші бөлігіне сәйкес заттай дәлелдемелердің тағдырын оларды тиісті мекемелерге беру немесе оларды жою жолымен шешуге тиіс.

31. Қазақстан Республикасы Конституцияның 4-бабына сәйкес осы нормативтік қаулы қолданыстағы құқық құрамына қосылады, сондай-ақ жалпыға бірдей міндетті болып табылады және алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі.

**Қазақстан Республикасы
Жоғарғы Сотының
Төрағасы**

Қ. Мәми

**Қазақстан Республикасы
Жоғарғы Сотының судьясы,
жалпы отырыс хатшысы**

Қ. Шаухаров

**НОРМАТИВНОЕ ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 7
ВЕРХОВНОГО СУДА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

6 октября 2017 года

город Астана

**О некоторых вопросах применения
судами норм Особенной части Кодекса Республики
Казахстан об административных правонарушениях**

Исходя из результатов обобщений судебной практики, в целях обеспечения единства практики применения судами норм Особенной части Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях, а также учитывая вопросы, возникающие у судов при рассмотрении дел об административных правонарушениях, пленарное заседание Верховного Суда Республики Казахстан постановляет дать следующие разъяснения.

1. Разъяснить судам, что в соответствии с частью первой статьи 64 Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях (далее – КоАП) дела об административных правонарушениях, предусмотренных статьёй 73 КоАП, возбуждаются не иначе, как по заявлению потерпевших лиц, перечисленных в Примечании к данной статье. Совершение правонарушителем в индивидуальном жилом доме (включая двор или приусадебный участок), квартире или ином жилище любого из перечисленных в данной статье действий должно выражать неуважение к лицам, состоящим с правонарушителем в семейно-бытовых отношениях, и нарушать их спокойствие. Деяния, описанные в диспозиции данной статьи, совершённые в отношении лиц, не соответствующих признакам, перечисленным в Примечании к данной статье (например, приходящихся правонарушителю дальними родственниками или свойственниками, то есть близкими родственниками со стороны супруги, но проживающими отдельно от правонарушителя), следует квалифицировать по соответствующим статьям КоАП и Уголовного кодекса Республики Казахстан (далее – УК), предусматривающим ответственность за правонарушения против личности. Те же деяния, нарушающие покой любых лиц, находящихся за пределами указанных в данной статье помещений (например, на лестничных площадках, в подъездах многоквартирных жилых домов), выраждающие неуважение к ним, не влекут ответственности по статье 73 КоАП.

2. Ответственность родителей или других законных представителей несовершеннолетних по статье 127 КоАП наступает при нарушении ими обязанности по воспитанию и обучению несовершеннолетних детей, которая

возложена на данных лиц в силу положений Кодекса Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье», например, обучение ребенка правилам поведения в быту, в общественных местах, ознакомление с моральными и нравственными принципами общества. За нарушение теми же лицами обязанностей, вытекающих из статьи 49 Закона Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III «Об образовании», например, за необеспечение предшкольной подготовки или систематические пропуски учебных занятий без уважительных причин ответственность наступает по части второй статьи 409 КоАП.

3. Некоторые статьи КоАП содержат части, усиливающие ответственность за совершение противоправных действий, изложенных в предыдущих частях: увеличенный размер штрафа, дополнительное взыскание. При этом такие дополнительные взыскания, как приостановление либо запрещение деятельности или отдельных видов деятельности, а равно приостановление действия или лишение лицензии на соответствующий вид деятельности должны применяться в отношении лиц, имеющих соответствующее разрешение на осуществление такой деятельности. Работники субъектов предпринимательства, осуществляющих деятельность, требующую специального разрешения, могут быть субъектами таких правонарушений только в случаях, если предусмотренное Особенной частью КоАП деяние не было санкционировано, одобрено, совершено органом, лицом, осуществляющим функции управления юридическим лицом, или работником индивидуального предпринимателя и юридического лица, выполняющим организационно-распорядительные или административно-хозяйственные функции. При этом, учитывая гражданско-правовые последствия для работодателя любых сделок и деликтов, совершенных работником при исполнении трудовых обязанностей, такое одобрение, санкционирование следует считать установленным на основании наличия трудовых отношений (в том числе при отсутствии надлежащего оформления трудовых отношений – по факту допуска к исполнению трудовых обязанностей), пока не доказано иное.

При рассмотрении судами дел об административных правонарушениях по статье 133 КоАП судам следует руководствоваться частью четвертой статьи 33 КоАП, в соответствии с которой привлечение к административной ответственности индивидуальных предпринимателей и юридических лиц освобождает от административной ответственности за данное правонарушение работника индивидуального предпринимателя и юридического лица. При совершении данного правонарушения физическим лицом-работником индивидуального предпринимателя или юридического лица привлечению к административной ответственности подлежит субъект предпринимательской деятельности – работодатель такого продавца, к которому может быть применено предусмотренное санкцией части второй

данной статьи административное взыскание в виде приостановления деятельности или отдельных видов деятельности.

В таком же порядке подлежат разрешению вопросы назначения взыскания по делам об административных правонарушениях, совершаемых работниками субъекта предпринимательства на рабочем месте при исполнении трудовых обязанностей, по статьям Особенной части КоАП, санкция которых предусматривает приостановление либо запрещение деятельности или отдельных видов деятельности, а равно приостановление действия или лишение лицензии на соответствующий вид деятельности.

При совершении таких правонарушений физические лица, реализующие свою деятельность только от своего имени, а не в связи с выполнением трудовых обязанностей, такие лица подлежат ответственности самостоятельно. Применение дополнительного взыскания к этим физическим лицам обязательно в соответствии с пунктом 8 нормативного постановления Верховного Суда Республики Казахстан от 22 декабря 2016 года № 12 «О некоторых вопросах применения судами норм Общей части Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях». В случаях, когда для осуществления такой деятельности требуется наличие лицензии, данные физические лица подлежат привлечению к ответственности дополнительно по части первой статьи 463 КоАП.

4. Незаконное вмешательство должностных лиц государственных органов, осуществляющих надзорные и контрольные функции, а также местных исполнительных органов в деятельность индивидуальных предпринимателей, юридических лиц путем издания незаконных актов и дачи незаконных поручений, препятствующих их предпринимательской деятельности, в соответствии со статьей 173 КоАП является административным правонарушением.

Судам при рассмотрении дел об административных правонарушениях по статье 173 КоАП следует учитывать, что отмена постановлений по делам об административных правонарушениях в отношении субъектов предпринимательства свидетельствует о незаконном привлечении их к административной ответственности и может повлечь последствия, предусмотренные законом. Однако одной лишь такой отмены недостаточно для наличия в действиях органов (должностных лиц), вынесших отмененные постановления, признаков правонарушения, предусмотренного статьей 173 КоАП. Не может ставиться в вину должностного лица исполнение им должностных обязанностей при отсутствии доказательств незаконного вмешательства в предпринимательскую деятельность.

Незаконное вмешательство должностных лиц государственных органов может выражаться в превышении власти или злоупотреблении должностными полномочиями. Незаконное вмешательство сопровождается

вынесением акта, дачей поручения либо совершением другого действия, которые впоследствии признаны незаконными в установленном порядке.

5. Некоторые статьи КоАП содержат в качестве условия административной ответственности наступление последствий, не повлекших причинения крупного ущерба. В таких случаях определение размера ущерба содержится в УК, поскольку в соответствии с частью второй статьи 25 КоАП административная ответственность за правонарушения, предусмотренные статьями Особенной части КоАП, наступает, если эти правонарушения по своему характеру не влекут за собой в соответствии с законодательством уголовной ответственности. Так, неисполнение и (или) ненадлежащее исполнение физическими и должностными лицами обязанностей, предусмотренных законодательством Республики Казахстан о бухгалтерском учете и финансовой отчетности, совершенное в виде составления искаженной финансовой отчетности, сокрытия данных, подлежащих отражению в бухгалтерском учете, а равно уничтожения бухгалтерской документации, не причинивших крупного ущерба, влекут административную ответственность по подпункту 2) части первой статьи 238 КоАП. Размер крупного ущерба указан в подпункте 38) статьи 3 УК.

6. В соответствии с частью первой статьи 274 КоАП умышленное непредставление или представление неполных, недостоверных деклараций и сведений о доходах и имуществе, являющихся объектом налогообложения, лицом, занимающим государственную должность, лицом, уволенным с государственной службы по отрицательным мотивам, а равно супругом (супругой) указанных лиц в сроки, установленные законодательством Республики Казахстан, влечёт административную ответственность. Учитывая положения пункта 3 статьи 404 Кодекса Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет (Налоговый кодекс)» представление сведений об имуществе, находящемся в общей совместной собственности, только одним из собственников, не образует состава данного правонарушения для других собственников.

7. Санкцией части пятой статьи 281 КоАП предусмотрено дополнительное административное взыскание в виде конфискации нефтепродуктов, являющихся непосредственными предметами совершения административного правонарушения, и (или) доходов, полученных вследствие совершения правонарушения. Применение такого дополнительного взыскания является обязательным. Учитывая, что в санкции прямо предусмотрена возможность конфискации доходов, полученных вследствие правонарушения, следует при отсутствии возможности конфисковать нефтепродукты обращать конфискацию на доходы от их реализации в размере, установленном уполномоченным органом в ходе досудебного производства по делу.

8. Оборот и перемещение самодельных спиртосодержащих напитков, не соответствующих ГОСТу, в пластиковой либо жестяной таре или без этикеток, а равно без сопроводительных накладных, не влечёт ответственности по части третьей статьи 282 КоАП.

Статьей 5 Закона Республики Казахстан от 16 июля 1999 года № 429-І «О государственном регулировании производства и оборота этилового спирта и алкогольной продукции» определён исчерпывающий перечень видов алкогольной продукции. Прочие крепкоалкогольные и слабоалкогольные напитки исключены из данной статьи Законом Республики Казахстан от 11 декабря 2006 года № 201-III «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам налогообложения». Продажа указанной продукции лицами, незарегистрированными в качестве субъектов предпринимательства, образует состав правонарушения, предусмотренного частью первой статьи 463 КоАП за занятие предпринимательской или иной деятельностью без лицензии.

9. При добровольном отказе субъекта предпринимательства от продолжения лицензируемой деятельности или полном прекращении предпринимательской деятельности действие его лицензии и (или) приложения к лицензии прекращается в силу подпунктов 4) и 5) пункта 1 статьи 35 Закона Республики Казахстан от 16 мая 2014 года № 202-V «О разрешениях и уведомлениях» (далее – Закон о разрешениях и уведомлениях). В таких случаях лицензиат в соответствии с пунктом 2 статьи 35 Закона о разрешениях и уведомлениях обязан в течение десяти рабочих дней вернуть лицензию и (или) приложение к лицензии лицензиару, за исключением случая оформления лицензии только в электронной форме. В противном случае до регистрации прекращения предпринимательской деятельности в установленном законом порядке следует исходить из того, что лицензиат продолжает или имеет намерение продолжить лицензируемую деятельность, в связи с чем такое деяние не образует состава правонарушения, предусмотренного статьёй 467 КоАП, и на него возлагается обязанность уплаты ежегодного лицензионного сбора в сроки и размерах, установленных Налоговым кодексом.

Неуплата ежегодного лицензионного сбора в установленных размерах и сроки, если не сдана лицензия и (или) приложение к лицензии, влечет административную ответственность по части восьмой статьи 282 КоАП независимо от фактического неосуществления лицензируемой деятельности. При этом для состава данного правонарушения важное значение имеют не только сроки уплаты и размеры лицензионного сбора, но и место его уплаты, поскольку в соответствии с бюджетным законодательством лицензионный сбор за право занятия отдельными видами деятельности относится к налоговым поступлениям бюджетов города республиканского значения, столицы или района (города областного значения).

Изменение сроков уплаты налогов или иных обязательных платежей в бюджет, предусмотренных Налоговым кодексом, не освобождает от ответственности за ранее совершённые правонарушения, выразившиеся в нарушении таких сроков.

10. В соответствии с частью первой статьи 55 Общей части КоАП административное взыскание за административное правонарушение налагается в пределах, предусмотренных в статье Особенной части раздела за данное административное правонарушение, в точном соответствии с положениями КоАП. Частью шестой той же статьи за одно административное правонарушение может быть наложено одно основное либо основное и дополнительное административные взыскания. То есть общими нормами назначения взыскания не предусмотрено наложение более одного дополнительного взыскания.

Санкция статьи 283 КоАП предусматривает штраф с конфиснацией подакцизных товаров, явившихся непосредственным предметом правонарушения, а также с лишением лицензии на соответствующий вид деятельности. При рассмотрении дел по статье 283 КоАП судам следует учитывать приоритет норм Общей части КоАП над положениями Особенной части КоАП и мотивировать выбор конкретного дополнительного взыскания, исходя из характера правонарушения и добиваясь целей, указанных в статье 40 КоАП.

11. Санкцией статьи 314 КоАП предусматривается дополнительное взыскание в виде приостановки производимых работ. Данная мера взыскания подлежит применению в соответствии со статьёй 48 КоАП.

12. При совершении природопользователем правонарушения, предусмотренного статьей 328 КоАП, за исключением отсутствия экологического разрешения, недопустимо его одновременное привлечение к ответственности по статье 326 КоАП, если невыполнение условий природопользования, указанных в экологическом разрешении выразилось только в превышении нормативов эмиссий в окружающую среду. В случае привлечения природопользователя к административной ответственности по статье 328 КоАП за отсутствие экологического разрешения, недопустимо одновременное привлечение к административной ответственности и по статье 326 КоАП.

Предусмотренная частью первой статьи 440 КоАП административная ответственность за появление в общественных местах в состоянии опьянения, оскорбляющем человеческое достоинство и общественную нравственность, наступает как при алкогольном, так и наркотическом или токсикоманическом опьянении.

13. Предусмотренная частью второй той же статьи административная ответственность за распитие алкогольных напитков лицами, не достигшими восемнадцати лет, наступает за совершение таких действий как в общественном, так и в любом другом месте.

Установленный частью третьей той же статьи годичный срок следует исчислять со дня вступления в законную силу предыдущего постановления о наложении административного взыскания по части первой или второй статьи 440 КоАП. Для квалификации тех же действий по части четвёртой данной статьи необходимо, чтобы лицо ранее в течение года дважды привлекалось к административной ответственности по данной статье, и по обоим постановлениям не истёк срок, установленный статьёй 61 КоАП.

14. Начало срока, предусмотренного статьей 460 КоАП, в соответствии со статьей 9 Закона Республики Казахстан от 26 июля 2007 года № 310-III «О государственной регистрации прав на недвижимое имущество» подлежит исчислению с момента наступления юридического факта, являющегося основанием для возникновения права на недвижимое имущество (в частности, нотариальное удостоверение договора, вступление в силу решения суда, получение иного правоустанавливающего документа), при фактическом наличии и получении лицом от уполномоченных органов документов, удостоверяющих объект регистрации (например, идентификационный документ на земельный участок), необходимых и достаточных для подачи документов на государственную регистрацию прав на недвижимое имущество.

15. При рассмотрении дел об административных правонарушениях по части третьей статьи 462 КоАП в отношении учреждений, финансируемых из бюджета, или их должностных лиц, судам следует учитывать, что выполнение законных требований или предписаний, представлений, постановлений, выданных органами государственного контроля и надзора (должностных лиц), должностными лицами государственных органов (например, об устранении нарушений противопожарной безопасности или законодательства о санитарно-эпидемиологическом благополучии населения), требует определенных финансовых затрат, и не всегда необходимые для выполнения предписаний денежные средства имеются в распоряжении руководителей данных учреждений. Выделение средств администраторами бюджетных программ сопряжено с необходимостью утверждения дополнительных расходов на сессии соответствующих маслихатов, объявления государственных закупок услуг.

Поэтому в отношении должностных лиц, которые приняли все зависящие от них меры для выполнения законных требований предписаний, но в целом не исполненных по независящим от них причинам, в том числе ввиду отсутствия необходимого финансирования, производство по делу может быть прекращено вследствие отсутствия вины.

В случае привлечения таких должностных лиц к административной ответственности по данной статье КоАП следует иметь в виду, что

дополнительное взыскание в виде приостановления деятельности или отдельных видов деятельности в соответствии с частью первой статьи 48 КоАП к должностным лицам не применяется.

В то же время подобные дела в отношении юридических лиц при тех же обстоятельствах прекращению не подлежат, так как в соответствии с частью первой статьи 25 КоАП противоправное действие либо бездействие юридического лица, за которое КоАП предусмотрена административная ответственность, является административным правонарушением.

16. В силу статьи 21 Международного пакта о гражданских и политических правах (Нью-Йорк, 16 декабря 1966 года, ратифицирован Законом Республики Казахстан от 28 ноября 2005 года № 91-III, вступил в силу для Республики Казахстан 24 апреля 2006 года) пользование признаваемым правом на мирные собрания не подлежит никаким ограничениям, кроме тех, которые налагаются в соответствии с законом и которые необходимы в демократическом обществе в интересах государственной или общественной безопасности, общественного порядка, охраны здоровья и нравственности населения или защиты прав и свобод других лиц. Такое же право гарантировано статьей 32 Конституции Республики Казахстан (далее - Конституция).

Порядок реализации и условия ограничения этого права установлены Законом Республики Казахстан от 17 марта 1995 года № 2126 «О порядке организации и проведения мирных собраний, митингов, шествий, пикетов и демонстраций в Республике Казахстан», статья 8 которой предусматривается, что собрания, митинги, шествия, пикеты и демонстрации должны быть безусловно прекращены по требованию представителя местного исполнительного органа города республиканского значения, столицы, района (города областного значения), если: не было подано заявление, состоялось решение о запрещении, нарушен порядок их проведения, предусмотренный статьями 4, 5 и 7 вышеуказанного Закона, а также при возникновении опасности для жизни и здоровья граждан, нарушении общественного порядка.

Предусмотренная частью первой статьи 488 КоАП административная ответственность участников такого публичного мероприятия, не являющихся организаторами, за участие в незаконных собраниях, митингах, шествиях, демонстрациях либо ином публичном мероприятии наступает после неисполнения вышеуказанных требований представителя местного исполнительного органа. Поэтому при рассмотрении дел об административных правонарушениях по статье 488 КоАП судам необходимо исследовать доказательства фактического заявления такого требования, его обоснованности и законности, а также его неисполнения участником публичного мероприятия, в отношении которого ведется производство по делу об административном правонарушении.

Доводы о нарушении принципа пропорциональности требованием о прекращении митинга могут рассматриваться позднее в гражданском судопроизводстве, но в момент заявления такого требования представителем местного исполнительного органа его компетенция не подлежит оспариванию.

До получения разрешения на проведение массового мероприятия его организатор, а также иные лица не вправе объявлять в средствах массовой информации, Интернете или иных информационных сетях о дате, месте и времени его проведения, изготавливать и распространять с этой целью листовки, плакаты и иные подобные материалы. Нарушение данного требования влечет ответственность организатора по части третьей статьи 488 КоАП за нарушение порядка организации публичного мероприятия.

17. Бесплатность государственной услуги по выдаче решения о согласовании расположения помещений для проведения религиозных мероприятий за пределами культовых зданий (сооружений) не освобождает от ответственности по подпункту 1) части первой статьи 490 КоАП за проведение таких мероприятий без соответствующего решения местного исполнительного органа, выдаваемого в форме письма-согласования о расположении помещения.

18. Статьей 1 Соглашения между Республикой Казахстан и Российской Федерацией о порядке пребывания граждан Республики Казахстан на территории Российской Федерации и граждан Российской Федерации на территории Республики Казахстан (Астана 7 июня 2012 года, ратифицировано Законом Республики Казахстан от 14 ноября 2014 года № 250-В, вступило в силу 23 января 2015 года) установлено, что граждане Российской Федерации при въезде на территорию Республики Казахстан освобождаются от обязанности регистрации в течение 30-ти дней с даты въезда. В случае пребывания свыше 30-ти дней, указанные граждане обязаны зарегистрироваться в компетентных органах Республики Казахстан.

Поскольку обязанность регистрации возникает только по истечении 30-ти дневного срока, период времени для исполнения этой обязанности не может быть меньше установленного для иных категорий иммигрантов, то есть пяти календарных дней. Поэтому административная ответственность иммигранта из Российской Федерации по части первой статьи 517 КоАП наступает в случае его пребывания в Республике Казахстан без регистрации в органах внутренних дел сроком до трех суток после истечения пяти календарных дней, в течение которых иммигрант обязан пройти регистрацию после 30-ти дней пребывания на территории Республики Казахстан.

Такой же порядок применяется к иммигрантам из стран, с которыми Республика Казахстан имеет аналогичные международные соглашения.

19. Исчисление указанных в части первой статьи 517 КоАП пяти календарных дней, установленных законодательством Республики Казахстан

для регистрации иммигрантов (пункт 9 Постановления Правительства Республики Казахстан от 21 января 2012 года № 148 «Об утверждении Правил въезда и пребывания иммигрантов в Республике Казахстан, а также их выезда из Республики Казахстан и Правил осуществления миграционного контроля, а также учета иностранцев и лиц без гражданства, незаконно пересекающих Государственную границу Республики Казахстан, незаконно пребывающих на территории Республики Казахстан, а также лиц, которым запрещен въезд на территорию Республики Казахстан» (далее - Правила въезда и пребывания иммигрантов), с учётом положений пунктов 2 и 3 статьи 14 Закона Республики Казахстан от 6 апреля 2016 года № 480-V «О правовых актах» (далее – Закон о правовых актах) начинается с 00.01 часов суток, следующих за теми, в течение которых иммигрант пересек Государственную границу Республики Казахстан или прибыл к принимающему лицу.

В данный срок включается и нерабочее время, однако если последний день срока приходится на нерабочий день, днём окончания срока считается ближайший следующий за ним рабочий день (пункт 3 статьи 14 Закона о правовых актах). Такой же порядок применяется и для другого упомянутого в статье 517 КоАП срока - «трое суток».

20. В соответствии с пунктом 17 Правил въезда и пребывания иммигрантов граждане 45 государств въезжают в Республику Казахстан и выезжают из Республики Казахстан без виз, если период их пребывания в Республике Казахстан не превышает 30-ти календарных дней с момента пересечения Государственной границы Республики Казахстан. В то же время те же лица могут въезжать в Казахстан по визе. В случае если срок действия визы истекает раньше срока безвизового пребывания, то такое лицо имеет право использовать оставшиеся дни безвизового пребывания. Однако оба этих срока исчисляются параллельно и сложению не подлежат.

Например, гражданин США въехал на территорию Республики Казахстан 28 января 2017 года со сроком окончания визы 30 января 2017 года. В соответствии с пунктом 17 Правил въезда и пребывания иммигрантов данный гражданин вправе находиться на территории Республики Казахстан 30 календарных дней без визы, то есть с 28 января по 26 февраля 2017 года.

Однако если иностранец въехал 1 января 2017 года, а срок действия визы истек 2 февраля 2017 года, такое лицо не может использовать дополнительно 30 календарных дней безвизового режима, так как этот срок поглощён сроком визового пребывания.

21. Часть шестая статьи 517 КоАП предусматривает административную ответственность за деяния, предусмотренные частями первой и третьей данной статьи, совершенные повторно в течение года после наложения административного взыскания. Также часть седьмая статьи 517 КоАП предусматривает административную ответственность за деяния,

предусмотренные частями второй, четвертой и пятой данной статьи, совершенные повторно в течение года после наложения административного взыскания. Для наличия состава данных правонарушений одновременная совокупность всех перечисленных в диспозиции статьи деяний необязательна.

При этом повторность образуется при совершении тем же лицом любого из действий, перечисленных в диспозиции части шестой или седьмой статьи 517 КоАП соответственно. Вновь совершённое деяние может не быть тождественным тому, за которое лицо в течение года привлекалось к административной ответственности. Например, мигрант, ранее привлечённый к административной ответственности по части второй статьи 517 КоАП за пребывание в Казахстане без регистрации в органах внутренних дел свыше сроков, предусмотренных частью первой данной статьи, в случае выявления впоследствии проживания не по адресу, указанному в регистрации, либо уклонения его от выезда в течение периода, превышающего трое суток после истечения срока, указанного в визе либо при регистрации в миграционной карточке, подлежит привлечению к ответственности по части седьмой данной статьи.

Правонарушение не признаётся повторным, если за ранее совершенное правонарушение лицо было освобождено от административной ответственности и административного взыскания по основаниям, установленным законом.

22. Недекларирование или недостоверное таможенное декларирование товаров, перемещаемых либо перемещенных через таможенную границу Таможенного союза, влечет ответственность по части первой статьи 551 КоАП только в случае, когда такие деяния дают основание для освобождения от уплаты таможенных платежей, налогов, специальных, антидемпинговых, компенсационных пошлин или занижения их размера.

Незаявление по установленной форме либо заявление декларантом, таможенным представителем, уполномоченным экономическим оператором в таможенной декларации и иных документах, необходимых для таможенных целей, недостоверных сведений о товарах, об избранной таможенной процедуре, таможенной стоимости либо о стране происхождения товаров или заявление иных недостоверных сведений, которые не дают основание для освобождения от уплаты таможенных платежей, налогов, специальных, антидемпинговых, компенсационных пошлин или занижения их размера, например, когда заявление декларанта в таможенной декларации ошибочного кода товара не привело к освобождению его от уплаты предусмотренных законодательством таможенных платежей, налогов или занижению их размера, не образует состава данного административного правонарушения.

23. Статьей 610 КоАП предусмотрена административная ответственность за совершение административного правонарушения, когда

в результате нарушения лицом, управлявшим транспортным средством, установленных правил обеспечения безопасности дорожного движения было причинено повреждение транспортных средств, грузов, дорог, дорожных и других сооружений или иного имущества, повлекшее материальный ущерб либо легкий вред здоровью потерпевшего. То же деяние, повлекшее причинение здоровью потерпевшего вреда средней тяжести, является уголовно наказуемым деянием в соответствии со статьей 345 УК.

Если водителем, управлявшим транспортным средством, в результате указанных выше противоправных действий, наряду с причинением материального ущерба, причинен нескольким потерпевшим различный по степени тяжести вред здоровью (легкий, средней тяжести, тяжкий) либо наступили иные последствия в виде смерти, то виновное лицо подлежит привлечению к уголовной ответственности по соответствующей части статей 345, 346 УК без привлечения к административной ответственности.

В случае, когда действиями водителя, наряду с причинением легкого вреда здоровью потерпевшего, причинён и материальный ущерб в виде повреждения транспортных средств или иного имущества, виновное лицо подлежит административной ответственности только по части второй статьи 610 или, при наличии опьянения водителя, по части третьей статьи 608 КоАП.

24. При рассмотрении дел об административных правонарушениях следует исходить из того, что водители, лишенные права управления транспортными средствами, в отличие от лиц, чьё право управления транспортным средством приостановлено по представлению судебного исполнителя, не являются субъектами правонарушений, предусматривающих ответственность для лиц, не имеющих права управления транспортными средствами, за исключением норм, в которых прямо упоминаются оба субъекта одновременно (например, в части третьей статьи 611 КоАП).

Водители, не имеющие права управления соответствующей категорией транспорта, не могут приравниваться к водителям, не имеющим права управления транспортным средством вовсе, за исключение норм, в которых прямо упоминаются оба субъекта одновременно (например, в части второй статьи 612 КоАП). Поэтому управление транспортным средством в состоянии алкогольного опьянения при отсутствии в водительском удостоверении разрешения на управление данной категории транспортных средств подлежит квалификации не по части шестой статьи 608 КоАП, а по совокупности части первой статьи 608 и части второй статьи 612 КоАП при отсутствии прочих квалифицирующих признаков.

Лишение права управления транспортным средством применяется в равной мере как к водителям автомобилей, так и к лицам, управляющим тракторами и иными самоходными машинами, трамваями, троллейбусами, мотоциклами и другими механическими транспортными средствами

в соответствии с определением транспортного средства в примечании к статье 590 КоАП. Так, при управлении в состоянии алкогольного опьянения трактором лицо, имеющее водительское удостоверение, но не имеющее права управления трактором, не может рассматриваться как лицо, не имеющее права управления транспортным средством, и подлежит ответственности в порядке, указанном в предыдущем абзаце.

В случае, если водитель после исполнения административного взыскания в виде лишения права управления транспортным средством в установленном порядке не получил вновь водительское удостоверение, то его для целей определения административной или уголовной ответственности за совершение однородных правонарушений следует рассматривать как водителя, не имеющего такого права. Если после исполнения постановления о лишении права управления транспортным средством водитель в установленном законом порядке вновь получил такое право, то за совершение правонарушения по частям первой, второй и третьей статьи 608 КоАП в течение года после истечения срока административного взыскания он подлежит ответственности по части четвертой статьи 608 КоАП, а в случае совершения того же правонарушения по истечении года – по части первой, второй и третьей соответственно.

25. Состав административного правонарушения, предусмотренного частью второй статьи 611 КоАП, считается оконченным с момента оставления лицом, управляющим транспортным средством, места дорожно-транспортного происшествия.

При оставлении места дорожно-транспортного происшествия в связи с необходимостью доставления пострадавшего в экстренном случае в лечебное учреждение для оказания доврачебной медицинской помощи в случае, когда это невозможно осуществить попутным транспортом, водитель в соответствии с Примечанием к статье 611 КоАП освобождается от ответственности по настоящей статье. При этом такой водитель освобождается от ответственности в том числе по части первой статьи 611 КоАП при невыполнении иных обязанностей в связи с дорожно-транспортным происшествием, предусмотренных подпунктом 8) пункта 1 раздела 2 Правил дорожного движения, утвержденных постановлением Правительства Республики Казахстан от 13 ноября 2014 года № 1196 (далее – Правила дорожного движения), за исключением не возвращения к месту происшествия после доставления пострадавшего в лечебное учреждение.

При отсутствии пострадавших водители могут покинуть место происшествия только при взаимном согласии в оценке обстоятельств случившегося, предварительно составив схему происшествия и подписав ее (пункт 8 Раздела 1 Правил дорожного движения). После этого водители обязаны прибыть в ближайшее подразделение органов внутренних дел для

оформления происшествия. При невыполнении перечисленных обязанностей такие водители подлежат ответственности по части первой статьи 611 КоАП.

26. В случаях, когда дорожно-транспортное происшествие не повлекло причинение вреда здоровью, смерть человека, повреждение транспортных средств, сооружений, грузов либо иного материального ущерба, оставление места происшествия также не влечет ответственности по статье 611 КоАП. Если единственным потерпевшим в дорожно-транспортном происшествии является сам правонарушитель, такой водитель не подлежит административной ответственности по статьям 610 и 611 КоАП, однако может быть привлечен к административной ответственности по соответствующей статье Особенной части КоАП, предусматривающей ответственность за нарушение конкретного пункта Правил дорожного движения. При этом вопросы возмещения вреда, причиненного имуществу иных собственников общей с водителем собственности, подлежат рассмотрению и разрешению в порядке гражданского судопроизводства.

Если дорожно-транспортное происшествие, повлекшее гибель скота и домашних животных, имело место вне зоны действия предупреждающих дорожных знаков 1.24 «Перегон скота» при отсутствии нарушения скоростного режима и других положений Правил дорожного движения, водитель транспортного средства не подлежит административной ответственности по части первой статьи 610 КоАП. Непосредственной причиной дорожно-транспортного происшествия при таких обстоятельствах является невыполнение владельцем скота обязанности по осуществлению надзора за животными, которая возлагается на него подпунктом 1) пункта 8 раздела 24 Правил дорожного движения.

27. При совершении водителем, лишённым права управления транспортным средством, правонарушения, предусмотренного главой 30 КоАП, за которое также предусмотрено лишение права управления транспортным средством: часть четвёртая статьи 590, часть пятая статьи 596, часть вторая статьи 606, часть вторая статьи 607, части первая и вторая статьи 610, часть третья статьи 611, части первая, вторая и седьмая статьи 613 КоАП, - действия правонарушителя подлежат квалификации дополнительно по части третьей статьи 612 КоАП.

При управлении транспортным средством водителем, лишенным права управления транспортным средством, его действия квалифицируются по части третьей статьи 612 КоАП. Дополнительной квалификации такие действия по статье 669 КоАП не подлежат.

28. За непредоставление в установленные сроки запрашиваемых адвокатом необходимых документов, материалов или сведений, требуемых для осуществления их профессиональных обязанностей, либо предоставление таких документов, материалов или сведений в неполном

объеме должностное лицо подлежит привлечению к административной ответственности по статье 668 КоАП.

29. При рассмотрении дел об административных правонарушениях по статье 669 КоАП судам следует учитывать, что виды судебных исполнительных документов перечислены в подпунктах 1)-5), 12) пункта 1 статьи 9 Закона Республики Казахстан от 2 апреля 2010 года № 261-IV «Об исполнительном производстве и статусе судебных исполнителей». Отсутствие у должника реальной возможности исполнить судебный акт в определенной его части либо в полном объеме исключает возможность привлечения лица к ответственности по данной статье. При этом судам следует исходить из того, что должник обязан самостоятельно принять все зависящие от него меры и самым активным образом содействовать исполнению возложенной на него обязанности по исполнению судебного акта и исполнительного документа. Неисполнение постановлений и иных законных требований судебного исполнителя, за исключением требования об исполнении исполнительного документа в целом, влечет ответственность по статье 670 КоАП.

В соответствии с частью первой статьи 893 КоАП штраф подлежит уплате лицом, привлеченным к административной ответственности, не позднее тридцати суток со дня вступления постановления в законную силу. В случае неуплаты наложенного судом штрафа по истечении данного срока или по истечении срока отсрочки, предусмотренной статьёй 888 КоАП, такое лицо подлежит ответственности по статье 669 КоАП независимо от обращения постановления к принудительному исполнению.

30. За совершение административных коррупционных правонарушений санкциями статей главы 34 КоАП не предусмотрена конфискация имущества, полученного вследствие совершения административного правонарушения. При разрешении дел по таким административным правонарушениям судам в соответствии с частью третьей статьи 822 КоАП следует разрешать судьбу вещественных доказательств путём их передачи в соответствующие учреждения или уничтожения.

31. Согласно статье 4 Конституции настояще нормативное постановление включается в состав действующего права, является общеобязательным и вводится в действие со дня первого официального опубликования.

**Председатель Верховного Суда
Республики Казахстан**

К. Мами

**Судья Верховного Суда
Республики Казахстан,
секретарь пленарного заседания**

К. Шаухаров

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҒАРҒЫ СОТЫНЫҢ № 8 НОРМАТИВТІК ҚАУЛЫСЫ

2017 жылғы 6 қазан

Астана қаласы

Сақтандыру шарттарынан туындайтын даулар бойынша сот практикасы туралы

Соттардың сақтандыру саласындағы қатынастарды реттейтін заңнаманы қолданудың сот практикасын қорыту нәтижелерінің негізінде және оның біртұтастығын қамтамасыз ету мақсатында, сонымен қатар осы санаттағы істерді қараша кезінде соттарда туындайтын мәселелерді ескере отырып, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының жалпы отырысы мынадай түсініктемелерді беруге қаулы етеді.

1. Көрсетілген құқық қатынастары бойынша заңнама Қазақстан Республикасының Конституациясына (бұдан әрі – Конституция) негізделеді және Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінен (бұдан әрі – АК), Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінен (бұдан әрі – Еңбек кодексі), Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексінен (бұдан әрі – АПК), «Сақтандыру қызметі туралы» 2000 жылғы 18 желтоқсандағы № 126-II, «Көлік құралдары иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы» 2003 жылғы 1 шілдедегі № 446-II (бұдан әрі – Көлік құралдары иелерінің жауапкершілігін сақтандыру туралы зан), «Туроператордың және турагенттің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы» 2003 жылғы 31 желтоқсандағы № 513-II (бұдан әрі – Туроператордың жауапкершілігін сақтандыру туралы зан), «Қызметкер еңбек (қызметтік) міндеттерін атқарған кезде оны жазатайым оқиғалардан міндетті сақтандыру туралы» 2005 жылғы 7 ақпандағы № 30-III (бұдан әрі – Қызметкерді жазатайым оқиғалардан сақтандыру туралы зан) Қазақстан Республикасының зандарынан, Қазақстан Республикасының Ұлттық Банк Басқармасының 2016 жылғы 28 қаңтардағы № 14 қаулысымен бекітілген Көлік құралына келтірілген зиян мөлшерін анықтау қағидаларынан (бұдан әрі – Зиян мөлшерін анықтау қағидалары) және басқа да нормативтік құқықтық актілерден тұрады.

2. Көрсетілген санаттағы істер аумақтық соттылықтың жалпы қағидалары бойынша – жауапкердің орналасқан жері бойынша қаралады.

Сақтандыру ұйымына қатысты талап қою сақтандыру шартын жасаған филиалдың немесе өкілдіктің орналасқан жері бойынша берілуі мүмкін.

Сақтандыру шарты бойынша сақтандыру төлемін өндіріп алу туралы талап талап қоюшының тұрғылықты жері бойынша не жауапкердің орналасқан жері бойынша берілуі мүмкін. «Тұрғылықты жер» деген ұғым бұл нормада талап қоюшы – жеке тұлға туралы айтылатынын білдіреді, демек талап қоюшылар – заңды тұлғалар талапты жалпы тәртіппен – жауапкердің орналасқан жері бойынша береді.

3. Көрсетілген санаттағы істер бойынша мемлекеттік баж мөлшерлемелері «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы (Салық кодексі)» Қазақстан Республикасы Кодексінің 535-бабына сәйкес анықталады. Мұліктік сипаттағы талаптарға сақтандыру төлемін, оның ішінде суброгация тәртібімен немесе кері талап қою тәртібімен өндіріп алу туралы өсімпұлды өндіріп алу туралы және басқа талаптар жатады. Мұліктік емес сипаттағы талаптарға сақтандырушының сақтандыру төлемін жүргізуден бас тартуына шағымдану туралы, сақтандыру жағдайының басталу фактісін тану туралы, сақтандыру шартын заңсыз деп тану туралы және басқа да талаптар жатады.

Салық кодексінің 541-бабының 18) тармақшасына сәйкес мемлекеттік бажды төлеуден босату тек міндетті сақтандыру шарттарынан туындастын талап қоюлар бойынша сақтанушылар мен сақтандырушылар үшін көзделген.

Көрсетілген нормадағы «талап қоюлар бойынша» деген сөздердің мағынасы процеске талап қоюшы немесе жауапкер ретінде қатысуына қарамастан, сақтанушылар мен сақтандырушылардың мемлекеттік баж төлеуден босатылатынын білдіреді.

Сонымен қатар, пайда алушылар мұндай женілдікті пайдаланбайды. Сондықтан сақтанушы болып табылмайтын пайда алушы сақтандырушыға міндетті сақтандыру шарты бойынша сақтандыру төлемін өндіріп алу туралы талап қойған жағдайда, ол Салық кодексінің 541-бабында көзделген негіздер бойынша мемлекеттік баж төлеуден босатылмаса, Салық кодексінің 535-бабында көзделген мөлшерде мемлекеттік бажды төлеуге міндетті.

Бұл жағдайда сот шығыстары АПК-нің 109-бабында көзделген жалпы қағидалар бойынша тараптар арасында бөлінеді. Егер міндетті сақтандыру шарты бойынша пайда алушының сақтандырушыға қатысты талап қою бойынша шешім пайда алушының мүддесіне шешілсе, сот оның пайдасына сақтандырушыдан олардан кеткен барлық сот шығыстарын, оның ішінде мемлекеттік бажды өндіріп береді.

4. Сақтандыру шарттарынан туындастын талаптарға жалпы талап қою мерзімі – үш жыл қолданылады. Бұл мерзім пайда алушыға немесе сақтанушыға (сақтандырылған адамға) оның құқықтарының бұзылғаны – сақтандыру төлемін жүзеге асырудан бас тарту немесе оның мөлшерін азайту туралы шешім қабылдағаны туралы белгілі болған кезден бастап, ал шешім қабылданбаған болса – сақтандыру төлемін жүзеге асыру үшін заңмен немесе шартпен белгіленген мерзім аяқталған сәттен бастап

есептеледі. Кері талап тәртібімен сақтандырушының сақтанушыға талап қоюы үшін үш жылғы мерзім сақтандыру төлемі жүзеге асырылған сәттен бастап есептеледі.

АК-нің 181-бабына сәйкес суброгация кезінде міндеттемедегі тұлғалардың ауысуы талап қоюдың ескіру мерзімін және оны есептеу тәртібін өзгертуге әкеп соқтырмайды, сондықтан борышкөр осы мерзімнің өткені туралы жаңа кредитордың орнына бұрынғысы әрекет еткен сияқты, дәл солай мәлімдей алады. Суброгация тәртібімен зиян келтірушіге қатысты талап қоюды берген кезде сақтандырушы үшін талап қою мерзімінің ескіруі, сақтандыру төлемін жүзеге асыру сәтінен емес, сақтандыру жағдайы басталған сәттен бастап есептеледі. Зиян келтіруші субъектіні анықтауға байланысты дау орын алған кезде талап қоюдың ескіру мерзімі осы субъект айқындалған сот актісі күшіне енген кезден бастап есептеледі.

Зиян келтіруші деп сол зиянды келтірген адам не тікелей зиян келтіруші болмаса да заңнамалық актілермен зиянның орнын толтыру бойынша міндеттер жүктелген адам танылады.

5. Сақтандыру жағдайы басталған кезде пайда алушы тікелей сақтандырушыға сақтандыру шартында көзделген сақтандыру төлемін жүзеге асыру туралы талап қоюға құқылы. Өзінің талаптарын зиян келтірушіге (сақтанушыға) тікелей қоя алатын жәбірленушінің осындай құқығы АК-нің 816-бабының 8-тармағында көзделген, бірақ ол міндет болып табылмайды.

Сонымен қатар, мұндай талап қойылған кезде сот өзінің бастамасы бойынша іске қатысуға дау нысанасына дербес талаптар қоймаған үшінші тұлға ретінде сақтандырушыны тартуы тиіс, өйткені бұдан кейін зиянга жауапты және өзінің жауаптылығын сақтандырған адам сақтандырушыға талап қоюға құқылы.

6. Ерікті мүліктік сақтандыру шартынан туындастын дау бойынша істі сот талқылауына дайындау кезінде сот сақтандырылған мүлікке зиян келтірушінің бар-жоғын анықтауы, оны іске үшінші тұлға ретінде тартуы қажет, өйткені мүлікті сақтандыру шарты бойынша сақтандыру төлемін өндіріп алу туралы сот шешімі сақтандырушыға суброгация тәртібімен зиян келтірушіге талап қоюға құқық береді (АК-нің 840-бабы).

7. Сақтандырушының сақтандыру төлемін жүзеге асырудан толықтай немесе ішінара бас тарту құқықтарының негіздері АК-нің 839-бабында көрсетілгенмен қатар міндетті сақтандырудың жекелеген түрлерін реттейтін зандардың нормаларында көзделген. Ерікті сақтандыру шартының тараптары сақтандырушыны сақтандыру төлемін жүзеге асырудан босату үшін өзге де негіздерді көздеуі мүмкін. Бұл ретте, ерікті сақтандыру шартында көрсетілген АК-нің 839-бабында көзделмеген және оның 6-тармағына қайши келмейтін сақтандыру төлемін жүзеге асырудан бас тарту үшін басқа негіздер сақтанушының (сақтанған адамның) жағдайын нашарлататын жағдайлар ретінде бағалануы мүмкін емес, өйткені АК-нің 806-бабының 6-тармағына

орай шартты жасасу кезіндегі сақтандыру шарттары тараптардың келісімімен олардың ерік білдіруі негізінде анықталады.

АК-нің 839-бабы 1-тармағының 1) тармақшасында көрсетілген сақтандыру жағдайын тудыруға бағытталып қасақана жасалған іс-әрекеттер деп сақтанушының (сақтандырылғаның, пайда алушының) сақтандыру төлемін алу мақсатында сақтандыру жағдайын тудыруды немесе оның басталуына жағдай жасауды көздейтін теріс пиғылына негізделіп жасалатын іс-әрекеттер түсініледі. Сақтанушыда осындай теріс пиғылдың болуы дәлелденуі тиіс. Көлік құралдары иелерінің жауапкершілігін сақтандыру туралы заңының 22-бабының 6-тармағына сай сақтандыру жағдайын тудыруға қасақана оқиға жасау, сондай-ақ сақтандыру төлемін заңсыз алуға бағытталған өзге де алаяқтық әрекеттер Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне сәйкес жауаптылыққа соқтырады.

АК-нің 839-бабының 1-тармағы 2) тармақшасына сәйкес сақтанушының (сақтандырылған адамның, пайда алушының) кез келген қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылықтарды жасауы емес, тек қасақана және сақтандыру жағдайымен себептік байланыста болған құқық бұзушылықтарды жасауы сақтандыру төлемін жүзеге асырудан бас тартуға негіз болып табылады.

Егер сақтандыру жағдайы азаматтық-құқықтық жауапкершілікті сақтандыру шарты бойынша жауапкершілігі сақтандыру объектісі болып табылатын адамның кінәсінен орын алған болса, сақтандырушы кінәсінің нысанына қарамастан сақтандыру төлемін жүзеге асырудан босатылмайды. Мұндай жағдайда сақтандыру төлемін жүзеге асырған сақтандырушыда төленген сома шегінде сақтанушыға кері талап қою құқығы туындейді (Көлік құралдары иелерінің жауапкершілігін сақтандыру туралы заңының 28-бабы 1-тармағының 1) тармақшасы; Туроператордың жауапкершілігін сақтандыру туралы заңының 19-бабы 1-тармағының 1) және 2) тармақшалары).

8. Егер сақтандыру жағдайының басталғаны туралы сақтандырушының дер кезінде білгендігі дәлелденбесе не бұл жөніндегі мәліметтердің сақтандырушыда болмауы сақтандыру төлемі міндеттеріне ықпал етпейтін болса, сақтандыру жағдайының басталғандығы туралы сақтандырушыға хабар бермеу немесе хабарламаны уақтылы жібермеу, оған АК-нің 835-бабының 3-тармағына, 839-бабы 4-тармағының 5) тармақшасына сілтеме жасай отырып сақтандыру төлемін жүзеге асырудан бас тарту құқығын береді.

Атап айтқанда, сақтандырушының сақтандыру төлемін жүзеге асыру міндетіне сақтанушының сақтандыру жағдайының басталғаны туралы сақтандырушыны хабардар ету мерзімдерін бұзыу салдарынан онда қажетті мәліметтердің болмауы әсер етуі мүмкін.

Сақтандыру жағдайының басталғаны туралы сақтандырушыны уақтылы хабардар ету оны сақтандыру жағдайы басталуының мән-жайларын

тергеп-тексеруге қатысу, сақтандыру жағдайының болғанын не болмағанын айқындауға; сақтанушы шеккен залалдың мөлшерін анықтауға; сақтандыру жағдайынан залалды азайту мақсатында шаралар қабылдауға; кейін болуы ықтимал қайта сақтандыру компаниясына жүгінуге қажетті деректерді жедел жинау мен тіркеуді ұйымдастыру мүмкіндігімен қамтамасыз етеді.

Сақтандыру жағдайының басталғаны туралы мәліметтің жоқтығы сақтандырушының өтемді төлеу міндетіне əсер етпегендігін немесе сақтандырушы сақтандыру төлемін жүзеге асыру үшін қажетті ақпаратты уақтылы алғанын дәлелдеу ауыртпалығы төлем туралы талап қойған адамға жүктеледі.

9. АК-нің 817-бабының 3-тармағына сәйкес жинақтаушы сақтандыру шарты бойынша көзделуі мүмкін оқиғаларды қоспағанда, сақтандыру жағдайы ретінде қарастырылатын оқиға, оның басталуының ықтимал және кездейсоқ белгілеріне ие болуы тиіс.

Сақтанушы сақтандыру шартын жасасу кезінде сақтандырушыға сақтандыру жағдайының басталу ықтималдығын және оның басталуынан (өмірі мен денсаулығын сақтандыру кезінде сақтандырылған адамның денсаулығының жай-күйі туралы, мұліктің сақтандыру кезіндегі техникалық жай-күйі туралы және т.б.) туындауы мүмкін залалдардың мөлшерін айқындау үшін елеулі мәні бар сақтанушының өзіне белгілі жағдайларды, егер бұл жағдайлар сақтандырушыға белгісіз болса және белгісіз болуга тиісті болса, хабарлауға міндетті (АК-нің 832-бабының 1-тармағы).

Сақтанушының сақтандырушыға сақтандыру обьектісі, сақтандыру тәуекелі, сақтандыру жағдайы және оның зардалтары туралы көрінеу жалған мәліметтер хабарлауы сақтандырушының сақтандыру төлемін жүзеге асырудан бас тартуы үшін негіздердің бірі болып табылады (АК-нің 839-бабы 4-тармағының 1) тармақшасы).

10. Сақтанушының сақтандыру жағдайының басталуына жауапты тұлғага өзінің талап қою құқығынан бас тартуы, сақтандырушыға талап қою құқығының өтуі үшін қажетті құжаттар беруден бас тартуы, сондай-ақ сақтанушының шығынға ұшырауына кінәлі тұлғадан мұліктік сақтандыру бойынша тиісті шығын төлемін алуы, сақтандыру төлемін жүзеге асырудан бас тарту үшін дербес негіздер болып табылады. Егер мұндай төлем жүзеге асырылса, онда сақтандырушы сақтанушыдан артық төленген соманы қайтаруды, атап айтқанда сақтандыру өтемін толық немесе ішінара талап етуге құқылды (АК-нің 840-бабының 4-тармағы).

11. Суброгация – бұл сақтандыру төлемін жүзеге асырган сақтандырушыға сақтандыру нәтижесінде өтелген залалдар үшін жауапты адамға қоятын сақтанушының (пайда алушының) талап қою құқығының ауысуы. Суброгация тек мұліктік сақтандыру шарттары бойынша ғана мүмкін болады (АК-нің 840-бабы).

Суброгация кері талап қою талаптарының түрі болып табылмайды.

Себебі кері талап қою кезінде жаңа міндеттеме туындаиды, ал суброгация кезінде қолданыстағы міндеттемедегі тұлғаның (кредитордың) ауысуы болады.

АК-нің 933-бабына сәйкес басқа тұлға келтірген зиянды өтеушінің, егер заңнамалық актілерде өзгеше мөлшер белгіленбесе, төленген өтем мөлшерінде осы тұлғаға кері талап қоюға (регресс) құқығы бар. Мысалы, жұмыс беруші АК-нің 921-бабының ережелерін ескере отырып, еңбек міндеттерін атқару кезінде оның жұмысшысы келтірген зиянның орнын толтырады, одан кейін жұмыс беруші өзінің жұмысшысына кері талап қоя алады және олардың қарым-қатынасы еңбек заңнамасымен реттелетін болады. Мұндай жағдайда бірінші міндеттемеде зиян келтірілген адам кредитор, ал борышкер – занда тұлға – жұмыс беруші болып табылады. Регрессік талапта кредитор жұмыс беруші, ал борышкер – тікелей зиян келтірген жұмысшы болады.

Сақтандыруши сақтандыру төлемін жүзеге асыра отырып, зиян келтірген тұлға үшін залалдың орнын толтырмайды, занда оған мұндай міндет жүктелмеген, ол өзінің міндеттемесін сақтандыру шарты бойынша орындаиды, одан кейін оған сақтанушы (пайда алушы) мен зиян келтірген тұлға арасындағы қолданылып отырған міндеттемедегі кредитор құқығы ауысады.

Сақтандырудың кері талап (регресс) құқығы тек сақтандыруши мен сақтанушы арасындағы тұындауы мүмкін. Бұл құқықты сақтандыруши міндетті сақтандырудың тиісті сыныбын реттейтін заңнамалық актілерде не ерікті сақтандыру шартында көзделген тәртіппен және жағдайларда іске асырады. Мысалы, Көлік құралдары иелерінің жауапкершілігін сақтандыру туралы заңның 28-бабы сақтандыру төлемін жүзеге асырған сақтандырушида сақтанушыға (сақтандырылған адамға) кері талап қою құқығының болуы жағдайларының тізбесін қамтиды.

Суброгация тәртібімен ауысқан талап ету құқығы, осы міндеттемедегі алғашқы кредитордың талап ету құқығы сияқты, нақ сол қағидаларды сақтай отырып жүзеге асырылады. Тиісінше, сақтандыруши оған суброгация тәртібімен ауысқан талапты шығын келтірген адамға қоя отырып, сақтанушы (пайда алушы) және шығын келтірген адам арасындағы қарым-қатынастарды реттейтін нормативтік актілерді басшылыққа алуға міндетті. Кінелі тұлға жәбірленушіге (сақтанушыға), оның ішінде зиян мөлшері бойынша мәлімдей алатын, өзінің қарсылықтарын сақтандырушиға білдіруге құқылы.

12. Көлік құралы иесімен еңбек қатынастарына байланысты немесе оның көзінше көлік құралын жүргізуі адамның азаматтық-құқықтық жауапкершілігі, міндетті сақтандыруға жатпайды, сондықтан сақтандыру жағдайы туындаған жағдайда, көлік құралының иесі мен сақтандыруши арасында жасалған сақтандыру шарты қолданылады.

Егер бұл ретте сақтандырушида Көлік құралдары иелерінің

жауапкершілігін сақтандыру туралы заңның 28-бабының 1-тармағында көзделген, сақтанушыға кері талап қою құқығы туындаса, сақтандырушы мүндай талапты көлік құралын басқарушыға емес, оның иесіне қояды.

13. Көлік құралының әсер етуі салдарынан келтірілген зиянға жауапты тұлғаны анықтау үшін жол-көлік оқиғасы (бұдан әрі – ЖКО) болған сэтте осы көлік құралының иесі кім болғанын, оның жауаптылығы сақтандырылған/сақтандырылмағанын анықтаған жөн.

АК-нің 287-бабының 1-тармағына орай ортақтасқан міндет немесе ортақтасқан талап, егер ол шартта көзделсе немесе заңнамалық актілерде белгіленсек туындаиды.

Жоғары қауіптілік көздер иелерінің ортақтасқан жауаптылығы занда осы көздердің өзара іс-қимылдының салдарынан үшінші тұлғаларға зиян келтірілген кезде ғана көзделген (АК-нің 931-бабының 2-тармағы).

Егер жоғары қауіптілік көзді басқару басқа адамға осында тапсыру ресімделмей берілсе, мысалы басқа адам автомашинаны оның иесінің көзінше және оның келісімімен басқарса, иелігінен жоғары қауіптілік көзін шығармаған иесі жәбірленушінің алдында тікелей жауапты болады.

АК-нің 931-бабында көзделген басқа занды негізде (жалға беру шарты, сенімхат) көлік құралы иесінің және көлік құралын меншік иесінің болуының иеленген адамның ортақтасқан жауаптылығы басталмайды. Бұл адам көлік құралымен келтірілген залал үшін жәбірленушінің алдында дербес жауапты болады.

14. Көлік құралдары иелерінің жауапкершілігін сақтандыру туралы заңның 28-бабының 1-тармағы 3) тармақшасында көрсетілген көлік құралын басқаруға құқығы жоқ тұлға деп жүргізуші куәлігі немесе тиісті санаты жоқ адамды, яғни көлік құралын жүргізушіде ЖКО орын алған кезде тиісті санаттағы көлік құралдары жүргізулерін даярлаудың үлгілік бағдарламаларының көлемі бойынша қажетті білімдер мен дағылар болмаған, белгіленген тәртіппен емтихандар тапсырмалған, занды қүшіне енген сот шешімімен көлік құралын басқару құқығынан айырылған, не жүргізуші куәлігінің қолданылу мерзімі ЖКО болған күнге дейін өтіп кеткен адамды тану қажет.

15. Сақтандыру жағдайының көлік құралының техникалық ақаулығы салдарынан болғанын, олар туралы сақтанушының (сақтандырылған адамның) білгендігінің немесе білуге тиіс болғандығының дәлелдемелерін сотқа сақтандырушы ұсынады. «Білуге тиіс болды» деген ұғым ақаудың айқын болғандығын, оны жүргізуші немесе көлік құралының иесі шығар алдында көзбен шолып байқау арқылы анықтай алатындығын білдіреді.

Атап айтқанда, жүргізушиңің (бұған қол жеткізген өзге жүргізушиңің) көрінеу техникалық ақауы бар көлік құралын басқаратын жағдайлардың мысалы, тежегіш жүйесі немесе рульді басқару жүйесі жұмыс істемейтін, басқа да ақаулары бар және Жол жүрісі қағидаларымен және Көлік

құралдарын пайдалануға рұқсат беру жөніндегі негізгі ережелермен (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 13 қарашадағы № 1196 қаулысымен бекітілген) көлік құралдарын пайдалануға тыйым салынған жағдайларда және оларды қозгалыс басталғанға дейін жүргізуі немесе көлік құралының иесі мамандарға жүргінбей көре алатын жағдайлардың маңызы бар.

16. Өмірді жеке сақтандыру шарты бойынша сақтандыру объектісі сақтандырылған адамның өмірі мен денсаулығы болып табылады, сондықтан сақтандырылған адамның қайтыс болуы сақтандыру жағдайы ретінде сақтандыру шартымен қамтылады.

Азаматтық-құқықтық жауаптылықты міндетті сақтандыру шарты бойынша сақтандыру объектісі сақтанушының өмірі мен денсаулығы емес, оның Қазақстан Республикасының азаматтық заңнамасында белгіленген үшінші тұлғалардың өміріне, денсаулығына және мүлкіне келтірілген зиянды өтеу міндеттіне байланысты сақтандырылған адамның мүліктік мүддесі болып табылады.

Тиісінше сақтандыру төлемін жүзеге асыру үшін (Көлік құралдары иелерінің жауапкершілігін сақтандыру туралы заңын 24-бабында көзделген мөлшерде) жоғары қауіптілік көздің әсер етуі салдарынан қайтыс болудың бір ғана фактісі жеткіліксіз, жәбірленушінің қайтыс болуымен келтірілген кінелі адамның зиянды өтеу міндеттінің туындауына негіз болатын мән-жайлардың бар екендігін анықтау қажет.

Көлік құралдары иелерінің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру шарты бойынша жәбірленуші пайда алушы болып табылады, ол қайтыс болған жағдайда – Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жәбірленушінің қайтыс болуына байланысты зиянды өтетуге құқығы бар тұлға болады.

Пайда алушының қайтыс болуына байланысты залалды өтетуге, яғни сақтандыру шартында көзделген сақтандыру төлеміне құқығы бар тұлғалардың тізбесі АК-нің 940-бабында көзделген. Аталған тізбеге қатысы сақтандырылған адамның отбасы мүшелеріне немесе мұрагерлеріне сақтандыру төлемі жүзеге асырылмайды.

Сонымен қатар пайда алушы болып табылмаса да, бірақ Көлік құралдары иелерінің жауапкершілігін сақтандыру туралы заңын 24-бабының 6-тармағына сәйкес жәбіренешіні жерлеуді жүзеге асырган адамдар жерлеуге жүз айлық есептік көрсеткіш (бұдан әрі – АЕК) мөлшерінде сақтандыруышыдан шығыстарды өтеп алуға құқылы. Бұл ретте жәбірленушіні жерлеу шығыстарын растайтын құжаттарды сақтандыруыша ұсыну қажеттілігі жоқ.

17. Сақтандыруши көлік құралына келтірілген зиянның мөлшерін айқындауды Зиян мөлшерін айқындау қағидаларына сәйкес мүлікке келтірілген зиян мөлшерін айқындау туралы арыздың негізінде он жұмыс күні ішінде жүзеге асырады.

Көлік құралына зиян келтірілген жәбірленушінің (пайда алушының) өзі немесе сақтанушы (сақтандырылған адам) мүлікке келтірілген зиянның мөлшерін айқындау туралы арызды берген күнінен бастап зақымдалған мүлікті көлік оқиғасының салдарынан түсken күйде сақтайды және сақтандырушыға бүлінген мүлікті қарап-тексеруіне мүмкіндік береді.

Егер сақтандыруши белгіленген мерзімде зиян мөлшеріне есептеуді үйымдастырмадан жағдайда ғана жәбірленуші (пайда алушы) өз бетінше бағалау үйымының қызметтеріне жүгінуге және бүлінген көлік құралын қалпына келтіру (кәдеге жарату) жұмыстарын бастауға құқылы. Бұл ретте бағалау үйымының көлік құралына келтірілген зиян мөлшерін айқындау нәтижелерін сақтандыруши сақтандыру төлемін жүзеге асыру үшін қабылдайды.

18. Зиян мөлшерін айқындау қағидаларының 11-тармағына сәйкес жәбірленуші (пайда алушы) немесе олардың өкілі зиян мөлшері туралы есепті алған күнінен бастап үш жұмыс күні ішінде онда жүргізілген зиян мөлшері есебінің нәтижелерімен келісетіні не келіспейтіні туралы белгі қояды.

Сақтандыруши айқындаған зиян мөлшерінің нәтижесімен келіспеген кезде жәбірленуші (пайда алушы) зиян мөлшерін бағалау нәтижелерін заңсыз деп тану туралы жеке талап арыз беру арқылы, не болмаса сақтандыру төлемін өндіріп алу туралы талаптарды сотта қарау барысында оны даулауға құқылы. Сот осындаған кезде сот сараптамасын негіzsіз тағайындауды болдырмау мақсатында сақтандырушының Зиян мөлшерін айқындау қағидаларында қамтылған талаптардың сақталуын тексереді, қажет болған жағдайда іске маманды қатыстырады.

19. Сақтандыру сомасы – сақтандыру обьектісі сақтандырылған және сақтандыру жағдайы орын алған кезде сақтандыруши жауапкершілігінің шекті көлемін білдіретін ақша сомасы.

АК-нің 924-бабына сәйкес өзінің жауапкершілігін сақтандырган тұлғаның сақтандыру сомасы мен залалдың нақты мөлшері арасындағы айырманы өтеу міндегі тек келтірілген зиянды толық өтеу үшін сақтандыру сомасы жеткіліксіз болған жағдайда ғана туындаиды.

Көлік құралдары иелерінің жауапкершілігін сақтандыру туралы заңының 24-бабына сәйкес бір сақтандыру жағдайы бойынша сақтандыруши жауапкершілігінің шекті көлемі келтірілген зиян мөлшері шегінде, бірақ алты жүз АЕК-тен аспайтын сомада айқындалады. Көрсетілгенге байланысты АК-нің 924-бабы, егер мүлікке келтірілген залалдың мөлшері алты жүз АЕК-тен асып кеткен жағдайда қолданылады. Бұл ретте, залалдың нақты мөлшерін автомобильдің тозуын ескере отырып айқындау АК-нің 9-бабының талаптарына сәйкес келеді және жәбірленушіге мүлікті бұрынғы жағдайына келтіру жолымен, сонымен қатар оның тарапынан негіzsіз баю мүмкіндігін

болдырмай, өзінің бұзылған құқығын толық көлемде қалпына келтіруге мүмкіндік береді.

20. Сақтандыру обьектісі болып табылатын мүлікке (немесе оның қалдықтарына) сақтандырушының құқығы, ол сақтандыру жағдайы орын алған күнге оның нарық бағасының мөлшерінде сақтандыру төлемін жүзеге асырған жағдайда, бұл мүлік толық жойылып, оны қалпына келтіру техникалық мүмкін болмаған не экономикалық түрғыдан тиімсіз болған кезде ғана туындарды.

21. Қызметкерді жазатайым оқигалардан міндетті сақтандыру шарты бойынша сақтандыру жағдайы – Қызметкерді жазатайым оқигалардан сақтандыру туралы заңың 16-1-бабында көзделген мән-жайлар кезінде қызметкер еңбек (қызметтік) міндеттерін атқару барысында зиянды және (немесе) қауіпті өндірістік фактордың әсер етуі нәтижесінде ол ұшыраған, соның салдарынан қызметкердің кәсіптік еңбекке қабілеттілігінен айрылу дәрежесін белгілеуге, кәсіптік ауруға не қайтыс болуына әкеп соғатын өндірістік жарақаттану, денсаулығының күрт нашарлауы немесе улану болатын жазатайым оқиға.

Сақтандыру төлемін қолданылуы кезеңінде жазатайым оқиға орын алған қызметтерді жазатайым оқигалардан міндетті сақтандыру шартын жасасқан сақтандырушы жүзеге асырады.

Жазатайым оқиганың басталу сәті: жұмыста мертігу салдарынан қызметкер қайтыс болған немесе оған кәсіптік еңбекке қабілеттілігінен айрылу дәрежесі белгіленген кезде – жазатайым оқиға туралы актіде көрсетілген жазатайым оқиға күнімен; кәсіптік ауруының анықталуы салдарынан қызметкерге кәсіптік еңбекке қабілеттілігінен айрылу дәрежесі белгіленген кезде – кәсіптік патология саласында мамандандырылған медициналық, сараптамалық көмек көрсетуді жүзеге асыратын денсаулық сақтау үйімінің қорытынды берген күнімен айқындалады.

Еңбек кодексінің 186-бабының тәргібімен еңбек қызметіне байланысты жазатайым оқиға фактісінің анықталуы оны сақтандыру жағдайы деп тану үшін негіз болып табылады және сақтандырушыны заңда немесе шартта көзделген осында міндеттемені орындаудан босатуға негіз болмаған жағдайда сақтандыру төлемін жүзеге асыру міндеттіне алып келеді.

22. Қызметкерді жазатайым оқигалардан сақтандыру туралы заңың 19-бабының негізінде қызметкерге кәсіптік еңбекке қабілеттілігінен айрылу дәрежесін белгілеу немесе оның қайтыс болуы себебінен табысты (кірісті) жоғалтуға байланысты зиян мөлшерін сақтандырушы АҚ-нің талаптарына сәйкес айқындарды. Сақтандыру төлемі жоғалтылған табысты өтеуді және денсаулықтың зақымдануынан болған қосымша шығыстарды өтеуді білдіреді.

Қызметкерді жазатайым оқигалардан сақтандыру туралы заңың 9-бабы 2-тармағының 9) тармақшасында көзделген мерзімі өткен әрбір күн

үшін төленбекен соманың 1,5 пайыз мөлшеріндегі өсімпұл қызметкердің табысты (кірісті) жоғалтуына байланысты зиянды өтеу ретінде қызметкерге тиесілі ай сыйынғы сақтандыру төлемдері уақтылы жүргізілмегені үшін ғана өндіріп алынады (жоғарыда аталған Заңның 19-бабының 1-тармағы).

Қызметкерге кәсіптік еңбекке қабілеттілігінен айырылу дәрежесін кемінде бір жыл мерзімге белгілеуге байланысты оның табысты (кірісті) жоғалтуына орай зиянды өтеу ретінде тиесілі алғашқы сақтандыру төлемін сақтандырушы Қызметкерді жазатайым оқиғалардан сақтандыру туралы заңның 20-бабының 2-тармағында көзделген құжаттар ұсынылған сәттен бастап жеті жұмыс күні ішінде жүзеге асыратындықтан, мерзімі өткен күндердің саны көрсетілген жеті күндік мерзім аяқталғаннан кейін есептеледі.

Қызметкерге кәсіптік еңбекке қабілеттілігінен айырылу дәрежесі белгілеу себебі бойынша кемінде бір және одан көп жыл мерзімге оның табысты (кірісті) жоғалтуына байланысты зиянды өтеу ретінде тиесілі сақтандыру төлеміне қатысты аннуитет шартының талаптарын, оның ішінде тараптар айқындаған алғашқы сақтандыру төлемі күнін негізге алу қажет.

Қызметкерді жазатайым оқиғалардан сақтандыру туралы заңның 19-бабының 2-тармағында көзделген денсаулықтың зақымдануынан туындаған қосымша шығыстарды өтеу бойынша сақтандыру төлемдерін уақтылы жүзеге асырмаганы үшін сақтандырушы АК-нің 353-бабына сәйкес жауапты болады. Мұндай жағдайда мерзімі өткен күндер санын айқындау кезінде де сақтандырушы сақтандыру төлемін қызметкер не осы шығындарға ұшыраған түлға аталған шығындарды растайтын құжаттарды берген сәттен бастап жеті жұмыс күні ішінде жүзеге асыруы тиіс.

23. 2015 жылғы 10 мамырда қолданысқа енгізілген «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне сақтандыру және исламдық қаржыландыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 27 сәуірдегі № 311-V Заңымен (бұдан әрі – 2015 жылғы 27 сәуірдегі № 311-V Заң) Қызметкерді жазатайым оқиғалардан сақтандыру туралы заңға енгізілген өзгерістерге сәйкес қызметкерге кәсіптік еңбекке қабілеттілігінен айырылу дәрежесі бестен жиырма тоғыз пайызды қоса алғанға дейін белгіленуіне орай оның табысты (кірісті) жоғалтуына байланысты зиянды өтеу жұмыс берушіге жүктелген.

Аталған зиянды өтеу үшін кәсіптік еңбекке қабілеттіліктен отыздан жүз пайызды қоса алғанға дейін айырылу кезінде қызметкерге тиесілі сақтандыру төлемін сақтандырушы жүзеге асырады.

24. АК-нің 938-бабында орташа айлық табыс (кіріс) денсаулықтың зақымдануына не еңбекке қабілеттіліктен айырылу басталғанға дейінгі он екі ай жұмыс табысының (кірісінің) жалпы сомасын он екіге бөлу арқылы есептелетіндігі айқындалған.

Сақтандырушыға өтеуге жататын жоғалтылған табысты (кірісті) есептеу үшін ескерілетін орташа айлық табыс (кіріс) мөлшерінің шегі белгіленген. Бұл шекті мөлшер Қызметкерді жазатайым оқиғалардан сақтандыру туралы заңның 19-бабына сәйкес қызметкерді жазатайым оқиғалардан міндettі сақтандыру шартын жасасу күніне республикалық бюджет туралы заңда тиісті қаржылық жылға белгіленген ең төменгі жалақының он еселік мөлшерінен аспауы тиіс. Сондықтан, егер қызметкерге келтірілген зиянның іс жүзіндегі мөлшері сақтандырушы айқындаған сақтандыру төлемінен асып кетсе, айырмасын Еңбек кодексінің 122-бабына сәйкес жұмыс беруші өтейді.

25. Қызметкерді жазатайым оқиғалардан сақтандыру туралы заңның 19-бабының 1-тармағына сәйкес аннуитеттік төлемдерді жүзеге асыру кезеңі Қазақстан Республикасының зейнетақымен қамсыздандыру туралы заңнамасында белгіленген қызметкердің зейнеткерлік жасқа жету сәтімен шектелген.

26. Қызметкер денсаулығының зақымдануынан туындаған қосымша шығыстарды өтеуді оған кәсіптік еңбекке қабілеттілігінен айырылу дәрежесі Қызметкерді жазатайым оқиғалардан сақтандыру туралы заңның 19-бабының 2-тармағына сәйкес белгіленген жағдайда, қызметкер не аталған шығыстарға ұшыраған тұлға ұсынған осы шығыстарды растайтын құжаттар негізінде сақтандырушы жүзеге асырады. Бұл ретте сақтандырушы Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласындағы заңнамасына сәйкес тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемі кіретін шығыстарды өтемейді.

27. 2015 жылғы 27 сәуірдегі № 311-V Заңның 2-бабының 5-тармағында айқындалған уақытта оның нормаларын қолдану тәртібін ескере отырып және қызметкерге кәсіптік еңбекке қабілеттілігінен айырылу дәрежесі алғаш рет белгіленген жағдайда немесе ол қайта куәландырудан 2015 жылғы 10 мамырдан кейін өтсе, қолданыстағы сақтандыру шартының талаптарына қарамастан, тараптардың құқықтық қатынастарына 2015 жылғы 10 мамырда қолданысқа енгізілген редакциядағы Қызметкерді жазатайым оқиғалардан сақтандыру туралы заңның күші қолданылады (АК-нің 383-бабының 2-тармағы).

Мұндай жағдайға Конституцияның 77-бабының 3-тармағы 5) тармақшасында қамтылған ереже қолданылмайды, өйткені «Қазақстан Республикасы Конституациясының 14-бабының 1 және 2-тармақтарын, 24-бабының 2-тармағын, 77-бабы 3-тармағының 5) тармақшасын ресми талқылау туралы» Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің 1999 жылғы 10 наурыздағы № 2/2 қаулысында қамтылған түсіндірмелер негізінде аталған конституциялық нормага сәйкес құқық бұзушылықтар үшін азаматтардың заңдық жауапкершілігін реттейтін және жауаптылықтың жаңа түрлерін белгілейтін немесе жаңа санкциялар енгізу арқылы оны күшеттетін заңдардың кері күші болмайды.

28. Қызметкерге кәсіптік еңбекке қабілеттілігінен айырылу дәрежесін белгілеуге қатысты табысына (кірісіне) байланысты зиян мөлшерін айқындау кезінде қызметкердің кінәсін ескеру мәселесі бойынша даулар туындаған кезде жәбірленуші мен зиян келтіруші кінәсінің дәрежесіне қарай өтеу мөлшерін азайту көрсетілген АК-нің 935-бабының 2-тармағын басшылыққа алу қажет. Бұл ретте қызметкердің өрескел абайсыздығы ғана ескеріледі, оның болуы жазатайым жағдайлар туралы актіде көрсетілуі тиіс.

Қосымша шығыстарды өтеу, азаматтың қайтыс болуы салдарынан залал шеккен адамдарға зиянды өтеу кезінде, сонымен қатар жерлеуге жүмсалған шығындарды өтеу кезінде жәбірленушінің кінәсі ескерілмейді.

29. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне міндетті және өзара сақтандыру, салық салу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2009 жылғы 30 желтоқсандағы № 234-IV Заңың тиісті нормаларының 2010 жылғы 20 ақпанда қүшіне енүімен Қызметкерді жазатайым оқиғалардан сақтандыру туралы заң бойынша сақтандыру объектісі жазатайым оқиға салдарынан өмірі мен денсаулығына зиян келтірілген қызметкердің мүліктік мүддесі болып табылады, яғни объекті бойынша сақтандыру суброгация қолданылмайтын жеке сақтандыруға жатқызылатын болды.

Сондықтан Қызметкерді жазатайым оқиғалардан сақтандыру туралы заңнан суброгацияны көздейтін 21-бабының алынып тасталғанын ескере отырып және «Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 6 сәуірдегі № 480-V Заңының 10, 12-баптарында белгіленген нормативтік құқықтық актілердің сатысына орай сақтандырушилардың Қызметкерді жазатайым оқиғалардан сақтандыру туралы заңың 9-бабы 1-тармағының 8) тармақшасына сілтеме жасап, оларда кері талап құқығының бар екендігі туралы арыздары АК-нің 840-бабына қайшы келуіне орай заңсыз деп таныған жөн.

30. Туроператордың жауапкершілігін сақтандыру туралы заңың 17 және 18-баптарының ережелеріне сәйкес, турист сақтандыру компаниясына сақтандыру төлемі жөнінде жүгіне отырып, сақтанушы (сақтандырушиның келісімімен) мойындаған зиянды өтеу туралы талапты ұсынуы тиіс.

Егер сақтанушы оның талабын мойында маса немесе аталған мәселе сақтандырушимен келісілмесе, онда турист турагентке не туроператорға зиянды өтеу туралы талап қоюмен сотқа жүгінуге құқылы. Өз кезегінде туристке залалды өтеу туралы заңды қүшіне енген сот шешімі сақтанушының (турагенттің, туроператордың) сақтандыру компаниясынан сақтандыру төлемін өндіріп алу туралы талап қоюға негіз болып табылады.

Сақтандыру төлемін туристке зиян келтірілген кезеңде қолданыста болған сақтандыру шартын жасасқан сақтандыруши жүргізеді.

31. Туроператордың жауапкершілігін сақтандыру туралы заңын 10-бабының 3) тармақшасына сәйкес туроператордың немесе турагенттің жауапкершілігін міндетті сақтандыру шарты туроператордың немесе турагенттің жауапкершілігін міндетті сақтандыру шартында айқындалған сақтандыру сомасы мөлшерінде сақтандыру төлемін (сақтандыру төлемдерін) сақтандырушы жүзеге асырған жағдайда қолданысын тоқтатады. Сондықтан, егер туроператордың немесе турагенттің туристер алдындағы өз міндеттемелерін орындауы салдарынан сақтандыру компаниясы оның пайдасына сақтандыру шартында көзделген сақтандыру сомасының мөлшерінде сақтандыру төлемін толық төлесе, сақтанушы мен сақтандырушы арасындағы құқықтық қатынастар тоқтатылды деп есептеу қажет. Мұндай жағдайда АК-нің 924-бабының ережелеріне сай жеткіліксіз болған залал мен сақтандыру сомасының нақты мөлшерінің арасындағы айырманы өтеу жөніндегі міндет зиян келтірушіге, яғни турагентке немесе туроператорға жүктеледі.

32. Туристің болатын елінде саяхаттау кезеңінде көрсетілетін қызметтерден басқа (орналастыру, тасымалдау, тамақтандыру, экскурсиялар, туризм нұсқаушыларының, гидтердің қызметтері және басқалары) туристік қызмет көрсету бойынша көрсетілетін қызметтер тізбесіне авиабилеттерді сатып алу, отельдерде орналастыру, тамақтандыру, трансфер - жерүсті көлігімен «әуежай-отель-әуежай» және басқа бағыттар бойынша тасымалдау сияқты көрсетілетін қызметтер де кіруи мүмкін. Сондықтан, туристік қызмет көрсетуге шарт жасалған соң адам өзінің баратын еліне барған/бармағанына қарамастан, туристке айналады. Аталған қызметтердің көрсетілмеуінің салдары туристке зиян келтіру және тиісінше турагенттің немесе туроператордың оны өтеу міндеті болып табылады.

33. АК-нің 363-бабына орай міндеттемені бұзы себебі үшінші тұлғалардың өздерінің міндеттемелері бойынша борышкердің алдындағы әрекеттері не әрекетсіздіктері болған кезде де борышкер кредит берушінің алдында жауапты болады.

Туристік өнімді қалыптастыру - туроператордың туристік өнімге кіретін жекелеген туристік қызметтер көрсететін үшінші тұлғалармен шарттарды жасасу және орындау жөніндегі қызметі. Туроператор туристерге туристік өнімге кіретін барлық қызметтерді дербес немесе туроператордың туристер алдындағы міндеттемелерінің бір бөлігін немесе барлығын орындау жүктелетін үшінші тұлғаларды тарту арқылы көрсетуді қамтамасыз етеді. Шығу туризмі саласындағы туроператор туристік өнімді ұсынуды және өткізуді тек турагенттер арқылы ғана жүзеге асырады.

Турагент туристік өнімді туроператор мен турагент арасында жасалған агенттік шарттың негізінде туристік өнімді ұсыну және өткізу жөніндегі кәсіпкерлік қызметті жүзеге асырады, оның мазмұны «Қазақстан Республикасындағы туристік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының

2001 жылғы 13 маусымдағы № 211-II Заңының (бұдан әрі - Туристік қызмет туралы заң) 15-бабы 3-тармағының ережелеріне сәйкес келуі тиіс.

Турист, әдетте, турагентпен туристік қызмет көрсетуге шарт жасасу арқылы өзара қатынастарға түседі. Бұл ретте Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрінің 2015 жылғы 30 қаңтардағы № 81 бұйрығымен бекітілген туристік қызмет көрсетуге арналған үлгі шартқа сәйкес Туристік қызмет туралы заңының 17-бабы 1-тармағының талаптарына сай шартта тургагенттің және туроператордың көрсетілген қызметтер үшін турист алдындағы жауапкершілігін ажырату көзделген.

Туристің мұліктік және (немесе) өзге де мұдделеріне зиян келтірген кезде туристік нарық субъектілерінің қайсысының (туроператордың немесе турагенттің) азаматтық-құқықтық жауаптылығы басталатындығы туралы дауды шешу кезінде, Туроператордың жауапкершілігін сақтандыру туралы (міндettі сақтандыру объектісі туралы) заңының 4-бабының ережелерін негізге алған жөн.

Тиісінше, шығу туризмі саласында туристің мұліктік және (немесе) өзге де мұдделеріне келтірілген зиянды туристік өнімді қалыптастыру қызметін жүзеге асыру кезінде туроператор, туристік өнімді ұсыну және өткізу қызметін жүзеге асыру кезінде турагент өтеуге міндettі болады.

34. Ерікті сақтандыру - тараптардың өз еркін білдіруіне орай жүзеге асырылатын сақтандыру.

Ерікті сақтандырудың түрлері, шарттары мен тәртібі тараптардың келісімімен айқындалады.

Егер ерікті сақтандыру шарты сақтанушыға сақтандыру полисін бере отырып, қосылу шарты нысанында жасалған болса, сақтандырушы сақтанушыны сақтандыру ережелерімен таныстыруға және ережелердің көшірмесін ұсынуға міндettі (АК-нің 828-бабы 1-тармағының (1-1) тармақшасы).

Егер сақтандырушы сақтанушының сақтандыру ережелерімен танысқандығы туралы дәлелдемелер бермесе, барлық келіспеушіліктер сақтанушының пайдасына түсіндірілуі тиіс.

Ерікті сақтандыру шартының талаптарын түсіндіру кезінде АК-нің 392-бабының талаптарын басшылыққа алу қажет.

35. Сақтандырудың ерікті түрлері бойынша пайда алушыны сақтанушы тағайындейдьы. Егер сақтанушы бұл ретте сақтандырылған тұлға болып табылмаса, онда пайда алушы сақтандырылған адам болуы тиіс не ол сақтандырылған тұлғаның жазбаша келісімімен тағайындалады.

Егер кепіл мұлкін ерікті сақтандыру шарты бойынша пайда алушы болып банк тағайындалса және қарыз алушы сақтандырылған тұлға бола отырып, осы талаппен келіскенін жазбаша білдірсе, онда ол сақтандыру жағдайы басталған кезде сақтандыру төлемін өз пайдасына немесе пайда алушы – банк пайдасына жүзеге асыру туралы талап қоюға құқылы

болмайды. Мұндай құқық пайда алушы ретінде банкке ғана тиесілі болады. Егер банк пайда алушы ретінде аталған талаптарды мәлімдемесе, қарыз алушыда зиян келтірушіге мүлікке келтірілген залалды, егер ондай болса, өндіріп алу туралы талап қою құқығы қалады. Бұдан басқа, сақтандырылған адам сақтандырушының сақтандыру төлемін жүзеге асырудан бас тартуына шағымдану құқығынан айырылмайды.

Егер банк пайда алушы ретінде сақтандыру төлемін жүзеге асыруды талап ету бойынша өз құқығын сақтандырылған адамға берсе, сақтандырылған адам оның жазбаша расталуын ұсынуға тиіс.

36. Ерікті сақтандыру шартына сәйкес көлік құралын басқаруға рұқсат берілген адамға сақтандырылған адам ретінде сақтандыру ережелері қолданылады, сондықтан сақтандыру төлемін жүзеге асырган сақтандырушының суброгация тәртібімен (АК-нің 840-бабы) осы адамнан төленген сақтандыру сомасын өндіріп алуды талап етуге құқығы жоқ.

Ерікті сақтандыру объектісі болып табылатын мүліктің ортақ бірлескен меншік құқығында ерлі-зайыптыларға тиесілілігі, ол туралы сақтандыру шартында көрсетілмесе, сақтандырылған адамның жұбайы да сақтандырылған деп танылатындығын білдірмейді.

37. Конституцияның 4-бабына сәйкес осы нормативтік қаулы қолданыстағы құқық құрамына қосылады, жалпыға міндетті болып табылады және алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі.

**Қазақстан Республикасы
Жоғарғы Сотының Төрағасы**

Қ. Мәми

**Қазақстан Республикасы
Жоғарғы Сотының судьясы,
жалпы отырыс хатшысы**

Қ. Шаухаров

**НОРМАТИВНОЕ ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 8
ВЕРХОВНОГО СУДА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

6 октября 2017 года

город Астана

**О судебной практике по спорам,
вытекающим из договоров страхования**

Исходя из результатов обобщения и в целях обеспечения единства судебной практики применения судами законодательства, регулирующего отношения в области страхования, а также учитывая возникающие у судов при рассмотрении данной категории дел вопросы, пленарное заседание Верховного Суда Республики Казахстан постановляет дать следующие разъяснения.

1. Законодательство по указанным правоотношениям основывается на Конституции Республики Казахстан (далее – Конституция) и состоит из Гражданского кодекса Республики Казахстан (далее – ГК), Трудового кодекса Республики Казахстан (далее – ТК), Гражданского процессуального кодекса Республики Казахстан (далее – ГПК), законов Республики Казахстан от 18 декабря 2000 года № 126-II «О страховой деятельности», от 1 июля 2003 года № 446-II «Об обязательном страховании гражданско-правовой ответственности владельцев транспортных средств» (далее – Закон о страховании ответственности владельцев транспортных средств), от 31 декабря 2003 года № 513-II «Об обязательном страховании гражданско-правовой ответственности туроператора или турагента» (далее – Закон о страховании ответственности туроператора), от 7 февраля 2005 года № 30-III «Об обязательном страховании работника от несчастных случаев при исполнении им трудовых (служебных) обязанностей» (далее – Закон о страховании работника от несчастных случаев), Правил определения размера вреда, причиненного транспортному средству, утвержденных постановлением Правления Национального Банка Республики Казахстан от 28 января 2016 года № 14 (далее – Правила определения размера вреда) и других нормативных правовых актов.

2. Дела указанной категории рассматриваются по общим правилам территориальной подсудности - по месту нахождения ответчика.

Иск к страховой организации может быть предъявлен по месту нахождения филиала или представительства, заключившего договор страхования.

Иск о взыскании страховой выплаты по договору страхования может быть предъявлен по месту жительства истца либо по месту нахождения

ответчика. Понятие «место жительства» означает, что речь в этой норме идет об истце – физическом лице, следовательно, истцы – юридические лица предъявляют иск в общем порядке – по месту нахождения ответчика.

3. Ставки государственной пошлины по делам указанной категории определяются в соответствии со статьей 535 Кодекса Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет (Налоговый кодекс)». К требованиям имущественного характера относятся требования о взыскании страховой выплаты, в том числе в порядке суброгации или в порядке обратного требования, о взыскании пени и другие. К требованиям неимущественного характера относятся требования об обжаловании отказа страховщика произвести страховую выплату, о признании факта наступления страхового случая, о признании недействительным договора страхования и другие.

Освобождение от уплаты государственной пошлины согласно подпункту 18) статьи 541 Налогового кодекса предусмотрено лишь для страхователей и страховщиков по искам, вытекающим из договоров обязательного страхования.

Выражение «по искам», содержащееся в указанной норме, означает, что страхователи и страховщики освобождаются от уплаты государственной пошлины независимо от того, выступают ли они в процессе в качестве истца или ответчика.

Вместе с тем выгодоприобретатели такой льготой не пользуются. Поэтому в случае подачи выгодоприобретателем, не являющимся страхователем, иска к страховщику о взыскании страховой выплаты по договору обязательного страхования он обязан уплатить государственную пошлину в размере, предусмотренном статьей 535 Налогового кодекса, если не освобожден от уплаты государственной пошлины по основаниям, предусмотренным в статье 541 Налогового кодекса.

В этом случае судебные расходы между сторонами распределяются по общим правилам, предписанным в статье 109 ГПК. Если решение по иску выгодоприобретателя к страховщику по договору обязательного страхования состоялось в пользу выгодоприобретателя, суд взыскивает в его пользу со страховщика возмещение всех понесенных судебных расходов, в том числе государственной пошлины.

4. На требования, вытекающие из договоров страхования, распространяется общий срок исковой давности – три года. Этот срок исчисляется с того момента, когда выгодоприобретателю или страхователю (застрахованному) стало известно о нарушении его прав – принятии решения об отказе в осуществлении страховой выплаты или уменьшении её размера, а если решение не принято – с момента окончания срока, установленного законом или договором для осуществления страховой выплаты. Для предъявления иска страховщика к страхователю в порядке обратного

требования трёхлетний срок исчисляется с момента осуществления страховой выплаты.

Перемена лиц в обязательстве при суброгации в соответствии со статьей 181 ГК не влечёт изменения срока исковой давности и порядка его исчисления, поэтому должник может заявить о пропуске этого срока точно так же, как если бы вместо нового кредитора действовал прежний. Срок исковой давности для страховщика при предъявлении иска к причинителю вреда в порядке суброгации исчисляется с момента наступления страхового случая, а не с момента осуществления страховой выплаты. При наличии спора, связанного с установлением субъекта - причинителя вреда, срок исковой давности исчисляется с момента вступления в силу судебного акта, которым определен этот субъект.

Под причинителем вреда понимается лицо, причинившее вред, либо лицо, хотя и не являющееся непосредственным причинителем вреда, но на которого законодательными актами возложена обязанность по возмещению вреда.

5. При наступлении страхового случая выгодоприобретатель вправе предъявить требование об осуществлении страховой выплаты, предусмотренной договором страхования, непосредственно к страховщику. Пунктом 8 статьи 816 ГК предусмотрено такое право, но не обязанность потерпевшего, который может предъявить свои требования напрямую к причинителю вреда (страхователю).

Вместе с тем при предъявлении такого иска суду следует по своей инициативе привлечь к участию в деле страховщика в качестве третьего лица, не заявляющего самостоятельные требования на предмет спора, поскольку в дальнейшем лицо, ответственное за вред и застраховавшее свою ответственность, вправе будет предъявить требование к страховщику.

6. При подготовке дела к судебному разбирательству по спору, вытекающему из договора добровольного имущественного страхования, необходимо выяснить, имеется ли причинитель вреда застрахованному имуществу, и привлечь его к участию в деле в качестве третьего лица, поскольку решение суда о взыскании страховой выплаты по договору страхования имущества дает право страховщику предъявить иск к причинителю вреда в порядке суброгации (статья 840 ГК).

7. Основания, по которым страховщик вправе полностью или частично отказать в осуществлении страховой выплаты, предусмотрены статьёй 839 ГК, а также нормами законов, регулирующих отдельные виды обязательного страхования. Стороны договора добровольного страхования могут предусмотреть иные основания для освобождения страховщика от осуществления страховой выплаты. При этом указанные в договоре добровольного страхования другие основания для отказа в осуществлении страховой выплаты, не предусмотренные статьей 839 ГК и не противоречащие

ее пункту 6, не могут расцениваться как условия, ухудшающие положение страхователя (застрахованного), поскольку в силу пункта 6 статьи 806 ГК условия страхования при заключении договора определяются соглашением сторон на основе их волеизъявления.

Под указанными в подпункте 1) пункта 1 статьи 839 ГК умышленными действиями, направленными на возникновение страхового случая, понимаются такие действия, совершение которых страхователем (застрахованным, выгодоприобретателем) обусловлено направленностью умысла на возникновение страхового случая или на создание условий для его наступления с целью получения страховой выплаты. Наличие такого умысла у страхователя должно быть доказано. В силу пункта 6 статьи 22 Закона о страховании ответственности владельцев транспортных средств умышленное создание условий для наступления страхового случая, а также иные мошеннические действия, направленные на незаконное получение страховой выплаты, влекут ответственность в соответствии с Уголовным кодексом Республики Казахстан.

Основанием для отказа в осуществлении страховой выплаты согласно подпункту 2) пункта 1 статьи 839 ГК является совершение страхователем (застрахованным, выгодоприобретателем) не любых уголовных или административных правонарушений, а лишь совершённых умышленно и находящихся в причинной связи со страховым случаем.

Если страховой случай произошел по вине лица, чья ответственность является объектом страхования по договору страхования гражданско-правовой ответственности, страховщик не освобождается от осуществления страховой выплаты независимо от формы вины. В этом случае у страховщика, осуществившего страховую выплату, возникает право обратного требования к страхователю в пределах уплаченной суммы (подпункт 1) пункта 1 статьи 28 Закона о страховании ответственности владельцев транспортных средств; подпункты 1) и 2) пункта 1 статьи 19 Закона о страховании ответственности туроператора).

8. Неуведомление страховщика или несвоевременное направление ему уведомления о наступлении страхового случая даёт ему право отказать в страховой выплате со ссылкой на пункт 3 статьи 835, подпункт 5) пункта 4 статьи 839 ГК, если не будет доказано, что страховщик своевременно узнал о наступлении страхового случая либо отсутствие у страховщика сведений об этом не могло сказаться на его обязанности осуществить страховую выплату.

В частности, на обязанности страховщика осуществить страховую выплату может сказаться отсутствие у него необходимых сведений вследствие нарушения страхователем сроков извещения страховщика о наступлении страхового случая.

Своевременное уведомление страховщика о наступлении страхового случая обеспечивает ему возможность участвовать в расследовании

обстоятельств наступления страхового случая, организовать оперативный сбор и фиксацию данных, необходимых, в частности, для: установления наличия либо отсутствия страхового случая; определения размера понесённых страхователем убытков; принятия мер с целью уменьшения убытков от страхового случая; возможного последующего обращения к перестраховочной компании.

Бремя доказывания того, что отсутствие сведений о наступлении страхового случая не могло сказаться на обязанности страховщика выплатить возмещение или того, что страховщик своевременно получил информацию, необходимую для осуществления страховой выплаты, лежит на лице, предъявившем требование о выплате.

9. Согласно пункту 3 статьи 817 ГК событие, рассматриваемое в качестве страхового случая, должно обладать признаками вероятности и случайности его наступления за исключением событий, которые могут быть предусмотрены по договору накопительного страхования.

Страхователь при заключении договора страхования обязан сообщить страховщику известные страхователю обстоятельства, имеющие существенное значение для определения вероятности наступления страхового случая и размера возможных убытков от его наступления (о состоянии здоровья застрахованного при страховании жизни и здоровья, о техническом состоянии имущества при его страховании и т.д.), если эти обстоятельства не известны и не должны быть известны страховщику (пункт 1 статьи 832 ГК).

Сообщение страхователем страховщику заведомо ложных сведений об объекте страхования, страховом риске, страховом случае и его последствиях является одним из оснований для отказа страховщика в осуществлении страховой выплаты (подпункт 1) пункта 4 статьи 839 ГК).

10. Отказ страхователя от своего права требования к лицу, ответственному за наступление страхового случая, отказ передать страховщику документы, необходимые для перехода к страховщику права требования, а также получение страхователем соответствующего возмещения убытка по имущественному страхованию от лица, виновного в причинении убытка, являются самостоятельными основаниями для отказа в осуществлении страховой выплаты. Если такая выплата была произведена, то страховщик вправе потребовать от страхователя возврата излишне выплаченной суммы (пункт 4 статьи 840 ГК), а именно возврата страхового возмещения полностью или частично.

11. Суброгация – это переход к страховщику, осуществившему страховую выплату, права требования, которое страхователь (выгодоприобретатель) имеет к лицу, ответственному за убытки, возмещенные в результате страхования. Суброгация возможна лишь по договорам имущественного страхования (статья 840 ГК).

Суброгация не является видом регрессных требований. При регрессе возникает новое обязательство, тогда как при суброгации происходит перемена лица (кредитора) в существующем обязательстве.

В соответствии со статьей 933 ГК возместивший вред, причиненный другим лицом, имеет право обратного требования (регресса) к этому лицу в размере выплаченного возмещения, если иной размер не установлен законодательными актами. К примеру, работодатель с учетом положений статьи 921 ГК возмещает вред, причиненный его работником при исполнении трудовых обязанностей, после чего работодатель может предъявить обратное требование к своему работнику, и их отношения уже будут регулироваться трудовым законодательством. В этом случае в первом обязательстве кредитором выступает лицо, которому причинен вред, а должником – юридическое лицо – работодатель. В регрессном требовании кредитором становится работодатель, а должником – работник, непосредственно причинивший вред.

Страховщик, осуществляя страховую выплату, не возмещает вред за причинителя вреда, законом на него такая обязанность не возлагается, он исполняет свои обязательства по договору страхования, после чего к нему переходят права кредитора в существующем обязательстве между страхователем (выгодоприобретателем) и лицом, причинившим вред.

Право обратного требования (регресса) в страховании может возникнуть лишь между страховщиком и страхователем. Данное право реализуется страховщиком в порядке и на условиях, предусмотренных законодательными актами, регулирующими соответствующий класс обязательного страхования, либо договором добровольного страхования. К примеру, статья 28 Закона о страховании ответственности владельцев транспортных средств содержит перечень случаев, когда страховщик, осуществивший страховую выплату, имеет право обратного требования к страхователю (застрахованному).

Перешедшее в порядке суброгации право требования осуществляется с соблюдением тех же правил, что и право требования первоначального кредитора в этом обязательстве. Соответственно, страховщик, предъявляя перешедшее к нему в порядке суброгации требование к лицу, причинившему убытки, обязан руководствоваться теми нормативными актами, которые регулируют отношения, существующие между страхователем (выгодоприобретателем) и причинителем убытков. Виновный вправе заявлять свои возражения страховщику, которые он мог бы заявить пострадавшему (страхователю), в том числе, по размеру вреда.

12. Гражданко-правовая ответственность лица, управляющего транспортным средством в силу трудовых отношений с владельцем транспортного средства или в его присутствии, не подлежит обязательному страхованию, поэтому при возникновении страхового случая действует договор страхования, заключенный между владельцем транспортного средства и страховщиком.

Если при этом у страховщика возникает право обратного требования к страхователю, предусмотренное пунктом 1 статьи 28 Закона о страховании ответственности владельцев транспортных средств, страховщик предъявляет такое требование к владельцу транспортного средства, а не к лицу, управлявшему им.

13. Для определения лица, ответственного за причинение вреда в результате воздействия транспортного средства, следует установить, кто на момент дорожно-транспортного происшествия (далее – ДТП) являлся владельцем этого транспортного средства, была ли застрахована его ответственность.

В силу пункта 1 статьи 287 ГК солидарная обязанность или солидарное требование возникают, если это предусмотрено договором или установлено законодательными актами.

Солидарная ответственность владельцев источников повышенной опасности предусмотрена законом лишь при причинении вреда третьим лицам в результате взаимодействия этих источников (пункт 2 статьи 931 ГК).

Если управление источником повышенной опасности передаётся другому лицу без оформления такой передачи, например, другое лицо управляет автомашиной в присутствии и с согласия её собственника, непосредственную ответственность перед потерпевшим несёт собственник, из владения которого источник повышенной опасности не выбывал.

Не наступает солидарная ответственность собственника транспортного средства и лица, владеющего транспортным средством, без присутствия собственника на другом законном основании, предусмотренном статьёй 931 ГК (договор аренды, доверенность). Это лицо будет нести самостоятельную ответственность перед потерпевшим за вред, причиненный транспортным средством.

14. Лицом, не имеющим права на управление транспортным средством, указанным в подпункте 3) пункта 1 статьи 28 Закона о страховании ответственности владельцев транспортных средств, следует признавать лицо, которое не имеет водительского удостоверения или соответствующей категории, то есть лицо, у которого на момент ДТП отсутствуют необходимые знания и навыки в объёме типовых программ подготовки водителей транспортных средств соответствующей категории, им не сданы экзамены в установленном порядке, он лишён права управления транспортным средством решением суда, вступившим в законную силу, либо срок действия водительского удостоверения истёк до даты ДТП.

15. Доказательства того, что страховой случай произошёл вследствие технических неисправностей транспортного средства, о которых страхователь (застрахованный) знал или должен был знать, предоставляются суду страховщиком. Выражение «должен был знать» означает, что неисправность

была явной, такой, которую водитель или владелец транспортного средства мог выявить при визуальном осмотре транспортного средства перед выездом.

В частности, имеют значение случаи управления водителем (допуска к этому иным владельцем) заведомо технически неисправным транспортным средством, например, транспортным средством с недействующей рабочей тормозной системой или рулевым управлением, прочими неисправностями и при условиях, при которых Правилами дорожного движения и Основными положениями по допуску транспортных средств к эксплуатации (утверждёнными постановлением Правительства Республики Казахстан от 13 ноября 2014 года № 1196) запрещена эксплуатация транспортных средств, и которые водитель или владелец транспортного средства в состоянии выявить до начала движения без обращения к специалистам.

16. По договору личного страхования жизни объектом страхования является жизнь и здоровье застрахованного, поэтому смерть застрахованного как страховой случай охватывается договором страхования.

По договору обязательного страхования гражданско-правовой ответственности объектом страхования является не жизнь и здоровье страхователя, а имущественный интерес застрахованного лица, связанный с его обязанностью, установленной гражданским законодательством Республики Казахстан, возместить вред, причинённый жизни, здоровью и имуществу третьих лиц.

Соответственно, для осуществления страховой выплаты (в размере, предусмотренном статьёй 24 Закона о страховании ответственности владельцев транспортных средств) недостаточно одного лишь факта наступления смерти в результате воздействия источника повышенной опасности, необходимо установить, имеются ли обстоятельства, на основании которых возникает обязанность виновного лица возместить вред, причинённый смертью потерпевшего.

Выгодоприобретателем по договору обязательного страхования гражданско-правовой ответственности владельцев транспортных средств является потерпевший, в случае его смерти - лицо, имеющее согласно законам Республики Казахстан право на возмещение вреда в связи со смертью потерпевшего.

Перечень лиц, имеющих право на возмещение вреда в связи со смертью выгодоприобретателя, а значит и на предусмотренную договором страхования страховую выплату, предусмотрен статьёй 940 ГК. Членам семьи или наследникам застрахованного, не относящимся к указанному перечню, страховая выплата не осуществляется.

В то же время лица, хотя и не являющиеся выгодоприобретателями, но осуществившие погребение потерпевшего, в силу пункта 6 статьи 24 Закона

о страховании ответственности владельцев транспортных средств имеют право на возмещение от страховщика расходов на погребение в размере ста месячных расчётных показателей (далее – МРП). При этом отсутствует необходимость предоставления страховщику документов, подтверждающих расходы на погребение потерпевшего.

17. Определение размера вреда, причинённого транспортному средству, осуществляется страховщиком в соответствии с Правилами определения размера вреда в течение десяти рабочих дней на основании заявления об определении размера вреда, причинённого имуществу.

Потерпевший (выгодоприобретатель), транспортному средству которого причинён вред, со дня подачи им или страхователем (застрахованным) заявления об определении размера вреда, причинённого имуществу, сохраняет повреждённое имущество в таком состоянии, в какое оно пришло в результате транспортного происшествия, и предоставляет возможность страховщику произвести осмотр поврежденного имущества.

И только в случае, если страховщиком в установленный срок не организован расчёт размера вреда, потерпевший (выгодоприобретатель) вправе самостоятельно обратиться к услугам оценочной организации и начать восстановительные работы (утилизацию) повреждённого транспортного средства. При этом результаты определения оценочной организацией размера вреда, причинённого транспортному средству, принимаются страховщиком для осуществления страховой выплаты.

18. Согласно пункту 11 Правил определения размера вреда потерпевший (выгодоприобретатель) или их представитель в течение трёх рабочих дней со дня получения отчёта о размере вреда делает в нём отметку о согласии либо несогласии с результатами проведённого расчёта размера вреда.

При несогласии с результатом определённого страховщиком размера вреда потерпевший (выгодоприобретатель) вправе оспорить его в суде путем предъявления отдельного иска о признании недействительными результатов оценки размера вреда, либо в ходе рассмотрения требований о взыскании страховой выплаты. При возникновении такого спора с целью исключить необоснованное назначение судебной экспертизы суд проверяет соблюдение страховщиком требований, содержащихся в Правилах определения размера вреда, при необходимости привлекает специалистов к делу.

19. Страховая сумма – сумма денег, на которую застрахован объект страхования и которая представляет собой предельный объём ответственности страховщика при наступлении страхового случая.

Обязанность лица, застраховавшего свою ответственность, возместить разницу между страховой суммой и фактическим размером ущерба в соответствии со статьей 924 ГК возникает лишь в случае недостаточности страховой суммы для полного возмещения причинённого вреда.

В соответствии со статьей 24 Закона о страховании ответственности владельцев транспортных средств предельный объём ответственности страховщика по одному страховому случаю за вред, причинённый имуществу потерпевшего, определяется в пределах размера причинённого вреда, но не более шестисот МРП. В связи с указанным статья 924 ГК применяется в случае, если размер причинённого имуществу ущерба превышает шестьсот МРП. При этом определение фактического размера ущерба с учётом износа автомобиля соответствует требованиям статьи 9 ГК и позволяет потерпевшему восстановить своё нарушенное право в полном объёме путём приведения имущества в прежнее состояние, и в то же время исключает возможность неосновательного обогащения с его стороны.

20. Право страховщика на являющееся объектом страхования имущество (или его остатки) в случае осуществления им страховой выплаты в размере его рыночной стоимости на день наступления страхового случая возникает лишь при полной гибели этого имущества, когда его восстановление технически невозможно либо экономически нецелесообразно.

21. Страховой случай по договору обязательного страхования работника от несчастных случаев – это несчастный случай, произошедший с работником при исполнении им трудовых (служебных) обязанностей в результате воздействия вредного и (или) опасного производственного фактора, вследствие которого произошли производственная травма, внезапное ухудшение здоровья или отравление работника, приведшие его к установлению ему степени утраты профессиональной трудоспособности, профессиональному заболеванию либо смерти, при обстоятельствах, предусмотренных статьей 16-1 Закона о страховании работника от несчастных случаев.

Страховая выплата осуществляется страховщиком, заключившим договор обязательного страхования работника от несчастных случаев, в период действия которого произошёл несчастный случай.

Момент наступления несчастного случая определяется: при смерти или установлении работнику степени утраты профессиональной трудоспособности в результате трудовогоувечья – датой несчастного случая, указанной в акте о несчастном случае; при установлении работнику степени утраты профессиональной трудоспособности в результате выявления профессионального заболевания – датой заключения организации здравоохранения, осуществляющей оказание специализированной медицинской, экспертной помощи в области профессиональной патологии.

Установление в порядке статьи 186 ТК факта несчастного случая, связанного с трудовой деятельностью, является основанием для признания его страховым случаем и влечёт для страховщика обязанность по осуществлению страховой выплаты при отсутствии предусмотренных

законом или договором оснований для освобождения его от исполнения такого обязательства.

22. Размер вреда, связанного с утратой заработка (дохода) ввиду установления работнику степени утраты профессиональной трудоспособности или его смерти, согласно статье 19 Закона о страховании работника от несчастных случаев, определяется страховщиком в соответствии с требованиями ГК. Страховая выплата подразумевает возмещение утраченного заработка и возмещение дополнительных расходов, вызванных повреждением здоровья.

Предусмотренная подпунктом 9) пункта 2 статьи 9 Закона о страховании работника от несчастных случаев в размере 1,5 процента от неоплаченной суммы за каждый день просрочки взыскивается только за несвоевременное осуществление ежемесячных страховых выплат, причитающихся работнику в качестве возмещения вреда, связанного с утратой заработка (дохода) работником (пункт 1 статьи 19 вышеуказанного Закона).

Поскольку первая страховая выплата, причитающаяся в качестве возмещения вреда, связанного с утратой заработка (дохода) работником в связи с установлением ему степени утраты профессиональной трудоспособности на срок менее одного года, осуществляется страховщиком в течение семи рабочих дней с момента представления документов, предусмотренных пунктом 2 статьи 20 Закона о страховании работника от несчастных случаев, количество дней просрочки исчисляется по истечении указанного семидневного срока.

Касательно страховой выплаты, причитающейся в качестве возмещения вреда, связанного с утратой заработка (дохода) работником по причине установления ему степени утраты профессиональной трудоспособности на один год и более, следует исходить из условий договора аннуитета, в том числе из определенной сторонами даты первой страховой выплаты.

За несвоевременное осуществление страховых выплат по возмещению дополнительных расходов, вызванных повреждением здоровья, предусмотренных пунктом 2 статьи 19 Закона о страховании работника от несчастных случаев, страховщик несёт ответственность в соответствии со статьей 353 ГК. В этом случае при определении количества дней просрочки также следует исходить из того, что страховая выплата должна быть осуществлена страховщиком в течение семи рабочих дней с момента представления работником либо лицом, понесшим эти расходы, документов, подтверждающих эти расходы.

23. В соответствии с изменениями, внесёнными в Закон о страховании работника от несчастных случаев Законом Республики Казахстан от 27 апреля 2015 года № 311-V «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам страхования и исламского финансирования», введенным в действие 10 мая

2015 года (далее - Закон от 27 апреля 2015 года № 311-В), возмещение вреда, связанного с утратой заработка (дохода) работником ввиду установления ему степени утраты профессиональной трудоспособности от пяти до двадцати девяти процентов включительно, возложено на работодателя.

В возмещение указанного вреда при утрате профессиональной трудоспособности от тридцати до ста процентов включительно причитающаяся работнику страховая выплата осуществляется страховщиком.

24. Статьей 938 ГК определено, что среднемесячный заработка (доход) подсчитывается путем деления на двенадцать общей суммы заработка (дохода) за двенадцать месяцев работы, предшествовавших повреждению здоровья либо наступлению утраты трудоспособности.

Для страховщика установлен предел размера среднемесячного заработка (дохода), учитываемого для расчета подлежащего возмещению утраченного заработка (дохода). Этот предельный размер в соответствии со статьей 19 Закона о страховании работника от несчастных случаев не должен превышать десятикратного размера минимальной заработной платы, установленной на соответствующий финансовый год законом о республиканском бюджете, на дату заключения договора обязательного страхования работника от несчастных случаев. Поэтому в случае, если фактический размер вреда, причиненного работнику, превышает определенную страховщиком страховую выплату, разницу в соответствии со статьей 122 ТК возмещает работодатель.

25. В соответствии с пунктом 1 статьи 19 Закона о страховании работника от несчастных случаев период осуществления ануитетных выплат ограничен моментом достижения работником пенсионного возраста, установленного законодательством Республики Казахстан о пенсионном обеспечении.

26. Возмещение дополнительных расходов, вызванных повреждением здоровья работника в случае установления ему степени утраты профессиональной трудоспособности в соответствии с пунктом 2 статьи 19 Закона о страховании работника от несчастных случаев, осуществляется страховщиком на основании документов, подтверждающих эти расходы, представленных работником либо лицом, понесшим эти расходы. При этом возмещению страховщиком не подлежат расходы, которые входят в гарантированный объем бесплатной медицинской помощи в соответствии с законодательством Республики Казахстан в области здравоохранения.

27. С учётом определённого пунктом 5 статьи 2 Закона от 27 апреля 2015 года № 311-В порядка применения его норм во времени и в случае, если работнику впервые установлена степень утраты профессиональной трудоспособности или он прошёл переосвидетельствование после 10 мая 2015 года, на правоотношения сторон будет распространяться действие

Закона о страховании работника от несчастных случаев в редакции, введённой в действие 10 мая 2015 года, независимо от условий действующего договора страхования (пункт 2 статьи 383 ГК).

К данному случаю неприменимо правило, содержащееся в подпункте 5) пункта 3 статьи 77 Конституции, поскольку согласно разъяснениям, содержащимся в постановлении Конституционного Совета Республики Казахстан от 10 марта 1999 года № 2/2 «Об официальном толковании пунктов 1 и 2 статьи 14, пункта 2 статьи 24, подпункта 5) пункта 3 статьи 77 Конституции Республики Казахстан», в соответствии с указанной конституционной нормой обратной силы не имеют те законы, которые регулируют юридическую ответственность граждан за правонарушения и устанавливают новые виды ответственности или усиливают её путём введения новых санкций.

28. При возникновении спора по вопросу учета вины работника при определении размера вреда, связанного с утратой заработка (дохода) ввиду установления степени утраты работником профессиональной трудоспособности, необходимо руководствоваться пунктом 2 статьи 935 ГК, где предписано уменьшение размера возмещения в зависимости от степени вины потерпевшего и причинителя вреда. При этом учитывается только грубая неосторожность работника, наличие которой должно быть отражено в акте о несчастном случае.

При возмещении дополнительных расходов, возмещении вреда лицам, понесшим ущерб в результате смерти гражданина, а также при возмещении расходов на погребение вина потерпевшего не учитывается.

29. Со вступлением в силу 20 февраля 2010 года соответствующих норм Закона от 30 декабря 2009 года № 234-IV «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам обязательного и взаимного страхования, налогообложения» объектом страхования по Закону о страховании работника от несчастных случаев является имущественный интерес работника, жизни и здоровью которого причинён вред в результате несчастного случая, то есть страхование по объекту стало относиться к личному страхованию, по которому суброгация не применяется.

Поэтому с учётом исключения из Закона о страховании работника от несчастных случаев статьи 21, предусматривавшей суброгацию, и в силу иерархии нормативных правовых актов, установленной статьями 10, 12 Закона Республики Казахстан от 6 апреля 2016 года № 480-V «О правовых актах», следует признать неправомерными заявления страховщиков о наличии у них права обратного требования со ссылкой на подпункт 8) пункта 1 статьи 9 Закона о страховании работника от несчастных случаев, как противоречащий статье 840 ГК.

30. Согласно положениям статей 17 и 18 Закона о страховании ответственности туроператора, турист, обращаясь в страховую компанию за страховой выплатой, должен представить признанное страхователем (с согласия страховщика) требование о возмещении вреда.

Если же страхователь не признал его требование или это признание не согласовано со страховщиком, то турист вправе обратиться в суд с иском к турагенту либо туроператору о возмещении вреда. В свою очередь вступившее в законную силу решение суда о возмещении туристу ущерба будет являться основанием для предъявления страхователем (турагентом, туроператором) требования о взыскании страховой выплаты со страховой компании.

Страховая выплата осуществляется страховщиком, заключившим договор страхования, в период действия которого произошло причинение вреда туристу.

31. В соответствии с подпунктом 3) статьи 10 Закона о страховании ответственности туроператора договор обязательного страхования ответственности туроператора или турагента прекращает действие в случае осуществления страховщиком страховой выплаты (страховых выплат) в размере страховой суммы, определенной в договоре обязательного страхования ответственности туроператора или турагента. Поэтому если вследствие невыполнения туроператором или турагентом своих обязательств перед туристами, страховая компания полностью выплатила в пользу него страховую выплату в размере страховой суммы, предусмотренной договором страхования, правоотношения между страхователем и страховщиком следует считать прекратившимися. В этом случае в силу положений статьи 924 ГК обязанность по возмещению разницы между фактическим размером ущерба страховой суммой при её недостаточности возлагается на причинителя вреда, то есть на турагента или туроператора.

32. В перечень услуг на туристское обслуживание, кроме услуг, предоставляемых в период путешествия туриста в стране пребывания (размещение, перевозка, питание, экскурсии, услуги инструкторов туризма, гидов и др.), могут входить и такие услуги, как приобретение авиабилетов, размещение в отелях, питание, трансфер – перевозка наземным транспортом по маршруту «аэропорт - отель-аэропорт» и др. Поэтому, заключив договор на туристское обслуживание, лицо становится туристом, независимо от того, въехало оно в страну пребывания или нет. Следствием непредоставления перечисленных услуг является причинение ущерба туристу и, соответственно, обязанность турагента или туроператора его возместить.

33. В силу статьи 363 ГК должник несет перед кредитором ответственность и в случаях, когда причиной нарушения обязательства послужили действия либо бездействие третьих лиц по их обязательствам перед должником.

Формирование туристского продукта - деятельность туроператора по заключению и исполнению договоров с третьими лицами, оказывающими отдельные туристские услуги, входящие в туристский продукт. Туроператор обеспечивает оказание туристам всех услуг, входящих в туристский продукт, самостоятельно или с привлечением третьих лиц, на которых туроператором возлагается исполнение части или всех его обязательств перед туристами. Туроператор в сфере выездного туризма осуществляет продвижение и реализацию туристского продукта исключительно через турагентов.

Турагент осуществляет предпринимательскую деятельность по продвижению и реализации туристского продукта на основании агентского договора, заключенного между туроператором и турагентом, содержание которого должно соответствовать положениям пункта 3 статьи 15 Закона Республики Казахстан от 13 июня 2001 года № 211-II «О туристской деятельности в Республике Казахстан» (далее - Закон о туристской деятельности).

Турист, как правило, вступает во взаимоотношения с турагентом путем заключения договора на туристское обслуживание. При этом согласно типовому договору на туристское обслуживание, утвержденному приказом Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан от 30 января 2015 года № 81 в соответствии с требованиями пункта 1 статьи 17 Закона о туристской деятельности, в договоре предусматривается разграничение ответственности турагента и туроператора перед туристом за оказанные услуги.

При разрешении спора о том, чья гражданско-правовая ответственность из субъектов туристского рынка (туроператора или турагента) наступает при причинении вреда имущественным и (или) иным интересам туриста, следует исходить из положений статьи 4 Закона о страховании ответственности туроператора (об объекте обязательного страхования).

Соответственно, в сфере выездного туризма обязанность возместить вред, причиненный имущественным и (или) иным интересам туриста при осуществлении деятельности по формированию туристского продукта, лежит на туроператоре, при осуществлении деятельности по продвижению и реализации туристского продукта - на турагенте.

34. Добровольное страхование - страхование, осуществляющееся в силу волеизъявления сторон.

Виды, условия и порядок добровольного страхования определяются соглашением сторон.

Если договор добровольного страхования заключен в форме договора присоединения с выдачей страхователю страхового полиса, страховщик обязан ознакомить страхователя с правилами страхования и предоставить копию правил (подпункт 1-1) пункта 1 статьи 828 ГК).

Если страховщик не представил доказательства того, что страхователь был ознакомлен с правилами страхования, все разногласия должны толковаться в пользу страхователя.

При толковании условий договора добровольного страхования следует руководствоваться требованиями статьи 392 ГК.

35. По добровольным видам страхования выгодоприобретатель назначается страхователем. Если страхователь при этом не является застрахованным, то выгодоприобретателем должен быть застрахованный, либо он назначается с письменного согласия застрахованного.

Если по договору добровольного страхования залогового имущества, выгодоприобретателем назначен банк, и заемщик, являясь застрахованным, выразил письменное согласие с этим условием, он не вправе при наступлении страхового случая предъявлять требование об осуществлении страховой выплаты в свою пользу или в пользу выгодоприобретателя – банка. Такое право принадлежит лишь банку – как выгодоприобретателю. В случае если банк как выгодоприобретатель не заявляет такие требования, у заемщика остается право предъявления иска о возмещении ущерба, причиненного имуществу, к причинителю вреда, если таковой имеется. Кроме того, застрахованный не лишен права обжаловать отказ страховщика в осуществлении страховой выплаты.

В случае если банк как выгодоприобретатель уступает свое право требования осуществления страховой выплаты застрахованному, застрахованный должен представить письменное тому подтверждение.

36. На лицо, которое в соответствии с договором добровольного страхования допущено к управлению транспортным средством, распространяются правила страхования как на застрахованного, поэтому страховщик, осуществивший страховую выплату, не вправе в порядке суброгации (статья 840 ГК) требовать взыскания с данного лица выплаченной страховой суммы.

Принадлежность супругам на праве общей совместной собственности имущества, являющегося объектом добровольного страхования, не означает, что супруг застрахованного лица также признается застрахованным, если об этом не указано в договоре страхования.

37. Согласно статье 4 Конституции настояще нормативное постановление включается в состав действующего права, является общеобязательным и вводится в действие со дня первого официального опубликования.

**Председатель
Верховного Суда Республики Казахстан**

К. Мами

**Судья Верховного Суда
Республики Казахстан,
секретарь пленарного заседания**

К. Шаухаров

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҒАРҒЫ СОТЫНЫҢ № 9 НОРМАТИВТІК ҚАУЛЫСЫ

2017 жылғы 6 қазан

Астана қаласы

Соттардың еңбек дауларын шешу кезінде заңнаманы қолдануының кейбір мәселелері туралы

Сот практикасын қорыту нәтижелерін негізге ала отырып, соттардың еңбек заңнамасы нормаларын біркелкі қолдану практикасын қамтамасыз ету мақсатында, сондай-ақ істердің осы санатын қарau кезінде соттарда туындастын мәселелерді ескере отырып, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының жалпы отырысы мынадай түсіндірмелер беруді қаулы етеді.

1. Қазақстан Республикасы Конституциясының (бұдан әрі - Конституция) 13-бабында бекітілген әркімнің өз құқықтары мен бостандықтарын сот арқылы қорғау құқығы еңбек құқықтық қатынастарына қатысушыларға да қолданылады.

2. Жекелеген адамдар санаттарының еңбек қатынастары Қазақстан Республикасы Еңбек кодексінің (бұдан әрі – Еңбек кодексі) нормаларымен ғана емес, арнайы заңнамалық актілермен де (құқық қорғау қызметі туралы, әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы, мемлекеттік қызмет туралы, ішкі істер органдары туралы және басқа да) реттеледі.

Еңбек шартында айтылған талаптарды қоспағанда, оның тараптарының құқықтық қатынастары ұжымдық шартпен, тараптардың өзге келісімдерімен және еңбек заңнамасының нормаларына қайшы келмейтін жұмыс берушінің актілерімен реттеледі.

Соттар арнайы нормативтік құқықтық актілерде реттелмеген құқықтық қатынастардан туындастын еңбек дауларын қарau кезінде Еңбек кодексінің нормаларын басшылыққа алуға тиіс.

Егер жұмыскерлердің жекелеген санаттарының басқа нормативтік құқықтық және өзге де актілермен реттелетін еңбек жағдайлары осы жұмыскерлердің жағдайын Еңбек кодексінде көзделген жағдайлармен салыстырғанда нашарлататын болса, онда еңбек дауын шешу кезінде Еңбек кодексінің 8-бабы 4-тармағының ережелері және «Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 6 сәуірдегі № 180-V Заңының 10-бабында белгіленген нормативтік құқықтық актілер сатысы ескеріле отырып, соңғысы қолданылуға жатады.

3. Шағын кәсіпкерлік субъектілерін, үй жұмыскерлерін, заңды тұлғаның атқарушы органының басшыларын және заңды тұлғаның алқалы атқарушы органының, сондай-ақ заңды тұлғаның жеке-дара атқарушы органының басқа

да мүшелерін қоспағанда, Еңбек кодексінде көзделген еңбек шарттарынан, ұжымдық шарттардан және жұмыс берушінің актілерінен туындастын, Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасын қолдану мәселелері жөніндегі жеке еңбек дауларын – келісу комиссиялары, ал реттелмеген мәселелер бойынша не келісу комиссияларының шешімдері орындалмаған кезде соттар қарайды.

Сонымен бірге, келісу комиссияларының жеке еңбек дауларын сотқа дейінгі тәртіппен қарайтыны туралы 2016 жылғы 1 қантардан бастап енгізілген нормаларды сот практикасында қолдану кезінде жеке еңбек дауларын келісу комиссияларының қарау мүмкіндігі көзделмеген, жұмыскерлердің жекелеген санаттарының, оның ішінде әскери қызметтегі адамдардың, арнаулы мемлекеттік, құқық қорғау органдары қызметкерлерінің, мемлекеттік қызметшілердің енбегі Қазақстан Республикасының арнайы заңдарында және өзге де нормативтік құқықтық актілерінде көзделген ерекшеліктермен бірге Еңбек кодексімен реттелетіні туралы Еңбек кодексінің 8-бабы 3-тармағының, 143, 144-баптарының ережелерін және басқа да ережелерін ескеру керек. Осыған байланысты, жұмыскерлердің көрсетілген жекелеген санаттарына Еңбек кодексінің 159-бабының ережелері қолданылмайды.

Келісу комиссиялары еңбек қатынастарын, еңбек қатынастарымен тікелей байланысты қатынастарды реттеу кезінде еңбек заңнамасын қолдану процесінде туындастын мәселелер бойынша, әлеуметтік әріптестік, сондай-ақ еңбек қауіпсіздігі мен еңбекті қорғау мәселелері жөніндегі жеке еңбек дауларын қарайды.

Еңбек кодексінің 159-бабына сәйкес жұмыскерлердің немесе бұрын еңбек қатынастарында тұрган адамдардың не жұмыс берушінің келісу комиссиясына жүгінуі олардың арасында туындаған жеке еңбек дауын сотқа дейін реттеу тәртібінің міндетті сатысы болып табылады. Егер жеке еңбек дауының тарабы келісу комиссиясының шешімімен толықтай немесе оның бір бөлігіне келіспейтін болса, дау реттелмеген болып есептеледі және келісу комиссиясының шешімімен келіспейтін тарап келісу комиссиясының шешімі орындалмаған жағдайдағы сияқты, еңбек дауын шешу үшін сотқа жүгінуге құқылы.

Еңбек кодексінің 159-бабының 4-тармағына сәйкес келісу комиссиясына келіп түсken арызды көрсетілген комиссия берілген күні міндетті түрде тіркеуге тиіс.

Еңбек кодексінің 15-тарауының нормаларында регламентtelмеген келісу комиссиясын құру және оның құрамын қалыптастыру мәселелері, жүгінетін субъектілердің келісу комиссиясына беретін өтініштерін міндетті тіркеу рәсімдері, оның жұмыс тәртібі ұжымдық шартта не жұмыс беруші мен жұмыскерлердің өкілдері арасында жасалған өзге жеке келісімде, олар бірлесіп бекіткен ережеде көзделуі мүмкін.

4. Еңбек кодексінің 160-бабында келісу комиссиясына немесе сотқа жеке еңбек дауларын қарау бойынша жүгіну үшін мынадай мерзімдер көзделген: жұмысқа қайта алу туралы даулар бойынша – жұмыс берушінің еңбек шартын тоқтату туралы актісінің көшірмесі келісу комиссиясына тапсырылған күннен бастап бір ай, ал сотқа жүгіну үшін – реттелмеген даулар бойынша не еңбек шартының тарабы келісу комиссиясы шешімінде көшірмесі тапсырылған күннен бастап екі ай; басқа еңбек даулары бойынша – жұмыскер немесе жұмыс беруші өз құқығының бұзылғаны туралы білген немесе білуге тиіс болған күннен бастап бір жыл.

Жеке еңбек дауларын қарау бойынша жүгіну мерзімінің өтуі қаралып жатқан еңбек дауы бойынша медиация туралы шарттың қолданылу кезеңінде, сондай-ақ келісу комиссиясы болмаған жағдайда, ол құрылғанға дейін тоқтатыла тұрады.

Жеке еңбек дауының тарабы Еңбек кодексінің 160-бабында көзделген келісу комиссиясына жүгіну мерзімін өткізіп алған жағдайда да, келісу комиссиясы Конституцияның 13-бабы 2-тармағының және Еңбек кодексінің 159-бабының ережелерін негізге ала отырып, оның арызын шешім шығара отырып қарауға тиіс, бұл осы шешіммен келіспейтін тараптың одан әрі сотқа талап қойып жүгіну құқығын іске асыруна мүмкіндік береді.

Занда жүгіну субъектісі өткізіп алған, дауды сотқа дейінгі тәртіппен реттеу үшін келісу комиссиясына арыз беру мерзімін келісу комиссиясының қалпына келтіру құқығы алып тасталмаған. Сонымен қатар осы мерзімді өткізіп алу келісу комиссиясының арызды даудың мән-жайлары бойынша талқыламай қанағаттандырудан бас тарту туралы шешім шығаруы үшін дербес негіз бола алады.

Еңбек кодексіне сәйкес жеке еңбек дауларын қарау бойынша келісу комиссиясына жүгінбестен, сотқа жүгінуге құқылы еңбек құқықтық қатынастарына қатысуышылар үшін мынадай мерзімдер белгіленген:

жұмысқа қайта алу туралы даулар бойынша – жұмыс берушінің еңбек шартын тоқтату туралы актісінің көшірмесі тапсырылған күннен бастап үш ай;

басқа еңбек даулары бойынша – жұмыскер немесе жұмыс беруші өз құқығының бұзылғаны туралы білген немесе білуге тиіс болған күннен бастап бір жыл.

Сот Еңбек кодексінің 160-бабында көзделген мерзімдер дәлелді себеп бойынша өткізіп алынғанын анықтап, шешімнің қарар бөлігінде бұл туралы көрсетуге және дауды мәні бойынша шешуге тиіс. Сот жүгінудің ескіру мерзімін сот шешімі шығарылғанға дейін берілген дау тарапының арызы бойынша ғана қолданады.

Егер сот талап қоюшының еңбек құқықтары бұзылған, бірақ ол Еңбек кодексінде көзделген сотқа жеке еңбек дауын қарау бойынша жүгіну мерзімін

дәлелді себептерсіз өткізіп алған деп анықтаса, онда сот шешімнің уәждеуші бөлігінде осы құқықтардың бұзылғанын көрсетеді және жүгіну мерзімінің өткізіп алынғанына байланысты талап қоюды қанағаттандырудан бас тартады.

Сот келісу комиссиясының тұжырымдарына байланысты емес және жеке еңбек дауы талап қоюшы мәлімдеген талаптар шегінде мәні бойынша шешіледі.

5. Еңбек құқықтық қатынастарынан туындайтын даулар бойынша талаптар жауапкердің – занды тұлға органының орналасқан жері бойынша немесе дауда жауапкер ретінде болатын жұмыс беруші жеке тұлғаның тұрғылықты жері бойынша жалпы азаматтық сот ісін жүргізу қағидалары бойынша сотқа қойылуға жатады.

Талаптар АПК-нің 30-бабының үшінші бөлігінде көзделген тәртіппен филиалдың немесе өкілдіктің орналасқан жері бойынша қойылған кезде тек занды тұлғалар ғана жауапкер бола алады.

6. Еңбек кодексінің 33-бабына сәйкес адамды жұмысқа жіберу еңбек шартын жасасқаннан кейін ғана жүзеге асырылады.

Жұмыс берушінің кінәсінен еңбек шарты болмаған және (немесе) тиісті түрде ресімделмеген жағдайда, ол Қазақстан Республикасының зандарында белгіленген тәртіппен жауаптылықта болады. Бұл жағдайда еңбек қатынастары жұмыскер жұмысқа нақты кіріскең күннен бастап туындағы деп есептеледі.

Жұмыскер немесе жұмыс беруші (тапсырыс беруші не орындаушы) еңбек қатынастарының болуын құжатпен растау мүмкіндігіне ие болмаса, тараптар арасында еңбек қатынастарының бар не жоқ екеніне байланысты дау келісу комиссиясына жүгінусіз, сот тәртібімен шешілуі мүмкін.

7. Соттар азаматтық-құқықтық қатынастарды еңбек құқықтық қатынастарынан ажыратуға тиіс.

Еңбек қатынастарының сипатын жұмыскер белгілі бір біліктілік, мамандық, кәсіп немесе лауазым бойынша жұмысты (еңбек функциясын) еңбек тәртіптемесіне бағына отырып жеке өзі орындаітын, ал жұмыс беруші оған еңбегі үшін жалақы төлейтін мән-жайлар куәландыра алады.

8. Еңбек кодексінің 146-бабына сәйкес кәсіптік одақтың кәсіподак органдарының құрамына кіретін жұмыскерлердің еңбегі «Кәсіптік одақтар туралы» Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 27 маусымдағы № 211-V Заңында (бұдан әрі – Кәсіподактар турлы зан) көзделген ерекшеліктермен бірге Еңбек кодексімен реттеледі.

Кәсіптік одақтар туралы занының 1, 2, 3-тармақтарына сәйкес негізгі жұмысынан босатылмаған, сайланбалы кәсіподак органдарының мүшелері өздері мүшелері болып табылатын кәсіподак органының уәжді пікірінсіз тәртіптік жазаға тартылуы мүмкін емес. Негізгі жұмысынан босатылмаған кәсіподак органының басшысы (төрағасы) жоғары тұрған

кәсіподақ органдарының уәжді пікірінсіз тәртіптік жауаптылыққа тартылуы мүмкін емес. Заңды тұлға таратылған не жұмыс беруші жеке тұлғаның қызметі тоқтатылған жағдайлардан басқа, негізгі жұмысынан босатылмаған, сайланбалы кәсіподақ органдарының мүшелерімен еңбек шартын жұмыс берушінің бастамасы бойынша бұзуға осы адамдар мүшелері болып табылатын кәсіподақ органдарының уәжді пікірі ескеріле отырып, еңбек шартын бұзудың жалпы тәртібі сақталған кезде жол беріледі. Заңды тұлға таратылған не жұмыс беруші жеке тұлғаның қызметі тоқтатылған жағдайлардан басқа, негізгі жұмысынан босатылмаған кәсіподақ органдарының басшысымен (төрағасымен) еңбек шарты жоғары тұрған кәсіподақ органдарының уәжді пікірінсіз жұмыс берушінің бастамасы бойынша бұзылуы мүмкін емес.

Тәртіптік жаза қолдану және негізгі жұмысынан босатылмаған, сайланбалы кәсіподақ органдарының мүшелерімен еңбек шартын жұмыс берушінің бастамасы бойынша бұзу туралы жұмыс берушінің актісін шығарған кезде кәсіподақ органдарының уәжді пікірін есепке алу ұжымдық шартта көзделген тәртіппен жүргізіледі.

Соттар еңбек шартын жұмыс берушінің бастамасы бойынша бұзудың немесе тәртіптік жауаптылыққа тартудың заңдылығы туралы дауды шешкен кезде «кәсіподақ мүшесі» және «сайланбалы кәсіподақ органдарының мүшесі» деген ұғымдардың аражігін ажыратуы керек. Заңнама негізгі жұмысынан босатылмаған, сайланбалы кәсіподақ органдарының мүшелеріне ғана қатысты кәсіптік одақтың кәсіподақ органдарының уәжді пікірін алуды талап етеді. Жұмыс беруші еңбек шартын жұмыс берушінің бастамасы бойынша бұзу және тәртіптік жауаптылыққа тарту туралы бұйрықты шығару кезінде кәсіптік одақтың кәсіподақ органдарының уәжді пікірін алуға міндetti.

Еңбек шартын жұмыс берушінің бастамасы бойынша бұзу немесе негізгі жұмысынан босатылмаған, сайланбалы кәсіподақ органдарының мүшесін тәртіптік жауаптылыққа тарту сәтінде кәсіптік одақ органдарының уәжді пікірінің болмауы жұмысқа қайта алу туралы талап қоюды қанағаттандыру үшін сөзсіз негіз болып табылады, өйткені уәжді пікір бұйрық шығарылғанға дейін алынуға тиіс.

9. Еңбек кодексінің 38-бабына орай жұмыскерді басқа жұмысқа ауыстыруға жұмыскердің келісімімен жол беріледі, еңбек шартына тиісті өзгерістер енгізу арқылы, кейіннен жұмыс берушінің актісі шығарылып ресімделеді.

Еңбек жағдайлары өзгерген кезде, егер еңбек, ұжымдық шарттарда хабардар етудің неғұрлым ұзак мерзімі көзделмесе, жұмыс беруші жұмыскерді күнтізбелік он бес күннен кешіктірмей жазбаша түрде хабардар етуге міндettі. Еңбек жағдайларының өзгеруі туралы хабарлама жұмыскерлерге қайта ұйымдастыруға немесе экономикалық, технологиялық жағдайлардың, еңбекті ұйымдастыру жағдайларының өзгеруіне және (немесе) жұмыс берушінің жұмыс көлемінің қысқаруына байланысты

өндірісті ұйымдастырудығы өзгерістерге орай ғана тапсырылады және оның еңбек жағдайларын өзгертуге жұмыскер өз мамандығына, лауазымына немесе кәсібіне, тиісті біліктілігіне сәйкес жұмысын жалғастырған кезде жол беріледі. Еңбек жағдайларының өзгеруіне байланысты жұмыскер жұмысты жалғастырудан жазбаша түрде бас тартқан жағдайда не жұмыскердің жазбаша бас тартуының жок екені туралы акт болған кезде, жұмыскермен еңбек шарты Еңбек кодексінің 58-бабы 1-тармағының 2) тармақшасында көзделген негіз бойынша тоқтатылады.

10. Жұмыс берушінің актісінде Еңбек кодексіне сәйкес еңбек шартын тоқтату үшін негіз көрсетілуге тиіс. Осылан байланысты соттардың жұмыс берушінің еңбек шартын тоқтату немесе бұзы туралы актісін жарамсыз деп танығаны және одан кейін жұмыскерді жұмысқа қайта алу мәселесін шешкені жөн.

11. Соттар жұмыскерді жұмыстан шығарудың заңдылығы туралы дауды шешу кезінде еңбек шартын белгілі бір немесе белгіленбеген мерзімге жасау салдарының аражігін ажыратуы тиіс.

Белгілі бір мерзім кемінде бір жылға жасалған еңбек шарты тоқтатылған жағдайда еңбек шарты мерзімінің аяқталуына байланысты оны тоқтату туралы жұмыс берушінің хабарламасы және (немесе) актісі еңбек шарты тарапының біріне соңғы жұмыс күнінен (аудисымынан) кешіктірмей табыс етіледі (беріледі).

Белгілі бір жұмыстың орындалу уақытына, уақытша болмаған жұмыскерді алмастыру уақытына, маусымдық жұмысты орындау уақытына жасалған еңбек шарты тоқтатылған кезде еңбек шартын тоқтату туралы хабарлама талап етілмейді.

Еңбек кодексі жұмыс берушінің жұмыскер еңбекке уақытша қабілетсіз болған кезеңде еңбек шартын тоқтату немесе бұзы жөніндегі құқығын екі негіз бойынша ғана шектейді, атап айтқанда: жұмыскердің еңбек қатынастарын жалғастырудан бас тартуы кезінде еңбек шартын тоқтату (Еңбек кодексінің 58-бабы) және Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 1), 18), 20) және 23) тармақшаларында көзделген жағдайларды қоспағанда, 52-бабында көрсетілген негіздер бойынша жұмыс берушінің бастамасымен еңбек шартын бұзу.

Он екі және одан көп апта жүктілік мерзіміндегі жүкті әйелдерге, сонымен қатар үш жасқа дейінгі баласы бар, бала асырап алған және бала күтімі бойынша жалақысы сақталмайтын демалысқа өз құқығын пайдалануға ниет білдірген жұмыскерлерге қатысты жұмыс беруші еңбек шартының мерзімін ұзартуға міндетті. Аталған санатқа жататын жұмыскер еңбек шартының мерзімін ұзартуға құқық беретін растаушы құжаттарды ұсынған кезде жұмыс беруші еңбек шартының мерзімін жұмыскердің жазбаша арызымен анықталатын бала күтімі бойынша демалысы аяқталған күнді қоса

алып ұзартуға міндettі. Еңбек шартын тоқтату күні бала күтімі бойынша демалыстың аяқталу күні болып табылады.

Бұл ретте жұмыс берушінің аталған міндettері уақытша болмаған жұмыскерді алмастыру уақытына еңбек шарты жасалған жұмыскерге қатысты қолданылмайтынын ескеру қажет.

Белгілі бір мерзімге алғашқы жасалған шартты қолдану мерзімі аяқталған соң ол тоқтатылмай, жұмыскер жұмыс берушінің хабардар болуымен бұрынғы жұмысын жалғастырган және бірде бір тарап соңғы жұмыс күні (аудиосым) ішінде еңбек қатынастарын тоқтату туралы жазбаша хабар бермеген жағдайларда, мұндай шарт бұрын жасалған дәл сол мерзімге ұзартылған деп есептеледі.

Еңбек кодексі жұмыс берушінің мерзімдік еңбек шартын екі реттен астам қайталап ұзарту құқығын шектейді. Еңбек қатынастары одан әрі жалғастырылған кезде еңбек шарты белгіленбеген мерзімге жасалған деп есептеледі. Мұндай қағида Еңбек кодексінің 30-бабы 5-тармағында көзделген зейнеткерлік жасқа толған адамдармен еңбек қатынастарын жалғастыру жағдайларында қолданылмайды.

12. Соттар еңбек шартын бұзу мерзімдерінің сақталуы туралы мәселені зерделеу барысында, мыналарды ескеруге тиіс:

еңбек шартын Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 3) тармақшасы бойынша бұзуды қоспағанда, жұмыс берушінің бастамасымен еңбек шартын Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 1) және 2) тармақшаларында көзделген негіздер бойынша бұзған кезде, егер еңбек, ұжымдық шарттарда хабардар етудің неғұрлым ұзақ мерзімі көзделмесе, жұмыс беруші еңбек шартын бұзу туралы жұмыскерді кемінде бір ай бұрын жазбаша хабардар етуге міндettі. Осы негіз бойынша, егер еңбек, ұжымдық шарттарда хабардар етудің неғұрлым ұзақ мерзімі көзделмесе, жұмыс беруші еңбек шартын бұзу туралы жұмыскерлерді он бес жұмыс күні бұрын жазбаша хабардар етуге міндettі.

Еңбек шарты Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 3) тармақшасы бойынша бұзылған кезде гана еңбек шартын бұзу туралы хабардар ету мерзімін жұмыс істелмеген уақытқа пропорционалды түрде жалақы төлеумен ауыстыруға болатынын атап өткен жөн;

еңбек шартын Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 1) және 2) тармақшаларында көзделген негіздер бойынша жұмыс берушінің бастамасымен бұзу кезінде шартты жұмыскердің жазбаша келісімімен бұзу хабардар ету мерзімі өткенге дейін жүргізілуі мүмкін;

еңбек шартын Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 3) тармақшасында көзделген негіздер бойынша жұмыс берушінің бастамасымен бұзу кезінде жұмыс беруші хабарламада еңбек шартын бұзу үшін негіз болған себептерді көрсетуге міндettі;

жұмыскердің сынақ мерзімі кезеңіндегі жұмысы теріс нәтиже берген

кезде, жұмыс беруші оны жазбаша нысанда хабардар ете отырып, еңбек шартын бұзу үшін негіз болған себептерді көрсетіп, онымен еңбек шартын Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 7) тармақшасы бойынша бұзуға құқылы.

Сынақтың қанағаттандырлықсыз нәтижесі жұмыскердің тапсырылған жұмысқа біліктілігіне ғана байланысты объективті деректермен расталуға тиіс. Демек ешқандай басқа мән-жайлар еңбек шартын осы негіз бойынша бұзуға негіз бола алмайды. Еңбек қатынастарын тоқтатуға негіз болған себептер көрсетіле отырып, сынақтан өтпегені туралы хабарлама тапсырылған (берілген) күн еңбек шартын бұзу туралы жұмыс берушінің актісі шығарылған күн болып табылады;

еңбек шартын Еңбек кодексінің 56-бабында көзделген тәртіппен, жұмыскердің бастамасы бойынша бұзу кезінде, Еңбек кодексінің 56-бабының 3-тармағында көзделген жағдайларды қоспағанда, жұмыскер жұмыс берушіні бұл туралы кемінде бір ай бұрын хабардар етуге міндettі. Еңбек шартында жұмыскердің жұмыс берушіге еңбек шартын бұзу туралы хабардар етуінің неғұрлым ұзақ мерзімін белгілеуге жол беріледі. Еңбек шартында хабардар етуіндің неғұрлым ұзақ мерзімі болған кезде, егер тараптар хабардар ету мерзімін қысқарту туралы келісімге келмесе, жұмыскер жұмыс берушіні еңбек шартының тараптары келіскең мерзімде хабардар етуге міндettі. Еңбек шартын бұзу туралы хабардар ету мерзіміне жұмыскер жұмыс істеген, сондай-ақ жұмыс іstemеген (мысалы, демалыста болу, еңбекке уақытша қабілетсіздік кезеңі және т.б.) уақыт кіреді;

еңбек шартының алдағы бұзылатыны туралы хабарлама тараптардың келісімі бойынша хабардар ету мерзімі ішінде кері қайтарып алынуы мүмкін;

еңбек шартын хабардар ету мерзімі аяқталғанға дейін бұзуға жұмыс берушінің жазбаша келісімімен ғана жол беріледі;

шартты бұзу туралы хабарлама жұмыскердің өзінен шыққан және оның ерікті түрде өз еркін білдіруі болып табылған жағдайда, еңбек шартын жұмыскердің бастамасы бойынша бұзуға жол беріледі.

Хабардар ету мерзімі өткеннен кейін Еңбек кодексі жұмыс берушіге еңбек шартының бұзылғанын ресімдеу, яғни бұйрықты уақтылы шығару және бұйрық шығарылған күннен бастап үш жұмыс күні ішінде жұмыскерге бұйрықтың көшірмесін тапсырып не хабарламасы бар хатпен жіберіп, оны бұйрықпен таныстыру міндетін жүктейді.

13. Соттар жұмыс берушінің (занды тұлғаның) таратылуына, жұмыс беруші (жеке тұлға) қызметінің тоқтатылуына, жұмыскерлер санының немесе штатының қысқартылуына (Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 1) және 2) тармақшалары) байланысты еңбек шарты бұзылған адамдарды жұмысқа қайта алу туралы істерді қарай отырып, ұйымның (занды тұлғаның) таратылған-таратылмағанын, жұмыс беруші (жеке тұлға) қызметінің тоқтатылған-тоқтатылмағанын, жұмыскерлер санын немесе штатын қысқарту

шын мәнінде жүргізілген-жүргізілмегенін, заңнамалық актілерде көзделген жұмыскерлерді босату тәртібінің сақталған-сақталмағанын, олардың орнына басқа адамдардың алынған-алынбағанын тексеруге міндettі.

Соттар «тарату» және «қайта ұйымдастыру» ұғымдарының аражігін ажыратқан кезде Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің (бұдан әрі - АК) нормаларын басшылыққа алуы, АК-ның 47-бабына сәйкес ұйымның-жұмыс берушінің меншік иесінің ауысуы немесе қайта ұйымдастырылуы (біріктірілуі, қосылуы, бөлінуі, бөліп шығарылуы, қайта құрылуы) еңбек қатынастарының қолданысын тоқтатпайтынын ескеруі керек. Бұл жағдайда жұмыскерлердің саны немесе штаты іс жүзінде қысқартылған кезде ғана еңбек шартын жұмыс берушінің бастамасы бойынша бұзуға болады.

Соттар жұмыс берушінің экономикалық жай-күйінің нашарлауына әкеп соққан өндіріс, орындалатын жұмыстар мен көрсетілетін қызметтер көлемінің төмендеуіне (Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 3) тармақшасы) байланысты еңбек шарты бұзылған адамдарды жұмысқа қайта алу туралы істерді қарай отырып, жұмыс берушінің занда белгіленген еңбек шартын осы негіз бойынша бұзу тәртібін сақтаған-сақтамағанын тексеруге міндettі. Егер еңбек, ұжымдық шарттарда хабардар етудің неғұрлым ұзак мерзімі көзделмесе, жұмыс беруші еңбек шартын осы негіз бойынша алдағы бұзу туралы жұмыскерлерді он бес жұмыс күні бұрын жазбаша хабардар етуге міндettі. Тараптардың келісімі бойынша хабардар ету мерзімі жұмыс істелмеген уақытқа пропорционалды түрде жалақы төлеумен ауыстырылуы мүмкін. Жұмыс беруші хабарламада еңбек шартын бұзуға негіз болған себептерді көрсетуге міндettі.

Мынадай:

құрылымдық бөлімшениң (цехтың, участкениң) жабылуы;

жұмыскерді басқа жұмысқа ауыстыру мүмкіндігінің болмауы;

жұмыскерлердің өкілдерін еңбек шартын бұзу үшін негіз болған себептерді (жұмыс берушідегі экономикалық өзгерістер мен еңбек шартын бұзу қажеттілігі арасында тікелей байланыстың болуын) көрсете отырып, кемінде бір ай бұрын жазбаша хабардар ету талаптары бір мезгілде сақтаған кезде, еңбек шартын осы негіз бойынша бұзуға болады.

Демек, еңбек шарты занда айқындалған шарттар жиынтығы болған кезде ғана бұзылуы мүмкін.

Жұмыс беруші өндіріс көлемінің төмендегенін растайтын қаржылық құжаттарды беру арқылы өзінің қаржылық дәрменсіздігін дәлелдеуге, экономикалық жай-күйінің нашарлағанына дәлелдемелер ұсынуға тиіс. Аудиторлардың қорытындылары, азаматтық-құқықтық шарттарға сәйкес жұмыс көлемдерінің мерзімінен бұрын аяқталуы осындай дәлелдемелер бола алады, мұның өзі жұмыс берушінің экономикалық жай-күйінің нашарлауына

әкеп соққан өндіріс, орындалатын жұмыстар және көрсетілетін қызметтер көлемінің төмендегенін раставиды.

Еңбек шартын бұзу бастамасы жұмыс берушіден шыққанын ескере отырып, мұндай дәлелдемелерді беру міндеті оған жүктеледі.

14. Соттар мемлекеттік орган таратылған (жойылған) жағдайда мемлекеттік әкімшілік қызметшілерге кемінде үш жыл мемлекеттік қызмет өтілі болған кезде функцияларын, өкілеттіктерін және (немесе) штат бірліктерін беретін мемлекеттік органның қаражаты есебінен төрт орташа айлық жалақысы мөлшерінде жұмыстан шығу жәрдемақысы төленетінін не осы тармақта көрсетілген жағдайларда мемлекеттік лауазым ұсынылатынын ескеруге тиіс.

Мемлекеттік орган қайта ұйымдастырылған кезде жаңадан құрылған мемлекеттік органның басшылығы қайта ұйымдастырылған мемлекеттік органның мемлекеттік әкімшілік қызметшілеріне олардың біліктілігіне сәйкес мемлекеттік лауазым ұсынады.

Басқа мемлекеттік органның, оның ішінде жойылған (таратылған) немесе қайта ұйымдастырылған мемлекеттік органның функциялары, өкілеттіктері және (немесе) штат бірліктері берілген мемлекеттік орган осы берілген функцияларды, өкілеттіктерді атқарған және (немесе) осы штат бірліктерінде тұрған мемлекеттік әкімшілік қызметшілерге олардың біліктілігіне сәйкес мемлекеттік лауазым ұсынады.

Мемлекеттік әкімшілік қызметшілер жұмысқа орналасудан бас тартқан жағдайда жұмыстан шығарылуға тиіс. Кемінде үш жыл мемлекеттік қызмет өтілі бар мемлекеттік әкімшілік қызметшілерге басқа мемлекеттік органның, оның ішінде жойылған (таратылған) немесе қайта ұйымдастырылған мемлекеттік органның функциялары, өкілеттіктері және (немесе) штат бірліктері берілген мемлекеттік орган төрт орташа айлық жалақысы мөлшерінде жұмыстан шығу жәрдемақысын төлейді («Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 23 қарашадағы № 416-V Заңының (бұдан әрі – Мемлекеттік қызмет туралы заң) 56-бабының 4, 5, 6-тармақтары).

Мемлекеттік органның штат саны қысқартылған кезде қысқартылатын мемлекеттік лауазымды атқарып отырган мемлекеттік қызметшіге кемінде үш жыл мемлекеттік қызмет өтілі болған кезде төрт орташа айлық жалақысы мөлшерінде жұмыстан шығу жәрдемақысы төленеді.

15. Жұмыскердің атtestаттау нәтижелерімен расталған біліктілігінің жеткіліксіздігі салдарынан атқаратын лауазымына немесе орындастын жұмысына сәйкес келмеуіне байланысты еңбек шартын Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 4) тармақшасына сәйкес бұзу құрамына жұмыскерлердің өкілі қатысуға тиіс атtestаттау комиссиясының шешіміне, егер Қазақстан Республикасының зандарында өзгеше белгіленбесе, негізделуге тиіс.

Жұмыскерлерді аттестаттауды жүргізу тәртібі, талаптары мен кезеңділігі ұжымдық шартта немесе жұмыс берушінің актісінде айқындалады.

Жұмыскердің осы жұмысты жалғастыруына кедергі келтіретін және оны жалғастыру мүмкіндігін болғызбайтын деңсаулық жағдайының салдарынан атқаратын лауазымына немесе орындағының жұмысына сәйкес келмеуінің себебінен еңбек шартын Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 6) тармақшасында көзделген негіз бойынша бұзы Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен медициналық қорытындымен расталуға тиіс.

16. Сот Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 16) тармақшасында көзделген негіз бойынша жұмыстан шығарылған адамды бұрынғы жұмысына қайта алу туралы талап қоюды шешу кезінде жұмыскердің бұрын сол үшін тәртіптік жауаптылыққа тартылған теріс қылыш жасаған-жасамағаны, осы тәртіптік жазаны қолданудың заңнамалық актілерде белгіленген тәртібі мен мерзімдерінің сақталған-сақталмағаны, жұмыскердің еңбек міндеттерін дәлелді себептерсіз қайталап орындауда немесе қайталап тиісінше орындауда белгісінің бар-жоғы туралы дәлелдемелерді зерттеуге міндетті.

Егер сот істі қарау кезінде адамды бұрын жасалған теріс қылышы үшін тәртіптік жауаптылыққа тарту заңнаманы бұза отырып жүргізілгенін анықтаса, онда қайталану белгісі алып тасталып, талап қоюшы бұрынғы жұмысына қайта алынуға тиіс.

Қайталанды айқындау кезінде жұмыскерде, оның бірінші теріс қылышқа ұқсас қандай тәртіптік теріс қылышты қайталап жасағанына немесе басқа тәртіптік теріс қылыш жасағанына қарамастан, тәртіптік жазаның қолданылу кезеңінде оның түрлерінің (ескерту, сөгіс, қатаң сөгіс) біреуінің бар болуын басшылыққа алу қажет. Еңбек шартын бұзудың негізінде жұмыскерге еңбек міндеттерін дәлелді себептерсіз қайталап орындағаны немесе қайталап тиісінше орындағаны үшін тәртіптік жаза қолдану көзделген.

Бұл ретте сот жұмыскердің Еңбек кодексінің 65-бабында көзделген тәртіппен тәртіптік жауаптылыққа тартылған бұрын жасалған тәртіптік теріс қылышы болған кездеған еңбек шартын осы негіз бойынша бұзуға мүмкін болатынын назарда ұстауды тиіс.

17. Соттар Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 8), 9), 10), 11), 12), 13), 14), 15), 16), 17), 18) тармақшаларында көзделген негіздер бойынша жұмыстан шығарылған адамдардың талап қоюлары бойынша еңбек дауларын қарай келе, мыналарды назарға алуы керек:

енбек шартын осы негіздер бойынша бұзы Еңбек кодексінің 65, 66-баптарында көзделген тәртіптік жаза қолдану тәртібі сақтала отырып жүргізуі мүмкін тәртіптік жауаптылық түрлерінің бірі болып табылады;

жұмыскер қызметі (жұмысы) бойынша бағынышты адамға, оған тәртіптік жаза қолдану құқығының берілуіне-берлімеуіне қарамастан,

тәртіптік теріс қылықтың жасалғаны белгілі болған күн бір айлық мерзімнің өтуі басталатын теріс қылықтың анықталу күні болып есептеледі;

жұмыскердің өзі жасаған теріс қылықтың мән-жайлары туралы жазбаша түсініктеме беруден бас тартуы, егер тәртіптік теріс қылық жасаудағы кінәлілігі дәлелдемелер жиынтығымен расталса, оны бұрынғы жұмысына қайта алу үшін негіз болып табылмайды. Жұмыскердің тәртіптік теріс қылық жасау фактісі туралы акт немесе жұмыскердің жазбаша түсініктеме беруден бас тартуы туралы акт жұмыс берушінің актісі болып табылмайды және тәртіптік теріс қылыққа жол берген жұмыскерді таныстыруды талап етпейді;

Бұл ретте жұмыскердің жазбаша түсініктеме беруден бас тартуы туралы акт жазбаша түсініктеме беру туралы талап қойылғаннан кейін екі жұмыс күні өткен соң жасалады. Жасалған теріс қылық фактісі жөнінде түсініктеме беру туралы талап жазбаша турде ресімделеді.

Жұмыскердің жұмыс орнында жымқыру (оның ішінде ұсақ жымқыру) жасағаны үшін жұмыстан шығару, егер оның кінәлілігі сottың жұмыскердің жымқыру үшін жауаптылыққа тарту туралы занды қүшіне енген қаулысымен немесе сottың оны бұрынғы жұмысын жалғастыру мүмкіндігін жоққа шығармайтын жазаға сottап, занды қүшіне енген сот үкімімен дәлелденген жағдайда ғана орын алуы мүмкін. Жұмыстан мұндай шығаруға сот актілері занды қүшіне енген күннен бастап бір айдан кешіктірілмей жол беріледі.

Жұмыс орнында жасаған жымқыру үшін бұрынғы жұмысын жалғастыру мүмкіндігін жоққа шығаратын жазаға сottалған жұмыскермен еңбек шартын тоқтату Еңбек кодексінің 57-бабы 1-тармағының 2) тармақшасында көзделген тәртіппен жүргізіледі;

жұмыскер осы теріс қылықты жасағанға дейін еңбек шартын өз бастамасы бойынша бұзу туралы арыз немесе еңбек шартын тараптардың келісімі бойынша бұзу туралы хабарлама берген кезде де жұмыс беруші еңбек тәртібін бұзғаны үшін жұмыскерге тәртіптік жаза қолдануға құқылы, өйткені бұл жағдайларда еңбек қатынастары еңбек шартын жұмыскердің бастамасы немесе тараптардың келісуі бойынша бұзу туралы хабардар ету мерзімі өткеннен кейін ғана тоқтатылады (Еңбек кодексінің 50-бабының 2-тармағы және 56-бабы);

жұмыскер тәртіптік теріс қылық жасағаны үшін тәртіптік жауаптылыққа ғана емес, құқықтық ықпал етудің тәртіптік жаза болып табылмайтын өзге де түрлеріне (материалдық жауаптылыққа тарту және т.б.) тартылуы мүмкін.

18. Жұмыс күнінде (ауысымда) қатарынан үш және одан астам сағат дәлелді себептерсіз бос жүргені үшін еңбек шартын бұзудың дұрыстығы туралы істі шешу кезінде, еңбек шартын осы негіз бойынша бұзу, атап айтқанда:

жұмыскердің жұмыс орнын дәлелді себептерсіз, сондай-ақ еңбек шартын бұзу туралы хабардар етудің бір айлық мерзімі өткенге дейін қалдырып кеткені;

жұмыскердің еңбек шартының мерзімі өткенге дейін жұмыс орнын дәлелді себептерсіз қалдырып кеткені;

жұмыскердің жұмыс күні (жұмыс ауысымы) ішінде қатарынан үш және одан астам сағат, оның еңбек міндеттеріне сәйкес өзіне тапсырылған жұмысты орындауға тиіс жұмыс орнынан тыс жерде жұмыста болмағаны;

демалысқа, оның ішінде жалақысы сақталмайтын демалысқа (жұмыс беруші жұмыскерге, бала үш жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты жалақы сақталмайтын демалысты қоспағанда оның арызы бойынша Еңбек кодексінің 100-бабының тәртібімен беруге міндетті) өз бетінше кеткені немесе мереке және демалыс күндерінде жұмыс істегені үшін демалыс күндерін өз бетінше пайдаланғаны үшін жүргізуі мүмкін екенін назарда ұстая қажет.

19. Сот басқа жұмысқа ауыстырудан бас тартуға байланысты бос жүргені үшін жұмыстан шығарылған адамды жұмысқа қайта алу туралы істі қарау кезінде ауыстырудың өзінің (Еңбек кодексінің 38, 39, 43-баптары) заңдылығын тексеруге міндетті. Басқа жұмысқа ауыстыру заңсыз деп танылған жағдайда, бос жүргені үшін жұмыстан шығару негізді деп саналмайды, ал жұмыскер бұрынғы жұмысына қайта алынуға тиіс.

20. Егер сот істі шешу кезінде еңбек тәртібін бұзғаны үшін еңбек шартын тоқтату туралы бұйрыққа негіз болған теріс қылық жұмыскердің еңбек жағдайларының өзгеруіне байланысты жұмысты жалғастырудан бас тартуынан және жұмыскердің жұмысты жаңа жағдайларда жалғастыруға келіспейтінінен көрінгенін анықтаса, сот талап қоюшының келісімімен еңбек шартын тоқтатудың тұжырымдалуын өзгертуге құқылы.

21. Жұмыскер жұмыста алкогольдік, есірткілік, психотроптық, уытқұмарлық масандық (сол текстстер) жағдайында болған, сонымен қатар алкогольдік, есірткілік, уытқұмарлық масандық (сол текстстер) жағдайын туғызатын заттарды жұмыс күні ішінде пайдаланған кезде еңбек шарты жұмыс берушінің бастамасы бойынша (Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 9) және 10) тармақшалары) бұзылуы мүмкін. Еңбек шартын осы негіздер бойынша бұзу үшін жұмыскердің осындай жағдайға байланысты жұмыстан шеттетілген-шеттетілмегенінің маңызы болмайды.

Жұмыскер жұмыс уақытында өзінің жұмыс орнында емес, өзі жұмыс берушінің тапсырмасы бойынша еңбек функциясын орындауға тиіс болатын үйимның немесе объектінің аумағында осындай жағдайда болған немесе көрсетілген заттарды пайдаланған кезде де еңбек шартын осы негіздер бойынша бұзу орын алуы мүмкін.

Жұмыскердің мас күйі не есірткілік масауы немесе өзге типтегі уыттануы медициналық қорытындымен расталуға тиіс.

Жұмыскерді медициналық куәландыруға жіберу туралы шешімді жұмыс беруші уәкілеттік берген адам қабылдайды. Жұмыскер медициналық куәландырудан өтуден бас тартқан жағдайда, тиісті акт жасалады, ол еңбек

шартын Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 10) тармақшасына сәйкес бұзуға негіз болып табылады.

22. Соттар жұмыскердің тәртіптік теріс қылық жасауына қатысты дауды қараған кезде жұмыскердің жасаған теріс қылығына байланысты тәртіптік жаза түрін (ескерту, сөгіс, қатаң сөгіс, еңбек шартын бұзу) таңдау жұмыс берушінің құқығы болып табылатынын және ол жұмыскер еңбек қатынастарында тұрган жұмыс берушінің құзыретіне жататынын ескеруі керек.

Жұмыс беруші тәртіптік жаза түрін айқындаған кезде Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 8), 9), 10), 11), 12), 13), 14), 15), 16), 17), 18) тармақшаларында көзделген жағдайларда еңбек шартын бұзуды қолдануға құқылды.

Егер сот еңбек тәртібін бұзғаны үшін еңбек шарты бұзылған адамды жұмысқа қайта алу туралы істі қараша кезінде теріс қылық шынында да орын алған, бірақ еңбек шартын бұзу Еңбек кодексінде белгіленген тәртіптік жаза қолдану тәртібін немесе мерзімін бұза отырып жүргізілген деген тұжырымға келсе, жұмыскер жұмысқа қайта алынуы мүмкін.

23. Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 13) тармақшасы бойынша жұмыстан шығарылған адамдарды жұмысқа қайта алу туралы істерді қарай келе, соттар ақшалай немесе тауарлық құндылықтарға тікелей қызмет көрсететін (қабылдау, сактау, тасымалдау, болу және т.б.) жұмыскерлер ғана емес, өздеріне жүктелген еңбек міндеттеріне орай ақша операцияларына тікелей қол жеткізе алатын, өздеріне деген сенімнің жоғалуына негіз болатын кінәлі әрекет не әрекетсіздік жасаған басқа жұмыскерлер де осы негіз бойынша жұмыстан шығарылуы мүмкін екенін ескеруі керек.

Мұндай әректтерге, атап айтқанда: тиісті құжаттарсыз көрсетілген қызметтер үшін ақы алу, ұзындықты дұрыс өлшемеу, салмақты дұрыс өлшемеу, дұрыс есептемеу, спирт ішімдіктерін сату немесе есірткілі дәрілік заттарды беру қағидаларын бұзу, бағаларды өсіру, мүлікті иемдену немесе оның жетіспеушілігі мен артық шығуына кінәлі түрде жол беру, белгіленген тәртіпті бұза отырып жүргізілген банктика операциялар жатқызылуы мүмкін.

24. Егер Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 14) тармақшасында көзделген негіз бойынша олар жасаған моральға қайшы қылық осы жұмысты жалғастыруымен сыйыспайтын болса, еңбек шартын тәрбиелеу функцияларын тікелей атқаратын адамдарға (мектеп мұғалімдері, оқу орындарының оқытушылары, мектепке дейінгі балалар мекемелерінің тәрбиешілері, өндірістік оқыту шеберлері және басқалар) қатысты ғана бұзуға жол беріледі. Оқу-тәрбие ұйымдарының тәрбиелеу функцияларын тікелей атқармайтын өзге жұмыскерлері бұл негіз бойынша жұмыстан шығарылуы мүмкін емес.

Моральға қайшы қылық деп жалпыға бірдей қабылданған мінездікі нормаларына қайшы келетін, тәрбиелеу функцияларын жүзеге асыру

кезінде ғана емес, тұрмыста да жасалған теріс қылықты (былапыт сөйлеу, оқушылар мен оқитындарға күш қолдану, адамның қадір-қасиетін қорлайтын алкогольдік масаң күйде келу және т.б.) түсіну керек.

25. Еңбек шартын «Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы» Қазақстан Республикасының 2013 жылғы 21 маусымдағы № 105-V Заңы 11-бабының 1-тармағында белгіленген зейнеткерлік жасқа толған жұмыскерлерге қатысты ғана Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 24) тармақшасында көзделген негіз бойынша бұзуға жол беріледі.

Еңбек шартын жоғары немесе алқалы кәсіподақ органының шешімі негізінде, сайлану мерзіміне қарамастан, кәсіподақ ұйымдарының сайланған басшыларына қатысты да Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 24) тармақшасында көзделген негіз бойынша бұзуға жол беріледі. Кәсіподақ ұйымдарының сайланған басшыларымен еңбек шартын бұзу олардың өкілеттіктерінің мерзімі аяқталғанға дейін, Еңбек кодексінің 53-бабының 9-тармағында көзделген тәртіппен жүзеге асырылуы мүмкін.

Соттар зейнеткерлік жасқа толған жұмыскерлермен еңбек шартын бұзу жұмыс берушінің міндеті емес, құқығы болып табылатынын ескеруге тиіс. Зейнеткерлік жасқа толған жұмыскерлерге қатысты еңбек қатынастарын жалғастыру мүмкіндігі жұмысы ауыр, зиянды және (немесе) қауіпті еңбек жағдайларымен байланысты зейнеткерлерге қатысты ғана (Еңбек кодексінің 157-бабы 1-тармағының 9) тармақшасы) ұжымдық шарттың ережелерімен бекітілуге тиіс.

Еңбек шартын жұмыс берушінің бастамасы бойынша бұзуға шарттың қолданылу мерзіміне қарамастан, кез келген уақытта, бірақ жұмыскер зейнеткерлік жасқа толғаннан кейін, еңбек, ұжымдық шарттарында және (немесе) жұмыс берушінің актісінде айқындалатын мөлшерде өтемақы төлене отырып, хабарламаны еңбек шарты бұзылар күнге дейін кемінде бір ай бұрын міндетті түрде тапсыра отырып, жол беріледі.

26. Сот Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 25) тармақшасында көзделген негіз бойынша еңбек шартын бұзудың дұрыстығы туралы дауды шешу кезінде жұмыскердің жұмыс берушіге белгісіз себептермен жұмыста бір айдан астам уақыт іс жүзінде болмағанын тексеруге міндетті.

Жұмыс беруші жұмыскердің жұмыс орнында жоқтығы туралы акт болған, оны жұмыскерге өзінің болмау себептері туралы ақпарат беру қажеттілігі туралы хабарламасы бар хатпен жолдау кезінде Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 25) тармақшасында көзделген негіз бойынша еңбек шартын бұзу құқығына ие.

Жұмыс беруші талап етілген ақпаратты оған жұмыс берушінің актіні пошта арқылы жіберген күнінен бастап күнтізбелік он күн ішінде бермеген кезде және жұмыс берушіге белгісіз себептермен жұмыста болмағанына бір

ай мерзім өткеннен соң жұмыс берушінің еңбек шартын бұзу туралы бұйрық шығару құқығы бар.

27. Егер сот тараптардың келісімі бойынша Еңбек кодексінің 50-бабы 3-тармағында көзделген тәртіппен еңбек шарты бұзылған адамды жұмысқа қайта алу туралы дауды қарau кезінде еңбек шартында жұмыскердің келісімі бойынша жұмыс берушінің еңбек шартын жұмыскерге хабарлама жібермей және бұзу құнін нақтыламай, бірақ мөлшері еңбек шартында айқындалатын өтемақы төлей отырып бұзу құқығы көзделген деген тұжырымға келсе, жұмыскер жұмысқа қайта алынуы мүмкін емес.

28. Өздері өкілдері болып табылатын органдардың беделіне нұқсан келтіретін теріс қылықтар жасағаны үшін қызметтеп шығарылған адамдардың дауларын қарau кезінде соттар нұқсан келтіру деп қызметтік міндептерін атқарумен байланысты болмаса да, азаматтардың көз алдарында өздері өкілдері болып табылатын органдардың абыройы мен беделін көзбе-көз түсіретін әрекеттерді жасау түсінілетінін негізге алуға тиіс.

Мынадай әрекеттер, оның ішінде қызметтік міндептерін атқарумен байланысты емес, бірақ азаматтардың көз алдарында құқық қорғау қызметінің абыройы мен беделін көзбе-көз түсіретін әрекеттер, атап айтқанда: қызметкерлердің қоғамдық орындарда алкогольге не есірткіге масаң күйінде (құқық қорғау органына тиесілігі айналадағыларға анық белгілі болғанда) болу; шұғыл сипаттағы ақпаратты тергеуге зиян келтірумен жария ету; қызмет бабын жеке пайдакунемдік мақсатта пайдалану; құқық қорғау органдарының білім беру ұйымдары қызметкерлерінің, тындаушылары мен курсанттарының арасында жарғыға сәйкес келмейтін, жағымсыз қоғамдық резонанс тудырған қарым қатынастары құқық қорғау органына кір келтіретін теріс қылықтар болып табылады («Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қантардағы № 380-IV Заңының (бұдан әрі – Құқық қорғау қызметі туралы зан) 80-бабының 2-тармағы).

29. Мемлекеттік қызмет ерекшелігі жұмысқа қабылдау және еңбек қатынастарын тоқтату кезінде айрықша талаптар қоюға негізделеді. Атап айтқанда, мемлекеттік қызметке кіретін адам бірқатар шектеулер мен міндептемелерді өзіне алады, оларға сәйкес қылмыстық жауаптылықта тарту, ақталмайтын негіздер бойынша қылмыстық жауаптылықтан босату фактілері туралы мәліметтерді хабарлауға міндetti. Мемлекеттік қызмет туралы занда және басқа да арнайы зандардың ережелерінде қамтылған өзіне алған шектеулер мен міндептемелерді орындау мемлекеттік қызметке алудан бас тарту үшін негіз болып табылады.

Сондықтан мұндай мәліметтерді көрсетпеу не қасақана бұрмалап көрсету мемлекеттік қызметті тоқтатуға негіз болуы мүмкін (Мемлекеттік қызмет туралы заңының 16-бабы 3, 4-тармақтары) және құқық қорғау қызметін тоқтатуға сөзсіз негіз болады (Құқық қорғау қызметі туралы заңының 6-бабының 2-тармағы).

Қызметке кіру кезінде жоғарыда аталған мәліметтерді көрсетпеу немесе қасақана бұрмалап көрсету тәртіптік теріс қылық ретінде бағаланбайды, осыған орай осындай жұмыскермен еңбек қатынастарын тоқтатқан кезде тәртіптік жазаның ескіру мерзімін қолдануға жол берілмейді.

30. Жұмыс берушінің жұмыскерді тәртіптік жауаптылыққа тарту туралы бұйрықтарына дау айту туралы арыздарын қарау кезінде жұмыскердің оған жүктелген еңбек міндеттерін кінәлі орындауы немесе тиісінше орындауы (еңбек тәртібі қағидаларын, лауазымдық нұсқамалар мен ережелерді, жұмыс берушінің бұйрықтарын, техникалық қағидаларды және т.б. бұзу) еңбек тәртібін бұзыу болып табылатынын ескеру қажет.

Мұндай бұзуышылықтарға, атап айтқанда:

еңбек жағдайларының өзгеру уәжі бойынша егер осындай өзгерістер еңбек шартына жұмыскердің келісімімен енгізілген болса, еңбек міндеттерін орындаудан жұмыскердің дәлелді себептерсіз бас тартуы;

жекелеген кәсіптердегі жұмыскерлер не сараптамалық кәсіптік-патологиялық комиссия үшін міндетті түрде көзделген медициналық куәландырудан дәлелді себептерсіз бас тарту немесе жалтару, сонымен қатар жұмыскердің жұмысты орындауға қажетті арнайы оқытудан өтуден, қауіпсіздік техникасы және оны пайдалану қағидалары, өнеркәсіптік қауіпсіздігі бойынша емтихан тапсырудан бас тартуы егер ол жұмыска жіберудің міндетті шарты болып табылса жатады.

31. Егер сот жұмысқа қайта алу туралы дауды шешу кезінде жұмыс берушінің еңбек шартын тоқтатуға немесе бұзуға негізі болса, бірақ ол бұйрықта қателесіп Еңбек кодексінің немесе өзге заңынң басқа негізіне сілтеме жасады деп таныса, сот талап қоюды қанағаттандырудан бас тартады. Бір мезгілде сот шешімнің уәжді бөлігінде Еңбек кодексінің немесе өзге заңынң еңбек шарты тоқтатылуға немесе бұзылуға жататын нақты негізін көрсетуге тиіс.

32. Заңсыз негізде жұмыстан шығарылған жұмыскер дауды қарау кезінде оның бұрынғы лауазымы іс жүзінде болмағанына (қысқартылғанына) қарамастан, бұрынғы жұмысына қайта алынуға жатады. Жұмыскердің жұмыстан одан кейінгі шығарылуы заңда белгіленген шарттар мен негіздер сақтала отырып қана жүргізілуі мүмкін. Алайда сот жұмыстан заңсыз шығарылған жұмыскердің өтініші бойынша мәжбүрлі түрде бос жүрген (бірақ алты айдан аспайтын) уақыты үшін орташа жалақыны оның пайдасына өндіріп беру туралы және еңбек шартын жұмыскердің бастамасы бойынша бұзу негізінің тұжырымдалуын өзгерту туралы шешім шығарумен шектелуі мүмкін.

Қызметтен заңсыз шығарылған әскери қызметшілер әскери қызметке бұрынғы (ал оның келісімімен – соған тең немесе одан төмен емес) лауазымына қайта алынады және қызметтен заңсыз шығарылуына байланысты толық алмаған барлық ризық түрлерімен қамтамасыз етіледі.

Ұйымның таратылуы, жұмыс беруші (жеке тұлға) қызметінің тоқтатылуы салдарынан жұмыскерді бұрынғы жұмысына қайта алу мүмкін болмаған кезде сот еңбек шартының бұзылуын заңсыз деп таниды, тарату комиссиясына немесе ұйымды тарату туралы шешім қабылдаған органға (егер тарату соттың шешімі бойынша жүргізілмесе), ал тиісті жағдайларда құқықтық мирасқорға мәжбүрлі бос жүрген, бірақ алты айдан аспайтын уақыт үшін жұмыскерге орташа жалақы төлеуді міндеттейді. Бір мезгілде сот жұмыскерді заңды тұлғаның таратылуына не жұмыс беруші (жеке тұлға) қызметінің тоқтатылуына байланысты Еңбек кодексінің 52-бабы 1-тармағының 1) тармақшасы бойынша тарату туралы шешім шығарылған сэттен бастап жұмыстан шығарылған деп таниды.

33. Еңбек кодексінде жұмыс берушінің жұмыскерді оның келісуінсіз еңбек демалысынан мерзімінен бұрын шақыртып алу құқығы көзделменеңін ескере отырып, жұмыскердің еңбек демалысынан шақыртып алу туралы бұйрықты орындаудан бас тартуын еңбек тәртібін бұзу ретінде қаруға болмайды.

Мемлекеттік қызмет туралы заңның 54-бабы 4-тармағында белгіленген мемлекеттік органдар басшыларының мемлекеттік қызметшілерді жыл сайынғы немесе қосымша демалыстан шақырту құқығы да мемлекеттік қызметшінің келісімімен ғана іске асырылуы мүмкін.

34. Мәжбүрлі түрде бос жүрген, жұмыстан шеттетілген уақытқа ақы төлеу үшін орташа жалақы жұмыстың соңғы күнтізбелік 12 айы бойынша айқындалады. 12 айдан аз жұмыс істеген адамдар үшін орташа жалақы Еңбек кодексінің 114-бабының 2-тармағына сәйкес нақты жұмыс істелген уақыт есебінен айқындалады.

Бұрынғы жұмысына қайта алынған жұмыскердің пайдасына орташа жалақыны өндіріп алу кезінде немесе еңбек шартын тоқтату немесе бұзу заңсыз деп танылған жағдайда, оған заңнамаға сәйкес төленген өтемакы (жәрдемақы) есепке жатқызылуға тиіс.

35. Еңбек кодексінде жұмыскердің келтірілген нұқсан үшін материалдық жауаптылығының шектері алып тасталған.

Еңбек кодексінің 123-бабының 7-тармағына сәйкес жұмыскерлерге берілген мүліктің және басқа да құндылықтардың сақталуын қамтамасыз етпегені үшін толық жеке немесе ұжымдық (ортак) материалдық жауаптылық туралы олармен шарт жасалуы мүмкін жұмыскерлер атқаратын немесе орындастырын лауазымдар мен жұмыстардың тізбесі, сондай-ақ толық материалдық жауаптылық туралы үлгілік шарт жұмыс берушінің актісімен бекітіледі.

Еңбек міндеттерін аткару кезінде жұмыскердің кінәсінен жұмыс берушіге келтірілген зиян үшін толық материалдық жауаптылық басталатын негіздердің тізбесі Еңбек кодексінің 123-бабының 8-тармағында көрсетілген.

Жұмыскерге қалыпты өндірістік-шаруашылық тәуекел санатына жатқызылуы мүмкін нұқсан үшін толық материалдық жауаптылық жүктеуге жол берілмейді. Толық материалдық жауаптылық туралы шарт жасасу кезінде жұмыс беруші жұмыскерлерге қалыпты жұмыс істеу және оларға сеніп тапсырылған мүліктің толық сақталуын қамтамасыз етуге қажетті жағдай жасауға міндетті.

Ұжымдық шарт жұмыскерлердің өздері келтірген нұқсан үшін жауаптылығы туралы міндеттемені қамти алады, онда жұмыскерлерге берілген мүліктің және басқа да құндылықтардың сақталуын қамтамасыз етпегені үшін толық ұжымдық (ортак) материалдық жауаптылық туралы шарт жасалуы мүмкін жұмыскерлер атқаратын немесе орындастын лауазымдар мен жұмыстардың тізбесі көрсетіледі.

Соттар жұмыскерлерді толық материалдық жауаптылыққа тарту үшін Еңбек кодексінде барлық жағдайда толық материалдық жауаптылық туралы шарттың болуы талап етіле бермейтінін ескеру керек, мысалы, мүліктің және басқа да құндылықтардың сақталуын қамтамасыз етпегені үшін жұмыскер өзі біржолғы құжат бойынша алған материалдық құндылықтар болған кезде толық материалдық жауаптылыққа тартылуы мүмкін.

Соттар мүліктік зиянды өтеу туралы даулар бойынша істерді қарағанда жұмыскердің еңбек міндеттерін орындаған кезде келтірген зиянын азаматтық-құқықтық қатынастардан туындастырылады.

Жұмыскер еңбек міндеттерін орындаған кезде үшінші тұлғаларға келтірген зиян үшін мүліктік жауаптылықты жұмыскермен еңбек қатынастарында тұрған жұмыс беруші көтереді. Бұл ретте зиянды өтеген жұмыс берушінің кері талап ету (ретресс) құқығы болады.

36. Еңбекке ақы төлеу сомаларын өндіріп алу туралы талап қоюлар және еңбек қызметіне байланысты басқа да талаптар бойынша талап қоюшылар соттарда мемлекеттік баж төлеуден босатылады («Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Қазақстан Республикасы Кодексінің (Салық кодексі) 541-бабының 1) тармақшасы). Талап қою қанағаттандырылған жағдайда, сот Қазақстан Республикасы Азаматтық процестік кодексінің 117-бабына сәйкес мемлекеттік бажды төлеуден босатылмаған жауапкерден оны мемлекет кірісіне өндіріп алуға міндетті.

37. Мыналардың:

- 1) «Соттардың еңбек дауларын шешу кезінде заңнамаларды қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 19 желтоқсандағы № 9 нормативтік қаулысының;
- 2) «Соттардың еңбек дауларын шешу кезінде заңнамаларды қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 19 желтоқсандағы № 9 нормативтік қаулысына өзгерістер енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2008 жылғы 22 желтоқсандағы № 20 нормативтік қаулысының;

3) «Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының кейбір нормативтік қаулыларына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2011 жылғы 30 желтоқсандағы № 5 нормативтік қаулысының 9-тармағының күші жойылды деп танылсын.

38. Конституцияның 4-бабына сәйкес осы нормативтік қаулы қолданыстағы құқық құрамына қосылады, жалпыға міндепті болып табылады және алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі.

**Қазақстан Республикасы
Жоғарғы Сотының Төрағасы**

Қ. Мәми

**Қазақстан Республикасы
Жоғарғы Сотының судьясы,
жалпы отырыс хатшысы**

Қ. Шаухаров

**НОРМАТИВНОЕ ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 9
ВЕРХОВНОГО СУДА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

6 октября 2017 года

город Астана

**О некоторых вопросах применения судами
законодательства при разрешении трудовых споров**

Исходя из результатов обобщения судебной практики, в целях обеспечения единства практики применения судами норм трудового законодательства, а также учитывая вопросы, возникающие у судов при рассмотрении данной категории дел, пленарное заседание Верховного Суда Республики Казахстан постановляет дать следующие разъяснения.

1. Закрепленное статьей 13 Конституции Республики Казахстан (далее - Конституция) право каждого на судебную защиту своих прав и свобод распространяется и на участников трудовых правоотношений.

2. Трудовые отношения отдельных категорий лиц регулируются не только нормами Трудового кодекса Республики Казахстан (далее - Трудовой кодекс), но и специальными законодательными актами (о правоохранительной службе, о воинской службе и статусе военнослужащих, о государственной службе, об органах внутренних дел и другими).

Правоотношения сторон трудового договора, кроме оговоренных в нем условий, регулируются коллективным договором, иными соглашениями сторон и актами работодателя, не противоречащими нормам трудового законодательства.

При рассмотрении трудовых споров возникших из правоотношений, не урегулированных специальными нормативными правовыми актами, судам надлежит руководствоваться нормами Трудового кодекса.

Если условия труда отдельных категорий работников, регулируемые другими нормативными правовыми и иными актами, ухудшают положение этих работников по сравнению с условиями, предусмотренными Трудовым кодексом, то при разрешении трудового спора подлежат применению последние с учетом положения пункта 4 статьи 8 Трудового кодекса и иерархии нормативных правовых актов, установленной статьей 10 Закона Республики Казахстан от 6 апреля 2016 года № 180-В «О правовых актах».

3. Индивидуальные трудовые споры по вопросам применения трудового законодательства Республики Казахстан, вытекающие из предусмотренных Трудовым кодексом трудовых договоров, коллективных договоров и актов работодателя, рассматриваются согласительными комиссиями, а по неурегулированным вопросам либо при неисполнении решений согласительных комиссий – судами, за исключением субъектов

малого предпринимательства, домашних работников, руководителей исполнительного органа юридического лица и других членов коллегиального исполнительного органа юридического лица, а также единоличного исполнительного органа юридического лица.

Кроме того, при применении в судебной практике введённых с 1 января 2016 года норм о рассмотрении согласительными комиссиями индивидуальных трудовых споров в досудебном порядке следует учитывать положения пункта 3 статьи 8, статей 143, 144 и других положений Трудового кодекса о том, что труд отдельных категорий работников, в том числе состоящих на воинской службе, сотрудников специальных государственных, правоохранительных органов, государственных служащих регулируется Трудовым кодексом с особенностями, предусмотренными специальными законами и иными нормативными правовыми актами Республики Казахстан, которыми не предусмотрена возможность рассмотрения индивидуальных трудовых споров согласительными комиссиями. В связи с этим на указанные отдельные категории работников положения статьи 159 Трудового кодекса не распространяются.

Согласительными комиссиями рассматриваются индивидуальные трудовые споры по вопросам, возникающим в процессе применения трудового законодательства при регулировании трудовых отношений, отношений, непосредственно связанных с трудовыми, по вопросам социального партнёрства, а также безопасности и охраны труда.

Согласно статье 159 Трудового кодекса обращение работников или лиц, ранее состоявших в трудовых отношениях, либо работодателя в согласительную комиссию является обязательной стадией досудебного порядка урегулирования возникшего между ними индивидуального трудового спора. Если сторона индивидуального трудового спора не согласна с решением согласительной комиссии в целом или в части, спор считается неурегулированным, и сторона, не согласная с решением согласительной комиссии, как и в случае неисполнения решения согласительной комиссии, вправе обратиться за разрешением трудового спора в суд.

В соответствии с пунктом 4 статьи 159 Трудового кодекса заявление, поступившее в согласительную комиссию, подлежит обязательной регистрации указанной комиссией в день подачи.

Не регламентированные нормами главы 15 Трудового кодекса вопросы создания и формирования состава согласительной комиссии, процедуры обязательной регистрации заявлений субъектов обращения в согласительную комиссию, порядок ее работы могут быть предусмотрены в коллективном договоре либо ином заключенном между работодателем и представителями работников отдельном соглашении, совместно утвержденном ими положении.

4. Для обращения в согласительную комиссию или в суд по рассмотрению индивидуальных трудовых споров статьёй 160 Трудового кодекса предусмотрены следующие сроки: по спорам о восстановлении на

работе – один месяц со дня вручения копии акта работодателя о прекращении трудового договора в согласительную комиссию, а для обращения в суд – два месяца со дня вручения копии решения согласительной комиссии при обращении по неурегулированным спорам либо при неисполнении ее решения стороной трудового договора; по другим трудовым спорам – один год с того дня, когда работник или работодатель узнал или должен был узнатъ о нарушении своего права.

Течение срока обращения по рассмотрению индивидуальных трудовых споров приостанавливается в период действия договора о медиации по рассматриваемому трудовому спору, а также в случае отсутствия согласительной комиссии до её создания.

Исходя из положений пункта 2 статьи 13 Конституции и статьи 159 Трудового кодекса, даже в случае пропуска стороной индивидуального трудового спора срока обращения в согласительную комиссию, предусмотренного статьёй 160 Трудового кодекса, её заявление должно быть рассмотрено согласительной комиссией с вынесением решения, что в дальнейшем позволит стороне, не согласной с этим решением, реализовать своё право обращения с иском в суд.

Законом не исключено право восстановления согласительной комиссией пропущенного субъектом обращения срока подачи заявления в согласительную комиссию для урегулирования спора в досудебном порядке. В то же время, пропуск этого срока может служить самостоятельным основанием для вынесения согласительной комиссией решения об отказе в удовлетворении заявления без разбирательства по обстоятельствам спора.

Для участников трудовых правоотношений, которые вправе в соответствии с Трудовым кодексом обратиться в суд без обращения в согласительную комиссию по рассмотрению индивидуальных трудовых споров, установлены следующие сроки:

по спорам о восстановлении на работе - три месяца со дня вручения копии акта работодателя о прекращении трудового договора;

по другим трудовым спорам - один год с того дня, когда работник или работодатель узнал или должен был узнатъ о нарушении своего права.

Установив, что сроки, предусмотренные статьей 160 Трудового кодекса, пропущены по уважительной причине, в резолютивной части решения суд должен указать об этом и разрешить спор по существу. Срок давности обращения применяется судом только по заявлению стороны в споре, сделанному до вынесения судом решения.

Если судом будет установлено, что трудовые права истца нарушены, но им без уважительных причин пропущен срок обращения в суд по рассмотрению индивидуального трудового спора, предусмотренный Трудовым кодексом, то суд в мотивированной части решения указывает о нарушении этих прав и в связи с пропуском срока обращения отказывает в удовлетворении иска.

Суд не связан с выводами согласительной комиссии и индивидуальный трудовой спор разрешается по существу в пределах заявленных истцом требований.

5. Иски по спорам, вытекающим из трудовых правоотношений, подлежат предъявлению в суд по общим правилам гражданского судопроизводства по месту нахождения ответчика - органа юридического лица или по месту жительства работодателя физического лица, выступающего ответчиком в споре.

При предъявлении исков по месту нахождения филиала или представительства в порядке, предусмотренном частью третьей статьи 30 ГПК, ответчиками могут быть только юридические лица.

6. В соответствии со статьей 33 Трудового кодекса допуск к работе лица осуществляется только после заключения трудового договора.

В случае отсутствия и (или) неоформления надлежащим образом трудового договора по вине работодателя он несет ответственность в порядке, установленном законами Республики Казахстан. В этом случае трудовые отношения считаются возникшими с того дня, когда работник фактически приступил к работе.

В случае, когда работник или работодатель (заказчик либо исполнитель) не имеет возможность подтвердить наличие трудовых отношений документально, спор по поводу наличия либо отсутствия трудовых отношений между сторонами может быть разрешен в судебном порядке без обращения в согласительную комиссию.

7. Судам надлежит разграничивать гражданско-правовые отношения от трудовых правоотношений.

О характере трудовых отношений могут свидетельствовать обстоятельства, когда работник лично выполняет работу (трудовую функцию) по определенной квалификации, специальности, профессии или должности, с подчинением трудовому распорядку, а работодатель выплачивает ему заработную плату за труд.

8. Согласно статье 146 Трудового кодекса труд работников, входящих в состав профсоюзных органов профессионального союза, регулируется Трудовым кодексом с особенностями, предусмотренными Законом Республики Казахстан от 27 июня 2014 года № 211-В «О профессиональных союзах» (далее – Закон о профсоюзах).

В соответствии с пунктами 1, 2, 3 статьи 26 Закона о профсоюзах члены выборных профсоюзных органов, не освобожденные от основной работы, не могут быть подвергнуты дисциплинарным взысканиям без мотивированного мнения профсоюзного органа, членами которого они являются. Не освобожденный от основной работы руководитель (председатель) профсоюзного органа не может быть привлечен к дисциплинарной ответственности без мотивированного мнения вышестоящего профсоюзного органа. Расторжение трудового договора по инициативе работодателя

с членами выборных профсоюзных органов, не освобожденными от основной работы, допускается при соблюдении общего порядка расторжения трудового договора с учетом мотивированного мнения профсоюзного органа, членами которого эти лица являются, кроме случаев ликвидации юридического лица либо прекращения деятельности работодателя – физического лица. С не освобожденным от основной работы руководителем (председателем) профсоюзного органа не может быть расторгнут трудовой договор по инициативе работодателя без мотивированного мнения вышестоящего профсоюзного органа, кроме случаев ликвидации юридического лица либо прекращения деятельности работодателя – физического лица.

Учет мотивированного мнения профсоюзного органа при издании акта работодателя о наложении дисциплинарного взыскания и расторжении трудового договора по инициативе работодателя с членами выборных профсоюзных органов, не освобожденных от основной работы, производится в порядке, предусмотренном коллективным договором.

При разрешении спора о законности расторжения трудового договора по инициативе работодателя или привлечении к дисциплинарной ответственности, судам следует разграничивать понятия «член профсоюза» и «член выборного профсоюзного органа». Законодательство требует получения мотивированного мнения профсоюзного органа профессионального союза только в отношении членов выборных профсоюзных органов, не освобожденных от основной работы. Работодатель обязан получить мотивированное мнение профсоюзного органа профессионального союза при издании приказа о расторжении трудового договора по инициативе работодателя и привлечении к дисциплинарной ответственности.

Отсутствие мотивированного мнения органа профессионального союза на момент расторжения трудового договора по инициативе работодателя или привлечения к дисциплинарной ответственности члена выборного профсоюзного органа, не освобожденного от основной работы, является безусловным основанием для удовлетворения иска о восстановлении на работе, поскольку мотивированное мнение должно быть получено до издания приказа.

9. В силу статьи 38 Трудового кодекса перевод работника на другую работу допускается с согласия работника, оформляется путем внесения соответствующих изменений в трудовой договор с дальнейшим изданием акта работодателя.

При изменении условий труда работодатель обязан письменно уведомить работника не позднее чем за пятнадцать календарных дней, если трудовым, коллективным договорами не предусмотрен более длительный срок уведомления. Уведомление об изменении условий труда вручается работникам только в связи с изменениями в организации производства, связанными с реорганизацией или изменением экономических, технологических условий, условий организации труда и

(или) сокращением объема работ у работодателя, и изменение условий труда работника допускается при продолжении им работы в соответствии с его специальностью, должностью или профессией, соответствующей квалификации. В случае письменного отказа работника от продолжения работы в связи с изменением условий труда либо при наличии акта об отсутствии письменного отказа работника трудовой договор с работником прекращается по основанию, предусмотренному подпунктом 2) пункта 1 статьи 58 Трудового кодекса.

10. В акте работодателя в соответствии с Трудовым кодексом должно быть указано основание для прекращения трудового договора. В этой связи судам следует признавать недействительным акт работодателя о прекращении или расторжении трудового договора и уже затем разрешать вопрос восстановления работника на работе.

11. Разрешая спор о законности увольнения работника судам следует разграничивать последствия заключения трудового договора на определенный или неопределенный срок.

В случае прекращения трудового договора, заключенного на определенный срок не менее одного года, уведомление и (или) акт работодателя о прекращении трудового договора в связи с истечением его срока вручается (подается) одной из сторон трудового договора не позднее последнего рабочего дня (смены).

При прекращении трудового договора, заключенного на время выполнения определенной работы, на время замещения временно отсутствующего работника, на время выполнения сезонной работы уведомление о прекращении трудового договора не требуется.

Трудовой кодекс ограничивает право работодателя прекращать или расторгать трудовой договор в период временной нетрудоспособности работника только по двум основаниям, а именно: прекращение трудового договора при отказе работника от продолжения трудовых отношений (статья 58 Трудового кодекса) и расторжение трудового договора по инициативе работодателя по основаниям, предусмотренным статьей 52, за исключением случаев, предусмотренных подпунктами 1), 18), 20) и 23) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса.

В отношении беременных женщин со сроком беременности двенадцать и более недель, а также работников, имеющих ребенка в возрасте до трех лет, усыновивших (удочеривших) ребенка, и пожелавших использовать свое право на отпуск без сохранения заработной платы по уходу за ребенком, продление трудового договора обязательно для работодателя. При предоставлении работником, относящимся к названной категории, подтверждающих документов, дающих право на продление срока трудового договора, работодатель обязан продлить трудовой договор по день окончания отпуска по уходу за ребенком, продолжительность которого определяется

письменным заявлением работника. Днём прекращения трудового договора является день окончания отпуска по уходу за ребенком.

При этом необходимо учитывать, что указанные обязанности работодателя не распространяются в отношении работника, с которым заключен трудовой договор на время замещения временно отсутствующего работника.

В случаях, когда по истечении срока действия договора, впервые заключенного на определенный срок, он не был прекращен, работник продолжал выполнять с ведома работодателя прежнюю работу и ни одна из сторон в течение последнего рабочего дня (смены) письменно не уведомила о прекращении трудовых отношений, такой договор считается продленным на тот же срок, на который был ранее заключен.

Трудовой кодекс ограничивает право работодателя на повторное продление срочного трудового договора более двух раз. При дальнейшем продолжении трудовых отношений трудовой договор считается заключенным на неопределенный срок. Данное правило не распространяется на предусмотренные пунктом 5 статьи 30 Трудового кодекса случаи продолжения трудовых отношений с лицами, достигшими пенсионного возраста.

12. Исследуя вопрос о соблюдении сроков расторжения трудового договора, судам надлежит учитывать, что:

при расторжении трудового договора по инициативе работодателя по основаниям, предусмотренным подпунктами 1) и 2) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса, работодатель обязан письменно уведомить работника о расторжении трудового договора не менее чем за один месяц, если в трудовом, коллективном договорах не предусмотрен более длительный срок уведомления, за исключением расторжения трудового договора по подпункту 3) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса. По данному основанию, работодатель обязан письменно уведомить работников о расторжении трудового договора за пятнадцать рабочих дней, если в трудовом, коллективном договорах не предусмотрен более длительный срок уведомления.

Следует отметить, что срок уведомления о расторжении трудового договора может быть заменен выплатой заработной платы, пропорциональной неотработанному сроку, только при расторжении трудового договора по подпункту 3) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса;

при расторжении трудового договора по инициативе работодателя по основаниям, предусмотренным подпунктами 1) и 2) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса, расторжение договора может быть произведено до истечения срока уведомления с письменного согласия работника;

при расторжении трудового договора по инициативе работодателя по основаниям, предусмотренным подпунктом 3) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса, в уведомлении работодатель обязан указать причины, послужившие основанием для расторжения трудового договора;

при отрицательном результате работы работника в период испытательного срока работодатель вправе расторгнуть с ним трудовой договор по подпункту 7) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса, уведомив работника в письменной форме, с указанием причин, послуживших основанием для расторжения трудового договора.

Неудовлетворительный результат испытания должен подтверждаться объективными данными, связанными лишь с квалификацией работника поручаемой работе. Следовательно, никакие другие обстоятельства не могут служить основанием расторжения трудового договора по данному основанию. День вручения (подачи) уведомления о непрохождении испытания с указанием причин, послуживших основанием для прекращения трудовых отношений, является днем издания акта работодателя расторжении трудового договора;

при расторжении трудового договора по инициативе работников порядке, предусмотренным статьёй 56 Трудового кодекса, работник обязан не менее чем за один месяц письменно уведомить об этом работодателя, за исключением случаев, предусмотренных пунктом 3 статьи 56 Трудового кодекса. В трудовом договоре допускается установление более длительного срока уведомления работником работодателя о расторжении трудового договора. При наличии в трудовом договоре более длительного срока уведомления работник обязан уведомить работодателя в срок, согласованный сторонами трудового договора, если стороны не пришли к согласию о сокращении срока уведомления. В срок уведомления о расторжении трудового договора входит как отработанное, так и неотработанное работником время (например, нахождение в отпуске, период временной нетрудоспособности и т.п.);

уведомление о предстоящем расторжении трудового договора может быть отозвано по соглашению сторон в течение срока уведомления;

расторжение трудового договора до истечения срока уведомления допускается только с письменного согласия работодателя;

расторжение трудового договора по инициативе работника допустимо в случае, когда уведомление о расторжении договора исходило от самого работника и являлось его добровольным волеизъявлением.

По истечении срока уведомления Трудовой кодекс возлагает обязанность на работодателя по оформлению расторжения трудового договора, т.е. своевременного издания приказа и ознакомления работника с приказом и вручением его копии либо направлению письмом с уведомлением в течение трех рабочих дней со дня издания приказа.

13. Рассматривая дела о восстановлении на работе лиц, трудовой договор с которыми расторгнут в связи с ликвидацией работодателя (юридического лица), прекращения деятельности работодателя (физического лица), сокращения численности или штата работников (подпункты 1) и 2) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса), суды обязаны проверить ликвидирована ли

организация (юридическое лицо), прекращена ли деятельность работодателя (физического лица), произведено ли в действительности сокращение численности или штата работников, соблюден ли предусмотренный законодательными актами порядок высвобождения работников, не приняты ли на их место другие лица.

При разграничении понятий «ликвидация» и «реорганизация» судам следует руководствоваться нормами Гражданского кодекса Республики Казахстан (далее - ГК), учитывая, что согласно статье 47 ГК смена собственника или реорганизация (слияние, присоединение, разделение, выделение, преобразование) организации – работодателя не прекращает действие трудовых отношений. Расторжение в этом случае трудового договора по инициативе работодателя возможно только при действительном сокращении численности или штата работников.

Рассматривая дела о восстановлении на работе лиц, трудовой договор с которыми расторгнут в связи со снижением объема производства, выполняемых работ и оказываемых услуг, повлекшем ухудшение экономического состояния работодателя (подпункт 3) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса, суды обязаны проверить соблюден ли работодателем установленный законом порядок расторжения трудового договора по данному основанию. О предстоящем расторжении трудового договора по данному основанию работодатель обязан письменно уведомить работников за пятнадцать рабочих дней, если в трудовом, коллективном договорах не предусмотрен более длительный срок уведомления. По соглашению сторон срок уведомления может быть заменен выплатой заработной платы, пропорциональной неотработанному сроку. В уведомлении работодатель обязан указать причины, послужившие основанием для расторжения трудового договора.

Расторжение трудового договора по данному основанию возможно при одновременном соблюдении следующих условий:

- закрытие структурного подразделения (цеха, участка);
- отсутствие возможности перевода работника на другую работу;

письменное уведомление не менее чем за один месяц представителей работников с указанием причин, послуживших основанием для расторжения трудового договора (наличие непосредственной связи между экономическими изменениями у работодателя и необходимостью расторжения трудового договора).

Следовательно, трудовой договор может быть расторгнут только при наличии совокупности определенных законом условий.

Работодатель должен доказать свою финансовую несостоятельность, предоставить доказательства ухудшения экономического состояния путем предоставления финансовых документов, подтверждающих снижение объема производства. Такими доказательствами могут быть заключения аудиторов,

досрочное завершение объемов работ согласно гражданско-правовым договорам, что подтверждает снижение объема производства, выполняемых работ и оказываемых услуг, повлекшее ухудшение экономического состояния работодателя.

Учитывая, что инициатива расторжения трудового договора исходит от работодателя, обязанность предоставления таких доказательств возлагается на него.

14. Суды должны учитывать, что в случае упразднения (ликвидации) государственного органа административным государственным служащим производится выплата выходного пособия в размере четырех среднемесячных заработных плат при наличии стажа государственной службы не менее трех лет за счет средств государственного органа, который передает функции, полномочия и (или) штатные единицы, либо предлагается государственная должность в случаях, указанных в настоящем пункте.

При реорганизации государственного органа руководством вновь образованного государственного органа предлагается государственная должность административным государственным служащим реорганизованного государственного органа в соответствии с их квалификацией.

Государственным органом, которому переданы функции, полномочия и (или) штатные единицы другого государственного органа, в том числе ликвидированного (упраздненного) или реорганизованного государственного органа, предлагаются государственные должности административным государственным служащим, выполнившим переданные функции, полномочия и (или) занимавшим данные штатные единицы, в соответствии с их квалификацией.

В случае отказа административных государственных служащих от трудоустройства они подлежат увольнению. Административным государственным служащим, имеющим стаж государственной службы не менее трех лет, государственным органом, которому переданы функции, полномочия и (или) штатные единицы другого государственного органа, в том числе ликвидированного (упраздненного) или реорганизованного государственного органа, выплачивается выходное пособие в размере четырех среднемесячных заработных плат (пункты 4, 5, 6 статьи 56 Закона Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 416-V «О государственной службе Республики Казахстан» (далее - Закон о государственной службе).

При сокращении штатной численности государственного органа государственному служащему, занимающему сокращаемую государственную должность, производится выплата выходного пособия в размере четырех среднемесячных заработных плат при наличии стажа государственной службы не менее трех лет.

15. Расторжение трудового договора в соответствии с подпунктом 4) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса ввиду несоответствия работника

занимаемой должности или выполняемой работе вследствие недостаточной квалификации, подтвержденной результатами аттестации, должно основываться на решении аттестационной комиссии, в составе которой должен участвовать представитель работников, если иное не установлено законами Республики Казахстан.

Порядок, условия и периодичность проведения аттестации работников определяются коллективным договором или актом работодателя.

Расторжение трудового договора по основанию, предусмотренному подпунктом 6) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса по мотиву несоответствия работника занимаемой должности или выполняемой работе вследствие состояния здоровья, препятствующего продолжению данной работы и исключающего возможность ее продолжения, должно быть подтверждено медицинским заключением в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан.

16. Разрешая иск о восстановлении на прежней работе лица, уволенного по основанию, предусмотренному подпунктом 16) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса, суд обязан исследовать доказательства о том, совершал ли ранее работник проступок, за который был привлечен к дисциплинарной ответственности, соблюден ли установленные законодательными актами порядок и сроки наложения этого дисциплинарного взыскания, есть ли признак повторности неисполнения или повторного ненадлежащего исполнения работником без уважительных причин трудовых обязанностей.

Если при рассмотрении дела суд установит, что привлечение лица к дисциплинарной ответственности за ранее совершенный проступок произведено с нарушением законодательства, то признак повторности исключается, а истец подлежит восстановлению на прежней работе.

При определении повторности необходимо руководствоваться наличием у работника одного из видов дисциплинарного взыскания (замечание, выговор, строгий выговор) в период его действия, независимо от того, какой дисциплинарный проступок был совершен работником повторно аналогичный первому проступку или иной другой дисциплинарный проступок. В основании расторжения трудового договора предусмотрено наложение на работника дисциплинарного взыскания за повторное неисполнение или повторное ненадлежащее исполнение без уважительных причин трудовых обязанностей.

При этом суду следует иметь в виду, что расторжение трудового договора по данному основанию возможно только при наличии ранее совершенного дисциплинарного проступка, за который работник уже был привлечен к дисциплинарной ответственности, в порядке, предусмотренном статьей 65 Трудового кодекса.

17. Рассматривая трудовые споры по искам лиц, уволенных по основаниям, предусмотренным подпунктами 8), 9), 10), 11), 12), 13), 14), 15), 16), 17), 18) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса, судам надлежит иметь в виду, что:

расторжение трудового договора по этим основаниям является одним из видов дисциплинарной ответственности, которое может производиться с соблюдением порядка применения дисциплинарного взыскания, предусмотренного статьями 65, 66 Трудового кодекса;

днем обнаружения проступка, с которого начинается течение месячного срока, считается день, когда лицу, которому по службе (работе) подчинен работник, стало известно о совершении проступка, независимо от того, наделено ли оно правом наложения дисциплинарных взысканий или нет;

отказ работника от дачи письменного объяснения об обстоятельствах совершенного им проступка не является основанием для восстановления его на прежней работе, если виновность в совершении дисциплинарного проступка подтверждается совокупностью доказательств. Акт о факте совершения работником дисциплинарного проступка или акт об отказе работника от дачи письменного объяснения не являются актом работодателя и не требуют ознакомления с ним работника, допустившего дисциплинарный проступок.

При этом акт об отказе работника от дачи письменного объяснения составляется по истечении двух рабочих дней после требования о даче письменного объяснения. Требование о даче объяснения по факту совершенного проступка оформляется в письменном виде.

Увольнение работника за совершение им по месту работы хищения (в том числе мелкого) может иметь место только в том случае, если его виновность доказана вступившим в законную силу постановлением суда о привлечении работника к ответственности за хищение или вступившим в законную силу приговором суда, которым он осужден к наказанию, не исключающему возможность продолжения прежней работы. Такое увольнение допускается не позднее одного месяца со дня вступления в законную силу судебных актов.

Прекращение трудового договора с работником, осужденным за совершенное по месту работы хищение к наказанию, исключающему возможность продолжения прежней работы, производится в порядке, предусмотренном подпунктом 2) пункта 1 статьи 57 Трудового кодекса;

за нарушение трудовой дисциплины работодатель вправе применить к работнику дисциплинарное взыскание и тогда, когда он до совершения этого проступка подал заявление о расторжении трудового договора по своей инициативе, или уведомление о расторжении трудового договора по соглашению сторон, поскольку трудовые отношения в данных случаях прекращаются лишь по истечении срока уведомления о расторжении

трудового договора по инициативе работника или по соглашению сторон (пункт 2 статьи 50 и статьи 56 Трудового кодекса);

за совершение дисциплинарного проступка работник может быть привлечен не только к дисциплинарной ответственности, но и к иным видам правового воздействия, которые не являются дисциплинарным взысканием (привлечение к материальной ответственности и т.п.).

18. При разрешении дела о правильности расторжения трудового договора за прогул без уважительной причины трех и более часов подряд за рабочий день (смену) необходимо иметь в виду, что расторжение по этому основанию, в частности, может быть произведено за:

оставление без уважительной причины места работы работником, а также до истечения месячного срока уведомления о расторжении трудового договора;

оставление без уважительной причины места работы работником, до истечения срока трудового договора;

отсутствие работника на работе без уважительных причин три и более часа подряд в течение рабочего дня (рабочей смены) вне рабочего места, где он в соответствии с трудовыми обязанностями должен выполнять порученную ему работу;

самовольный уход в отпуск, в том числе в отпуск без сохранения заработной платы (за исключением отпуска без сохранения заработной платы по уходу за ребенком до достижения им возраста трех лет, который работодатель обязан предоставить работнику по его заявлению в порядке статьи 100 Трудового кодекса) или самовольное использование дней отдыха за работу в праздничные и выходные дни.

19. При рассмотрении дела о восстановлении на работе лица, уволенного за прогул в связи с отказом от перевода на другую работу, суд обязан проверить законность самого перевода (статьи 38, 39, 43 Трудового кодекса). В случае признания перевода на другую работу незаконным, увольнение за прогул не может считаться обоснованным, а работник подлежит восстановлению на прежней работе.

20. Если судом при разрешении дела будет установлено, что проступок, положенный в основу приказа о прекращении трудового договора за нарушение трудовой дисциплины, выразился в отказе работника от продолжения работы в связи с изменением условий труда и работник не согласен на продолжение работы в новых условиях, суд вправе, с согласия истца, изменить формулировку прекращения трудового договора.

21. По инициативе работодателя (подпункты 9) и 10) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса) трудовой договор может быть расторгнут в случае нахождения работника на работе в состоянии алкогольного, наркотического, психотропного, токсикоманического опьянения (их аналогов), в том числе в случаях употребления в течение рабочего дня веществ, вызывающих состояние алкогольного, наркотического, токсикоманического опьянения

(их аналогов). Для расторжения трудового договора по этим основаниям не имеет значения, отстранялся ли работник от работы в связи с таким состоянием.

Расторжение трудового договора по этим основаниям может последовать и тогда, когда работник в рабочее время находился в таком состоянии или употреблял указанные вещества не на своем рабочем месте, а на территории организации или объекта, где по поручению работодателя должен был выполнять трудовую функцию.

Нетрезвое состояние работника либо наркотическое опьянение или интоксикация иного типа должно быть подтверждено медицинским заключением.

Решение о направлении работника на медицинское освидетельствование принимается лицом, уполномоченным работодателем. В случае отказа работника от прохождения медицинского освидетельствования составляется соответствующий акт, который является основанием для расторжения трудового договора согласно подпункту 10) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса.

22. При рассмотрении спора в связи с совершением работником дисциплинарного проступка судам следует учитывать, что избрание вида дисциплинарного взыскания (замечание, выговор, строгий выговор, расторжение трудового договора) является правом работодателя в зависимости от совершенного работником дисциплинарного проступка и относится к компетенции работодателя, с которым работник состоит в трудовых отношениях.

При определении вида дисциплинарного взыскания работодатель вправе применить расторжение трудового договора в случаях, предусмотренных подпунктами 8), 9), 10), 11), 12), 13), 14), 15), 16), 17), 18) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса.

Если при рассмотрении дела о восстановлении на работе лица, трудовой договор с которым расторгнут за нарушение трудовой дисциплины, суд придет к выводу, что проступок действительно имел место, но расторжение произведено с нарушением установленного Трудовым кодексом порядка или срока наложения дисциплинарного взыскания, то работник может быть восстановлен на работе.

23. Рассматривая дела о восстановлении на работе лиц, уволенных по подпункту 13) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса, судам следует учитывать, что по данному основанию могут быть уволены не только работники, непосредственно обслуживающие денежные или товарные ценности (прием, хранение, транспортировка, распределение и т.п.), но также и другие работники, которые в силу возложенных на них трудовых обязанностей имеют непосредственный доступ к денежным операциям совершившие виновные действия либо бездействия, которые дают основание для утраты доверия к ним.

К таким действиям, в частности, могут быть отнесены: получение оплаты за услуги без соответствующих документов, обмеривание, обвешивание, обсчет, нарушение правил продажи спиртных напитков или выдачи наркотических лекарственных средств, завышение цен, присвоение имущества или виновное допущение его недостачи и излишка, банковские операции, проведенные с нарушением установленного порядка.

24. Расторжение трудового договора по основанию, предусмотренному подпунктом 14) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса, допускается только в отношении лиц, непосредственно выполняющих воспитательные функции (учителя школ, преподаватели учебных заведений, воспитатели дошкольных детских учреждений, мастера производственного обучения и другие), если совершенный ими аморальный проступок несовместим с продолжением данной работы. Иные работники учебно-воспитательных организаций, непосредственно не выполняющие воспитательные функции, по данному основанию не могут быть уволены.

Под аморальным следует понимать проступок, противоречащий общепринятым нормам поведения, совершенный не только при осуществлении воспитательных функций, но и в быту (нечензурная брань, применение насилия к ученикам и учащимся, появление в состоянии алкогольного опьянения, оскорбляющего человеческое достоинство и т.п.).

25. Расторжение трудового договора по основанию, предусмотренному подпунктом 24) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса, допускается только в отношении работников, достигших пенсионного возраста, установленного пунктом 1 статьи 11 Закона Республики Казахстан от 21 июня 2013 года № 105-В «О пенсионном обеспечении в Республике Казахстан».

Расторжение трудового договора по основанию, предусмотренному подпунктом 24) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса, допускается, в том числе и с избранными руководителями профсоюзных организаций на основании решения высшего или коллегиального органа профсоюза, независимо от срока избрания. Расторжение трудового договора с избранными руководителями профсоюзных организаций может осуществляться до окончания срока полномочий в порядке, предусмотренным пунктом 9 статьи 53 Трудового кодекса.

Суды должны учитывать, что расторжение трудового договора с работниками, достигшими пенсионного возраста, является правом, а не обязанностью работодателя. Возможность продолжения трудовых отношений в отношении работников, достигших пенсионного возраста, должна быть закреплена положениями коллективного договора, только в отношении пенсионеров, работа которых связана с тяжелыми, вредными и (или) опасными условиями труда (подпункт 9) пункта 1 статьи 157 Трудового кодекса).

Расторжение трудового договора по инициативе работодателя допускается в любое время независимо от срока действия договора, но после

достижения работником пенсионного возраста, с обязательным вручением уведомления не менее чем за один месяц до даты расторжения трудового договора, с выплатой компенсации в размере, определяемом трудовым, коллективным договорами и (или) актом работодателя.

26. При разрешении спора о правильности расторжения трудового договора по основанию, предусмотренному подпунктом 25) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса, суд обязан проверить наличие фактического отсутствия работника на работе более одного месяца по неизвестным работодателю причинам.

Работодатель имеет право расторгнуть трудовой договор по основанию предусмотренному подпунктом 25) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса при наличии акта об отсутствии работника на рабочем месте, направлении его работнику письмом с уведомлением о необходимости информировать о причинах своего отсутствия.

При непредоставлении работником требуемой информации в течение десяти календарных дней со дня направления ему работодателем акта по почте и по истечении месячного срока отсутствия на работе по неизвестным работодателю причинам работодатель имеет право издать приказ о расторжении трудового договора.

27. Если при рассмотрении спора о восстановлении на работе лица, трудовой договор с которым расторгнут по соглашению сторон в порядке, предусмотренным пунктом 3 статьи 50 Трудового кодекса, суд придет к выводу, что в трудовом договоре по соглашению с работником предусмотрено право работодателя на расторжение трудового договора, без направления уведомления работнику и без уточнения даты расторжения, но с выплатой компенсации, размер которой определяется трудовым договором, то работник не может быть восстановлен на работе.

28. При рассмотрении споров лиц, уволенных со службы за совершение проступков, дискредитирующих авторитет органов, представителями которых они являются, суды должны исходить из того, что под дискредитацией понимается совершение действий, хотя бы и не связанных с исполнением служебных обязанностей, но явно подрывающих в глазах граждан достоинство и авторитет правоохранительной службы, а именно: появление сотрудников в общественных местах в состоянии алкогольного либо наркотического опьянения (очевидного для окружающих принадлежности к правоохранительному органу); разглашение информации оперативного характера, причинившее вред следствию; использование служебного положения в личных корыстных целях; неуставные взаимоотношения

Проступками, дискредитирующими правоохранительный орган, являются действия, в том числе не связанные с исполнением служебных обязанностей, но явно подрывающие в глазах граждан достоинство и авторитет правоохранительной службы, а именно: появление сотрудников в общественных местах в состоянии алкогольного либо наркотического опьянения (очевидного для окружающих принадлежности к правоохранительному органу); разглашение информации оперативного характера, причинившее вред следствию; использование служебного положения в личных корыстных целях; неуставные взаимоотношения

между сотрудниками, слушателями и курсантами организаций образования правоохранительных органов, вызвавшие негативный общественный резонанс (пункт 2 статьи 80 Закона Республики Казахстан от 6 января 2011 года № 380-IV «О правоохранительной службе» (далее - Закон о правоохранительной службе)).

29. Специфика государственной службы заключается в предъявлении особых требований при приеме на работу и прекращении трудовых отношений. В частности, лицо, поступающее на государственную службу, принимает на себя ряд ограничений и обязательств, в соответствии с которыми оно обязано сообщать сведения о фактах привлечения к уголовной ответственности, освобождения от уголовной ответственности по нереабилитирующему основаниям. Несоблюдение принятых на себя ограничений и обязательств в силу содержащихся в Законе о государственной службе и иных специальных законах положений является основанием для отказа в приеме на государственную службу.

Поэтому непредоставление таких сведений либо их умышленное искажение могут служить основанием для прекращения государственной службы (пункты 3, 4 статьи 16 Закона о государственной службе) и являются безусловным основанием для прекращения правоохранительной службы (пункт 2 статьи 6 Закона о правоохранительной службе).

Непредоставление или умышленное искажение вышеуказанных сведений при поступлении на службу не могут расцениваться как дисциплинарный проступок, в связи с чем применение срока давности наложения дисциплинарного взыскания при прекращении трудовых отношений с таким работником недопустимо.

30. При рассмотрении заявлений об оспаривании приказов работодателя о привлечении работника к дисциплинарной ответственности следует учитывать, что нарушением трудовой дисциплины является виновное неисполнение или ненадлежащее исполнение работником возложенных на него трудовых обязанностей (нарушение правил трудового распорядка, должностных инструкций и положений, приказов работодателя, технических правил и т.п.).

К таким нарушениям, в частности, относятся:

отказ работника без уважительных причин от выполнения трудовых обязанностей по мотиву изменения условий труда, если такие изменения были внесены в трудовой договор с согласия работника;

отказ или уклонение без уважительных причин от медицинского освидетельствования, предусмотренного в обязательном порядке для работников отдельных профессий, либо экспертной профпатологической комиссии, а также отказ работника от прохождения специального обучения, необходимого для выполнения работы, сдачи экзаменов по технике безопасности и правилам эксплуатации, промышленной безопасности, если это является обязательным условием допуска к работе.

31. Если при разрешении спора о восстановлении на работе суд признает, что работодатель имел основание для прекращения или расторжения трудового договора, но в приказе ошибочно сделана ссылка не на то основание Трудового кодекса или иного закона, суд отказывает

в удовлетворении иска. Одновременно в мотивированной части решения суд должен указать конкретное основание Трудового кодекса или иного закона, по которому подлежал прекращению или расторжению трудовой договор.

32. Работник, уволенный без законного основания, подлежит восстановлению на прежней работе независимо оттого, что прежняя должность на момент рассмотрения спора фактически отсутствует (сокращена). Последующее увольнение работника может быть произведено только с соблюдением установленных законом условий и оснований. Однако, по просьбе незаконно уволенного работника, суд может ограничиться вынесением решения о взыскании в его пользу среднего заработка за время вынужденного прогула (но не более чем за шесть месяцев) и об изменении формулировки основания расторжения трудового договора по инициативе работника.

Незаконно уволенные военнослужащие восстанавливаются на военной службе в прежней (а с его согласия - равной или не ниже) должности и обеспечиваются всеми видами довольствия, недополученного в связи с незаконным увольнением.

При невозможности восстановления работника на прежней работе вследствие ликвидации организации, прекращения деятельности работодателя (физического лица), суд признает расторжение трудового договора незаконным, обязывает ликвидационную комиссию или орган, принявший решение о ликвидации организации (если ликвидация произведена не по решению суда), а в надлежащих случаях правопреемника выплатить работнику средний заработок за время вынужденного прогула, но не более чем за шесть месяцев. Одновременно суд признает работника уволенным по подпункту 1) пункта 1 статьи 52 Трудового кодекса в связи с ликвидацией юридического лица либо прекращением деятельности работодателя (физического лица) с момента вынесения решения о ликвидации.

33. Учитывая, что Трудовым кодексом не предусмотрено право работодателя без согласия работника на досрочный отзыв из трудового отпуска, отказ работника от выполнения приказа об отзыве из трудового отпуска нельзя рассматривать как нарушение трудовой дисциплины.

Установленное пунктом 4 статьи 54 Закона о государственной службе право руководителей государственных органов на отзыв государственных служащих из ежегодного или дополнительного отпуска также может быть реализовано только с согласия государственного служащего.

34. Средний заработка для оплаты времени вынужденного прогула, отстранения от работы определяется из расчета последних 12 календарных месяцев работы. Для лиц, проработавших менее 12 месяцев, в соответствии с пунктом 2 статьи 114 Трудового кодекса средний заработка определяется из расчета фактически проработанного времени.

При взыскании среднего заработка в пользу работника, восстановленного на прежней работе, или в случае признания прекращения или расторжения трудового договора незаконным, выплаченная ему в соответствии с законодательством компенсация (пособие) подлежит зачету.

35. Трудовым кодексом исключены пределы материальной ответственности работника за причиненный ущерб.

Согласно пункту 7 статьи 123 Трудового кодекса перечень должностей и работ, занимаемых или выполняемых работниками, с которыми могут заключаться договор о полной индивидуальной или коллективной (солидарной) материальной ответственности за необеспечение сохранности имущества и других ценностей, переданных работникам, а также типовой договор о полной материальной ответственности утверждаются актом работодателя.

Перечень оснований, при наличии которых наступает полная материальная ответственность за вред, причиненный работодателю по вине работника при исполнении трудовых обязанностей, указан в пункте 8 статьи 123 Трудового кодекса.

Недопустимо возложение на работника полной материальной ответственности за ущерб, который может быть отнесен к категории нормального производственно-хозяйственного риска. При заключении договора о полной материальной ответственности, работодатель обязан создать работникам условия, необходимые для нормальной работы и обеспечения полной сохранности вверенного им имущества.

В коллективном договоре могут включаться обязательства работников об их ответственности за причиненный ими ущерб, с указанием перечня должностей и работ, занимаемых или выполняемых работниками, с которыми могут заключаться договора о полной коллективной (солидарной) материальной ответственности за необеспечение сохранности имущества и других ценностей, переданных работникам.

Судам следует учитывать, что для привлечения работников к полной материальной ответственности, Трудовой кодекс не во всех случаях требует наличие договора о полной материальной ответственности, так например, за необеспечение сохранности имущества и других ценностей, работник может быть привлечен к полной материальной ответственности при наличии полученных им материальных ценностей по разовому документу.

При рассмотрении дел по спорам о возмещении имущественного вреда судам надлежит отграничивать вред, причиненный работником при исполнении трудовых обязанностей, от вреда, возникшего из гражданско-правовых отношений.

За вред, причиненный работником при исполнении трудовых обязанностей третьим лицам, имущественную ответственность несет работодатель, с которым работник состоит в трудовых отношениях. При этом работодатель, возместивший вред, имеет право обратного требования (регресса).

36. От уплаты государственной пошлины в судах освобождаются истцы - по искам о взыскании сумм оплаты труда и другим требованиям, связанным с трудовой деятельностью (подпункт 1) статьи 541 Кодекса Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет (Налоговый кодекс)». В случае удовлетворения иска суд, в соответствии со статьей 117 Гражданского процессуального кодекса Республики Казахстан, обязан взыскать государственную пошлину в доход государства с ответчика, не освобожденного от ее уплаты.

37. Признать утратившими силу:

1) нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 19 декабря 2003 года № 9 «О некоторых вопросах применения судами законодательства при разрешении трудовых споров»;

2) нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 22 декабря 2008 года № 20 «О внесении изменений в нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 19 декабря 2003 года № 9 «О некоторых вопросах применения судами законодательства при разрешении трудовых споров»;

3) пункт 9 нормативного постановления Верховного Суда Республики Казахстан от 30 декабря 2011 года № 5 «О внесении изменений и дополнений в некоторые нормативные постановления Верховного Суда Республики Казахстан».

38. Согласно статье 4 Конституции настоящее нормативное постановление включается в состав действующего права, является общеобязательным и вводится в действие со дня первого официального опубликования.

**Председатель Верховного Суда
Республики Казахстан**

К. Мами

**Судья Верховного Суда
Республики Казахстан,
секретарь пленарного заседания**

К. Шаухаров

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҒАРҒЫ СОТЫНЫҢ
БЮЛЛЕТЕНІ
ресми басылым**

**БЮЛЛЕТЕНЬ
ВЕРХOVНОГО СУДА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
официальное издание**

Басуға 18.10.2017 ж. қол қойылды.
Пішімі 60x84 $\frac{1}{8}$. Қаріп түрі “Times New Roman”
Офсеттік басылым. Таралымы 3850 дана. Тапсырыс № 450.

Подписано в печать 18.10.2017 г.
Формат 60x84 $\frac{1}{8}$. Шрифт “Times New Roman”
Печать офсетная. Тираж 3850 экз. Заказ № 450.

“Жасыл Орда” ЖШС баспаханасында басылды.
010000, Астана қаласы, К. Бәйсейітова көшесі, 114/2.
Тел.: 28-99-25, 28-99-15, 37-70-74